

Nr 230.

*Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till
lantarbetstidslag; given Stockholms slott den 27 mars
1936.*

Under åberopande av bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll vill Kungl. Maj:t härmed, jämlikt § 87 regeringsformen, föreslå riksdagen att antaga härvid fogat förslag till lantarbetstidslag.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro:

GUSTAF ADOLF.

Gustav Möller.

Förslag
till
Lantarbetstidslag.

Härigenom förordnas som följer:

Om lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag äger tillämpning:

1) å jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt å byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring som nu nämnts, allt för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst tre arbetare, häri icke inräknad arbetare som användes till arbete vilket avses under a)—d) här nedan,

2) å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användes minst en arbetare enligt samma beräkning.

Från lagens tillämpning undantagas:

a) arbete som utföres under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess anordnande;

b) arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning samt skogsarbete, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning av arbetare som icke är fast anställd i rörelsen;

c) husligt arbete;

d) arbete som bedrivs av staten.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj; samt ej heller

lantbruksinspektör eller annan befattningshavare i överordnad ställning, bokhållare eller annat kontorsbiträde.

3 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den vars rätt därav beröres åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant varå denna lag äger tillämpning eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Är mål som handlägges vid domstol beroende av fråga varom i första stycket förmäles, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt, och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning än som i första stycket avses har arbetsrådet att på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den vars rätt av frågan beröres avgiva utlåtande.

Om ordinarie arbetstid.

4 §.

1 mom. I arbete som avses i 1 § under 1) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för vecka,

om första söckendagen i veckan infaller i januari, februari eller december, 41 timmar,

om första söckendagen i veckan infaller i mars, oktober eller november, 46 timmar och

om första söckendagen i veckan infaller under tiden april—september, 54 timmar;

dock må, när arbetare användes uteslutande till djurskötsel, arbetstiden icke överstiga för dygn 9 timmar samt för två veckor i följd 108 timmar.

2 mom. I arbete som avses i 1 § under 2) må arbetsgivare icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad angår veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 106 timmar, därest arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 86 timmar för två veckor i följd.

5 §.

1 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

2 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att arbetstiden utsträcker längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

3 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår att det stora flertalet av de arbetare som skulle beröras av undantaget finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

Om arbete utöver ordinarie arbetstid (arbete å övertid).

6 §.

1 mom. Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet som ej kunnat förutses vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å övertid. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har arbetsrådet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan varom här är sagt må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

2 mom. Arbetare må utan sådan anmälan eller ansökan som i 1 mom. sägs användas till arbete å övertid, som föranledes av födelser, sjukdomsfall eller olycksfall bland djuren.

7 §.

1 mom. Erfordras för driftens ohindrade gång nödvändigtvis att förberedelse- eller avslutningsarbeten utföras före eller efter den allmänna arbetstiden eller såvitt angår trädgårdsskötsel att vakt-, vattnings- eller andra underhållsarbeten eljest utföras utom den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetare därtill användas å övertid under högst 7 timmar i veckan.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra veckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår.

3 mom. I fråga om arbetares skyldighet att utföra arbete som avses i denna paragraf gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet, men åligger det arbetsgivaren att tillse att icke arbetaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete å övertid enligt 6 § 1 mom. eller 7 § åligger det arbetsgivaren att senast den första söckendagen i näst därpå följande kalendervecka eller, därest då icke kan avgöras huruvida arbetstiden är att hänföra till sådan som avses i nämnda lagrum, så snart sådant kan bedömas, göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär som fastställs av arbetsrådet. Nämnda myndighet äger dock föreskriva att anteckning om arbete å övertid får verkställas å annan tid och på annat sätt än nu angivits. I fråga om sådant arbete å övertid som avses i 7 § 1 mom. är arbetsgivaren icke pliktig att göra dylik anteckning, där övertiden finnes behörigen upptagen å arbetstidsschema, anslaget å arbetsstället och angivande tiden för det dagliga arbetets början och slut.

Arbetare äge rätt att själv eller genom utsedd representant på anfordran erhålla del av övertidsjournalen såvitt honom rör.

Beslut av arbetsrådet enligt 6 § 1 mom. skall biläggas journal eller annan handling, däri anteckning enligt första stycket skall göras, och skall journalen eller handlingen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen från den tid då sista anteckningen gjordes däri och beträffande beslutet från detsammes datum.

Allmänna bestämmelser.

9 §.

För tjänstgöring i arbetsrådet vid handläggning av ärende som avses i denna lag skola med jordbruksförhållanden förtrogna ledamöter utses av Konungen för viss tid. En ledamot skall utses bland personer, föreslagna av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd, och vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter som utsetts efter förslag av arbetsgivarsammanslutningar; en ledamot skall utses bland personer, föreslagna av landsorganisationen i Sverige, samt vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter som utsetts efter förslag av arbetarsammanslutningar. För var och en av de sålunda utsedda ledamöterna skola i enahanda ordning utses minst två suppleanter av vilka en bör vara förtrogen med förhållandena inom trädgårdsskötseln. Vid arbetsrådets behandling av ärende som avses i denna lag skola, med iakttagande av vad i 9 § 6 mom. lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning stadgas, närvara båda de ledamöter vilka utsetts i här nämnd ordning eller för dem utsedda suppleanter. I övrigt skola bestämmelserna i nämnda paragraf i tillämpliga delar äga motsvarande giltighet.

10 §.

1 mom. Äro sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, som kunna anses företräda flertalet arbetsgivare och arbetare inom visst verksamhetsområde som i denna lag avses, ense om viss eftergift som i 5 § sägs, må Konungen på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande förordna att eftergiften må inom verksamhetsområdet i fråga allmänt tillgodonjutas.

2 mom. Skulle tillämpningen av denna lag medföra särskilda svårigheter inom viss del av riket eller ock sådana svårigheter för visst arbete eller företag att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

11 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionen. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

12 §.

Använder arbetsgivare arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av lagen, straffes med dagsböter. Var arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid då han är ställd under åtal för förseelse varom i denna

paragraf förmåles fortsätter samma förseelse skall, när han varder därtill lagligen förvunnen, för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits fällas till det ansvar som är bestämt för sådan förseelse.

13 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet som föreskrives i 6 § 1 mom. eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med dagsböter.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i anteckning som avses i 8 §, straffes med dagsböter ej under fem.

14 §.

Förseelse mot denna lag åtalas vid polisdomstol där särskild sådan är inrättad men eljest hos poliskammare eller där sådan ej finnes vid allmän domstol.

Böter som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

15 §.

Beträffande verksamhet som bedrives av kommun eller hushållningssällskap skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndare.

Lag samma vare där arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft såvitt den avser arbetsrådets befogenhet och verksamhet den 1 juli 1936 och i övrigt den 1 november 1936 samt gäller till och med den 31 oktober 1939. Beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse som avses i 12 eller 13 § skall dock vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 14 februari 1936.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden
WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO, ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Departementschefen, statsrådet Möller, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och jordbruksdepartementen frågan om lagstiftning rörande lantarbetarnas arbetstid och vissa därmed sammanhängande spörsmål samt anför:

Inledning.

Gällande svensk lagstiftning om arbetstid.

Lagen om arbetarskydd. I lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd förekomma flera stadganden om arbetstid, vilka emellertid icke äga tillämpning å jordbruksarbete.

Sålunda föreskrives, att arbetsgivare till förekommande av ohälsa i följd av arbetet särskilt skall iakttaga, att tiden för arbetares användande till särskilt hälsofarlig sysselsättning tillbörligen inskränkes. Likaledes ålägges arbetsgivaren att iakttaga, att arbetet där dess natur det medger avbrytes av tillräckligt långa raster, att arbetaren beredes erforderlig ledighet för natt- och veckovila, samt att åt arbetare med mera stadigvarande sysselsättning beredes semesterledighet. [5 § e, i)—m]]

Lagen innehåller därjämte särskilda föreskrifter rörande minderåriga och kvinnor.

Minderårig, varmed arbetarskyddslagen förstår den, som är under aderton år, må icke användas till arbete mer än 10 timmar av dygnet eller 60 timmar i veckan. För det fall att natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada, må dock minderårig i den mån så är nödigt användas till arbete under längre tid än nyss sagts, s. k. nödfallsarbete. Om den minderåriga deltagar i viss undervisning, skall arbetstiden så begränsas, att den sammanlagda undervisnings- och arbetstiden icke överskrider förutnämnda begränsning. (14 § 1 mom.)

Arbetarskyddslagen innehåller vidare bestämmelser om minderårigs raster och nattvila. Beträffande rasterna sägs, att de skola anordnas på ett med

hänsyn till den minderårige lämpligt sätt, och beträffande nattvila, att ledighet för sådan vila i regel skall beredas den minderårige oavbrutet under minst 11 timmar varje dygn och omfatta tiden kl. 22—5. (14 § 2 och 3 mom.)

Beträffande kvinnors arbetstid innehåller arbetarskyddslagen förutom begränsning av kvinnas arbete före och efter barnsboörd även bestämmelser om nattvila, för vilket ändamål kvinna, som arbetar i industriföretag med i regel minst 10 arbetare, skall där nödfallsarbete icke erfordras beredas oavbruten ledighet under minst 11 timmar varje dygn, omfattande tiden kl. 22—5. (19 §)

Lagen om arbetstidens begränsning. De huvudsakliga och generella arbetstidsbestämmelserna återfinnas i lagen den 16 maj 1930 angående arbetstidens begränsning, den s. k. 8-timmarslagen, vars 4 § innehåller huvudstadgandet: »Arbetsgivare må icke använda arbetare till arbete under längre tid, raster oräknade, än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan.»

Med den allmänna inskränkningen, att lagen icke äger tillämpning å rörelser eller företag, i vilka till arbete för arbetsgivarens räkning i regel icke användas flera än fyra arbetare, gäller lagen i allmänhet inom industri, byggnadsverksamhet och transportväsen, för lager- och distributionspersonal inom handeln samt för hotell-, restaurant- och kafépersonal, som icke direkt betjänar allmänheten. Undantagna äro arbeten, som utföras i arbetarens hem, och andra för arbetsgivaren okontrollerbara arbeten, särskilt oregelbundna arbeten, statens arbeten, arbeten som höra till sjukvård, fattigvård, uppfostran, undervisning eller liknande, arbeten hänförliga till sjöfart och fiske, skogsarbete, kolning i mila och flottning, arbeten inom torvindustri, jordbruk jämte binärningar, byggnadsarbete för jordbruk eller dess binärningar, trädgårdsskötsel och djurskötsel, arbete som åligger trafikpersonal vid enskilda järnvägar i allmän trafik, biträden i handelsbod, rakstuga, frisérsalong eller badinrättning, sådant arbete i hotell-, restaurant- eller kaféörelse, som är att hänföra till allmänhetens direkta betjäning, samt viss portvakts-tjänst. — Huruvida visst arbete är sådant, att lagen skall tillämpas å det samma, avgöres av särskild myndighet, arbetsrådet. — Såsom arbetare i lagens mening räknas ej medlem av arbetsgivarens familj, ej heller verk-mästare eller annan befattningshavare i överordnad ställning, ritare, bok-hållare eller därmed jämställd person, kontorsvaktmästare eller annat under-ordnat kontorsbiträde. I tveksamma fall avgör arbetsrådet, om viss arbets-tagare är att enligt lagen räknas såsom arbetare. (1—3 §§)

I huvudregeln, att arbetsgivare ej må använda arbetare till arbete längre än 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, göres till en början den modifikation, att arbetstiden under något eller några av veckans dygn må utsträckas till 9 timmar, därest den medgivna arbetstiden för vecka, 48 timmar, därigenom icke överskrides. Härigenom möjliggöres en förkortning av arbetstiden på lördagen. Vidare må, då arbete bedrivs med regelbunden skiftindelning, annan arbetstid tillämpas, blott den sammanlagda arbetstiden för en tidrymd av högst tre veckor icke blir längre, än att den motsvarar 48 timmar i veckan. (4 §)

I åtskilliga fall äger arbetsrådet medgiva förlängning av den ordinarie arbetstiden. Vid sådant medgivande har arbetsrådet att i vissa fall anpassa förlängningen efter en i lagen uppställd regel, under det att arbetsrådet i andra fall icke är bundet av fixerade tidsbestämmelser. Begränsad möjlighet att medgiva förlängd ordinarie arbetstid har arbetsrådet i det fall, att för visst arbete arbetstiden är i väsentlig mån beroende av årstiden eller väderleken eller på grund av annat förhållande av växlande längd. I sådana fall äger arbetsrådet, i den mån så prövas påkallat, medgiva, att arbetstiden med avvikelse från huvudregeln allenast begränsas så, att den i genomsnitt för viss angiven tidrymd kommer att uppgå till högst 48 timmar i veckan. I övriga medgivna undantagsfall äger arbetsrådet att beträffande tidsförlängningen så att säga laga efter lägligheten. Dessa undantagsfall äro: då arbete, som bedrivs med tre skiftlag, på grund av synnerliga skäl finnes böra fortgå jämväl under sön- och helgdagar, då ett arbete är kortvarigt, synnerligen ringa ansträngande eller av synnerligen stort allmänt intresse, då undantag är påkallat till undvikande av allvarligt missförhållande, eller då förlängd arbetstid önskas av arbetarna själva. För sistnämnda fall har i lagen särskilt uttalats, att arbetstidsförlängningen icke får göras så, att arbetstiden därigenom kommer att oskäligt utsträckas. (5 §)

I vissa fall medgiver lagen, att arbete får fortgå utöver den tid, som direkt på grund av lagens bestämmelser eller på grund av särskilt medgivande av arbetsrådet är att hänföra till ordinarie arbetstid. Det tillskott i arbetstid, som sålunda kan förekomma utöver den ordinarie arbetstiden, brukar benämnas övertid, och arbetet, som utföres på sådan tid, övertidsarbete. Arbetstidslagen skiljer på två slag av övertidsarbete nämligen dels s. k. nödfallsarbete eller sådant arbete, som betingas av natur- eller olyckshändelse eller av annan omständighet, som ej kunnat förutses, dels ock mera reguljärt övertidsarbete. Nödfallsarbete får, om den inträffade omständigheten medfört driftsavbrott eller överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, igångsättas utan särskilt tillstånd men får ej fortsättas utöver två dygn, med mindre tillstånd därtill sökts hos arbetsrådet. I övrigt medger lagen arbete på övertid dels under högst 7 timmar i veckan för utförande av sådana förberedelse- eller avslutningsarbeten, som för driftens ohindrade gång nödvändigtvis måste utföras före eller efter den allmänna arbetstiden, dels under högst 48 timmar under loppet av i regel fyra kalenderveckor eller under 200 timmar under loppet av ett kalenderår, då arbetsgivare finner sådant arbete påkallat av särskilt förhållande, dels ock efter särskilt tillstånd av arbetsrådet under ytterligare högst 150 timmar under loppet av ett kalenderår, om sådan eftergift är av trängande behov påkallad. Minderårig arbetare får ej utan tillstånd av arbetsrådet användas till annat övertidsarbete än nödfallsarbete. I och för kontroll över förekomsten av övertidsarbete åligger det arbetsgivaren att föra särskild övertidsjournal. (6—8 §§)

Slutligen har i lagen stadgats befogenhet för Kungl. Maj:t att, då tillämpning av lagens arbetstidsregler skulle medföra vissa betydande svårig-

heter, eller då sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, som kunna anses företräda flertalet arbetsgivare och arbetare inom visst verksamhetsområde, äro ense om viss eftergift, på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande medgiva särskilda undantag från lagens tillämpning (10 §). Dylikt medgivande har emellertid icke i något fall lämnats.

Arbetsgivare, som använder arbetare i strid mot föreskrifterna, straffas med böter (12 §).

Speciell lagstiftning om arbetstid. Beträffande de från 8-timmarslagens tillämpning undantagna arbetena hava egentliga arbetstidsbestämmelser utfärdats allenast för arbete inom sjöfarten. Härutinnan gäller numera lagen den 13 juli 1926 om arbetstiden å svenska fartyg (*sjöarbetstidslagen*). Dess giltighetstid har senast förlängts till och med den 31 december 1937.

Till arbetstidslagstiftningens område torde vidare få hänföras lagen den 16 maj 1930 om vissa inskränkningar beträffande tiden för förläggande av bageri- och konditoriarbete. Såsom framgår av rubriken avser denna lag, den s. k. *bagerilagen*, icke i och för sig att begränsa arbetstiden till ett medgivet högsta maximum, utan lagens mening är i första hand att råda bot på vissa missförhållanden beträffande förläggningen av arbetstiden inom bageri- och konditoriyrket.

Till arbetstidslagstiftningen kan slutligen hänföras även lagen den 30 maj 1919 om begränsning av tiden för idkande av handel och viss annan rörelse, den s. k. *butikstängningslagen*. Denna lag syftar, såsom dess rubrik angiver, icke direkt på arbetarens arbetstid utan på tiden för idkande av handel. Så som lagen är utformad, medför den emellertid även en reglering av de i handeln anställda arbetarnas arbetstid, ett förhållande som väsentligen torde ha föranlett, att i den allmänna arbetstidslagen butiksbiträden undantagits från samma lags tillämpning.

Statistiska uppgifter rörande arbetstiden inom jordbruket i vårt land.

Beträffande den *faktiska arbetstiden* inom jordbruket föreligga årliga uppgifter t. o. m. 1928 i den inom socialstyrelsen förda lantarbetarstatistiken. En därpå grundad framställning gives i jordbruksutredningens betänkande VIII: »Arbetsfrågan inom det svenska jordbruket» av byråchefen Bertil Nyström (statens offentliga utredningar 1932: 14), ur vilken sammanställts följande uppgifter beträffande *det större jordbruket*, de flesta avseende år 1928.

A. Genomsnittlig daglig arbetstid i timmar för *egentliga jordbruksarbetare* inom olika landsdelar¹ år 1928:

¹ Härvid sammanföras Stockholms, Uppsala, Västmanlands, Södermanlands och Östergötlands län till *östra Sverige*, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar och Gotlands län till *Småland och äarna*, Blekinge, Kristianstads och Malmöhus län till *södra Sverige*, Hallands, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs, Värmlands och Örebro län till *västra Sverige* samt Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län till *norra Sverige*.

	Sommar:		Vinter:	
	brutto	netto	brutto	netto
Östra Sverige.....	12.0	9.9	9.2	7.8
Småland och öarna	11.9	9.8	9.0	7.7
Södra Sverige	11.3	9.9	9.4	8.3
Västra »	12.0	9.8	9.0	7.6
Norra »	11.9	9.6	9.4	7.6
Hela riket	11.8	9.8	9.2	7.8

Med bruttoarbetstid avses tiden från arbetets början till dess slut, inräknat raster, med nettoarbetstid avses återstoden, sedan raster frånräknats. Med »sommar» avses här de tre månader av sommarhalvåret, då bruttoarbetstiden är längst, och med »vinter» de tre månader, då bruttoarbetstiden är kortast.

Tillgängliga uppgifter utvisa, att under åren 1913—1920 den dagliga sommararbetstiden vid det egentliga jordbruket förkortades med i genomsnitt drygt en halvtimme (ca 6 %), men att sedan 1920 arbetstidsförkortningen varit mycket ringa i medeltal räknat. Detta utesluter ej att under denna tid försiggått en utjämning särskilt i fråga om skillnaderna i arbetstidshänseende mellan olika landsdelar och olika brukningstyper.

B. Genomsnittlig daglig arbetstid i timmar för *körkarlar* och *kreaturskötare* år 1928:

	Sommar:		Vinter:	
	brutto	netto	brutto	netto
Körkarlar	12.8	10.6	10.4	8.8
Kreatursskötare.....	13.7	10.4	13.4	10.2

På grundval av uppgifter rörande arbetstidens längd under olika veckodagar hava verkställt följande genomsnittsberäkningar:

C. Nettoarbetstidens längd per *vecka* för år 1928:

	Egentliga jordbruksarbetare:		Körkarlar:	
	sommar	vinter	sommar	vinter
Östra Sverige.....	58.7	46.8	64.4	53.3
Småland och öarna	58.2	46.0	62.5	53.3
Södra Sverige.....	58.9	49.7	63.3	54.1
Västra »	58.6	45.5	62.6	50.8
Norra »	57.3	45.1	60.7	50.6
Hela riket	58.4	46.6	62.9	52.4

Beträffande körkarlar har inräknats tid för rykt och stallrengöring. Vad angår kreatursskötare torde enligt en för år 1925 gjord undersökning arbetsveckan kunna uppskattas till i genomsnitt 67.5 timmar under sommaren och 66.2 timmar under vintern.

Vidtagna undersökningar angående förekomsten av *overtidsarbete* (varmed här avses även sön- och helgdagsarbete) syntes giva vid handen, att sådant arbete inom jordbruket endast förekomme i undantagsfall, såsom vid dåligt

bärgningsväder o. d., och ingalunda hade den betydelse av mer eller mindre regelmässigt supplement till den ordinarie arbetstiden, som ej sällan vore fallat inom industrien. I uppgifter för år 1925 från 1,415 jordbrukssocknar uppgåvos beträffande 18 procent av socknarna, att övertidsarbete förekomme mera allmänt, beträffande 19 procent, att sådant förekomme i enstaka fall, och beträffande 63 procent, att det icke förekomme. Ifrågakarande uppgifter kunde dock ej göra anspråk på högre grad av fullständighet.

På grundval av specialundersökningar, vilka komplettera lantarbetarstatistikens förutnämnda uppgifter angående vissa typiska månader, hava jämväl beräknats:

D. Genomsnittlig arbetstid i timmar *per dag under olika månader* för egentliga jordbruksarbetare:

	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.
Östra Sverige	7.5	7.9	8.5	9.3	9.8	9.8	9.8	9.8	9.6	8.7	7.8	7.4
Småland och öarna	7.3	7.6	8.1	8.9	9.6	9.8	9.8	9.8	9.5	8.6	7.7	7.3
Södra Sverige	8.1	8.2	9.0	9.7	9.9	9.9	9.9	9.9	9.9	9.3	8.7	8.1
Västra Sverige	7.4	7.6	8.1	9.1	9.7	9.8	9.8	9.8	9.5	8.6	7.7	7.8
Norra Sverige.....	7.4	7.6	8.0	8.6	9.3	9.6	9.9	9.8	9.3	8.4	7.7	7.4
Hela riket	7.6	7.8	8.4	9.2	9.7	9.8	9.8	9.8	9.6	8.7	7.9	7.5

E. Den *genomsnittliga arbetsveckan* för helt år räknat:
 för egentliga jordbruksarbetare 53 timmar,
 » körkarlar 58 » ,
 » kreatursskötare 67 » .

F. Genomsnittliga antal *nettoarbetstimmar per år* (frånsett övertidsarbete):

	Egentliga jordbruksarbetare	Körkarlar	Kreatursskötare
Östra Sverige	2,700	2,970	3,500
Småland och öarna	2,650	2,900	3,530
Södra Sverige	2,800	3,000	3,270
Västra »	2,650	2,870	3,470
Norra »	2,590	2,780	3,400
Hela riket	2,680	2,950	3,450

Det anmärkes emellertid i den här citerade framställningen, att sist-nämnda beräkning icke kunde tillmätas högre grad av exakthet.

I *socialstyrelsens yttrande* i förevarande ärende förekomma bland annat vissa arbetstidsstatistiska beräkningar, varav här må anmärkas följande.

Utdrag ur styrelsens lantarbetarstatistik, vilken numera grundar sig på uppgifter från hushållningssällskapens underavdelningar, utvisa beträffande nettoarbetstiden per dag för olika arbetarkategorier för år 1934 i det närmaste samma siffror, som för år 1928 återgivits i tabellerna under A och B härovan. Jämväl uppgifterna i tabellen under C om egentliga jordbruksarbetares netto-

arbetstid per vecka överensstämja i allt väsentligt med motsvarande uppgifter enligt lönestatistisk årsbok för år 1934.

Styrelsen framhåller, att sistberörda veckoarbetstider, cirka 58 timmar under sommaren och 47 timmar under vintern, gäve en årsarbetstid av något över 2,700 timmar, varifrån avginge något hundratal timmar genom fridagar och dylikt. Härav syntes framgå, att en årsarbetstid å 2,600—2,700 timmar torde giva ett någorlunda riktigt uttryck för arbetstiden vid det större jordbruket ej blott inom kollektivavtalens relativt begränsade giltighetsområde utan i allmänhet.

Det borde emellertid beaktas, att nu angivna arbetstid knappast torde tillämpas för hälften av jordbrukets fasta arbetare. Det arbete med rykt och stallrengöring, som enligt det för jordbruket gällande riksavtalet ålåge körkarlar, kunde enligt lantarbetarstatistiken beräknas till $\frac{1}{2}$ å 1 timme per dag. På grund härav kunde genomsnittliga veckoarbetstiden för körkarlar uppskattas till cirka 62 timmar sommartid och 53 timmar vintertid (jämför tabellen under C), d. v. s. per år över 2,900 timmar eller med avdrag för fridagar drygt 2,800 timmar.

Vad anginge kreatursskötarna, innebure deras i riksavtalet stadgade längsta dygnsarbetstid, 10 timmar, och ledigheter en årsarbetstid av 3,300—3,400 timmar. Då en styrelsens specialundersökning år 1925 (jämför ovan sid. 11) tydde på en veckoarbetstid för kreatursskötare av 66 å 67 timmar, syntes de angivna siffrorna för årsarbetstiden hava giltighet även utanför kollektivavtalens giltighetsområde.

Avtalsförhållanden inom jordbruk, trädgårdsskötsel, torvindustri och djurskötsel i vårt land med särskild hänsyn till arbetstiden.

Lantarbetare. Huvudavtalet angående jordbrukets arbetsförhållanden utgör det mellan svenska lantarbetsgivarnes centralförening och svenska lantarbetareförbundet slutna s. k. riksavtalet vid jordbruket, nu gällande t. o. m. den 1 oktober 1936. Riksavtalet äger giltighet endast i samband med kollektiva lokalavtal, innehållande de särskilda bestämmelser, som betingas av förhållandena på olika orter, s. k. distriktsavtal. Sådana distriktsavtal, merendels avseende ett län eller ett landskap, finnas för större delen av landet; avtal mellan huvudorganisationerna saknas endast för Gotlands, Jönköpings och Kronobergs län, Bohuslän samt de fyra nordligaste länen. Utom riks- och distriktsavtalen förekomma lokala avtal, som sortera under de förra, samt ett fåtal lokala avtal med fullständigt egna bestämmelser.

Beträffande arbetstiden uppdelar riksavtalet arbetarna i tre grupper: kreatursskötare, mjölkerskor och övriga.

För sistnämnda grupp gälla enligt riksavtalet lokalt begränsade bestämmelser, i det att avtalet uppställer 7 arbetstidstabläer för olika områden. Den dagliga arbetstiden enligt tabläerna varierar för olika årstider och lokala områden mellan 7 och 10 timmar, och genomsnittstiden i de olika tabläerna varierar mellan 9.12 och 9.27 timmar. Lördagar må arbetstiden icke överstiga 8 timmar.

Den ordinarie arbetstiden må enligt bestämmelser i personliga avtal förlängas med en timme om dagen under 2 månader respektive $\frac{1}{2}$ timme under 4 månader, dock icke utöver 10 timmar dagligen. Med sistnämnda begränsning äger arbetsgivare även överflytta arbetstid från en månad till en annan. Vissa arbetare äro skyldiga att utom nu nämnd arbetstid förrätta visst arbete i stall m. m. Dessutom finnas bestämmelser om övertidsarbete och om arbete i anledning av extraordinära händelser. Riksavtalet ger även bestämmelser om arbetstidens förläggning, i regel mellan kl. 7 och kl. 19 (lördagar kl. 16); för specialarbeten medges undantag.

I samband med bestämmelserna om arbetstid kunna nämnas riksavtalets föreskrifter om årliga ledigheter. Dessa omfatta i huvudsak, utom 1 maj samt eftermiddagsledighet på helgdagsaftnar, 7 helgfria dagar för årsanställd och 4 sådana dagar för timavlönad arbetare.

För kreatursskötare må den ordinarie arbetstiden i regel icke överstiga 10 timmar om dagen, varjämte han har rätt till ledighet i regel var tredje sön- och helgdag. Till nyssnämnda ledigheter 1 maj och helgdagsaftnar äga kreatursskötare icke ovillkorlig rätt, därest arbetet lägger hinder i vägen, men hava i sådant fall rätt till kompensation i pengar eller annan ledighet. Årsanställd kreatursskötare har dessutom liksom annan arbetare rätt till 7 fridagar om året.

För mjölkerskor innehåller riksavtalet ingen arbetstidsreglering.

Trädgårdsarbetare. Beträffande trädgårdsarbete har av lantarbetareförbundet slutits två avtal, ett med svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen, vilket i likhet med riksavtalet vid jordbruket gäller endast i samband med lokalavtal, samt ett avtal med allmänna arbetsgivareföreningen.

Arbetstiden är bestämd enligt det förra avtalet till 56, enligt det senare till 55 timmar för veckans sex söckendagar, vartill komma vakt-, vattnings- och andra arbeten på söndagar ävensom arbete med natteldning. Arbetstiden skall förläggas mellan kl. 6 och kl. 18 (lördagar kl. 17).

Avtalen stadga eftermiddagsledighet 1 maj och helgdagsaftnar samt för stadigvarande anställda 6 respektive 4 dagars årlig semester.

Inom trädgårdsyrket finnas även åtskilliga fristående lokala avtal, i vilka stadgas kortare arbetstid än i ovanberörda mellan huvudorganisationerna träffade avtal, däribland flera, som föreskriva 48-timmarsvecka.

Arbetare inom torvindustri och självständig djurskötsel. Inom torvindustrien finnas åtskilliga lokala avtal, de flesta ingångna med avdelningar av grov- och fabriksarbetareförbundet och föreskrivande 48-timmarsvecka.

Beträffande *djurskötsel* finnas flera avtal med personal inom ridhus, travsällskap och dylikt, de flesta ingångna med avdelningar av transportarbetareförbundet. Arbetstiden är enligt dessa avtal oftast 10 timmar per dag. Mellan svenska lantarbetareförbundet, å ena, och ett antal tränare av kapplopningshästar, å andra sidan, har 1935 träffats ett kollektivavtal, som beträffande arbetstiden innehåller, att den för sex dagar i följd skall vara 52 tim-

mar under tiden 1 april—15 november och 46 timmar under tiden 16 november—31 mars, vartill kommer vissa, i regel högst 4, timmars arbete å löpningsfria söndagar. Löpningsdagar skall arbetstiden vara den för arbetet erforderliga.

Reglering i utlandet av jordbrukets arbetstid genom lagstiftning och kollektivavtal.

Försök att på lagstiftningens väg reglera arbetstiden inom jordbruket har — särskilt efter världskriget — gjorts i åtskilliga europeiska länder.

I de flesta länder regleras emellertid arbetstiden genom kollektivavtal, vilka ha växlande utbredning i olika länder. Stundom slutas sådana avtal under medverkan av offentlig myndighet. Maximiarbetstiderna enligt de sålunda förekommande regleringarna växla avsevärt, likaså omfattningen av de arbetarkategorier, som beröras. Tidsbegränsningen har ingenstädes kunnat stanna vid ett strikt genomförande av 8-timmarsdag eller 48-timmarsvecka. I de fall, då 8-timmarsdag eller 48-timmarsvecka från början lagts till grund för regleringen, har man sedermera i stor utsträckning nödgats införa undantagsbestämmelser. Fall förekomma också, då antagna lagar eftersätts eller icke kunnat i praktiken genomföras.

Laglig reglering av jordbrukets arbetstid finnes i Tyskland, Tjeckoslovakien, Österrike, Italien, Spanien och Sovjet-Ryssland.

I *Tyskland* har den lagliga regleringen föreskrivit olika daglig genomsnitts- och maximiarbetstid under 4-månadersperioder, vilka arbetsgivaren fått förlägga och uppdelat efter gottfinnande, samt en genomsnittsarbetsdag för år räknat av $9\frac{2}{3}$ timmar. I större delen av Tyskland har emellertid arbetstiden reglerats genom lokala kollektivavtal, vilka genom beslut av myndighet kunnat göras bindande för alla arbetsgivare och arbetare inom vissa områden. Enligt dessa har genomsnittsarbetsdagen för år utgjort 9— $9\frac{2}{3}$ timmar och maximiarbetsdagen för olika perioder 7—11 timmar. Efter det nationalsocialistiska styrelsesättets genomförande hava väsentliga förändringar ägt rum i den tyska arbetstidslagstiftningen. Arbetsgivar- och arbetarorganisationerna såsom mot varandra stridande intressegrupper äro upplösta, och arbetsgemenskapen mellan företagsledaren och de anställda framhäves. Kollektivavtalen hava ersatts av officiella kollektivregler. Denna arbetslagstiftning upphäver icke de förut gällande arbetstidsbestämmelserna, men dessa torde icke kunna undgå att i vissa detaljer röna inverkan av de nya reglerna om förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare.

I *Tjeckoslovakien* är 8 timmars genomsnittsarbetsdag lagstadgad för lönearbetare utom arbetsgivarens hushåll. För tjänstefolk och statare gäller endast en indirekt arbetstidsreglering, d. v. s. bestämmelser om raster och vila; sistnämnda arbetare skola erhålla 12 timmars ledighet per dygn, varav 8 timmars oavbruten nattvila, ävensom på visst sätt bestämd söndagsledighet.

Sistnämnda form förekommer även i några av *Österrikes* delstater, i andra en kombination av direkt och indirekt reglering, därvid normalarbetsdagen för andra än kreatursskötare satts till 10 timmar.

Italien har inom jordbruket i princip 8-timmarsdag såsom genomsnitt för 3 månader och såsom maximum 10 timmar, men i provisorisk lagstiftning har givits möjlighet att tillämpa 9-timmarsdag. Kollektivavtal finnas för alla provinser, reglerande arbetstiden under olika årstider från 6 till 10 timmar. All reglering gäller här endast effektiv arbetstid.

Spanien har 8-timmarsdag för jordbruket, vilket i regel gäller även kreaturs-skötare.

I *Sovjet-Ryssland* finnas bestämmelser om 8 timmars medelarbetsdag för månad, om 42 timmars oavbruten veckovila samt om semester och fasta fridagar.

I de *nordiska* och *baltiska staterna*, *Ungern* och *Frankrike* saknas laglig reglering av jordbrukets arbetstid. Några uppgifter föreligga om den faktiska medelarbetstiden i vissa av dessa länder; nettoarbetsdagen för andra än kreatursskötare utgjorde i Norge närmare 10 timmar, i Finland 9 timmar.

I *Polen* hava kollektivavtal stor utbredning inom jordbruket, och obligatorisk skiljedom i kollektivavtalstvister är lagstadgad. Arbetsdagen är i genomsnitt $9\frac{1}{3}$ timmar, ytterst detaljerat anpassad efter årstiderna och varierande mellan $6\frac{1}{4}$ och $11\frac{1}{2}$ timmar.

Jämväl i *Nederländerna* vilar regleringen av jordbrukets arbetstid på kollektivavtalen, inom vilka bestämmelserna därom variera i hög grad. Medelarbetsdagen utgör mestadels 9 à 10 timmar.

I *England* förekommer allmän arbetstidsreglering endast i samband med lönesättning, vilken sker genom lagstadgade lönenämnder inom vissa yrken, även jordbruket. Veckoarbetstiden är i allmänhet fastställd till 50 à 54 timmar under sommaren samt 48 à 50 timmar under vintern, för kreaturs-skötare och kördrängar längre.

Tidigare behandling i vårt land av frågan om lagstadgad reglering av arbetstiden inom jordbruket.

Arbetstidskommittén. Genom beslut den 15 februari 1918 uppdrog Kungl. Maj:t åt en särskild kommitté, den s. k. arbetstidskommittén, att verkställa utredning och avgiva förslag till lagstiftning rörande arbetstidens längd och förläggning jämte i samband därmed stående förhållanden. I statsrådsprotokollet angående kommitténs tillsättande anfördes bland annat, att för jordbruket av flera skäl vore påkallad en viss undantagsställning i fråga om arbetstidens reglering, samt att det därför lämpligen borde ankomma på en vidare omprövning, huruvida och i vad mån den ifrågasatta lagstiftningen kunde vinna tillämpning å det egentliga jordbruksområdet. Kommittén framlade den 25 januari 1919 ett betänkande med förslag till lag om begränsning av arbetstiden. Förslaget undantog från lagens tillämpningsområde bland annat jordbruk med binärningar samt djurskötsel, därvid kommittén beträffande jordbruk åberopade direktiven och i övrigt uttalade, att arbetet i det egentliga jordbruket och inom dess binärningar i många fall ej väl läte sig särskilja samt att djurskötsel jämväl utan samband med jord-

bruk undantoges, förutom av hänsyn till djurskyddet, enär detta arbete stundom måste bliva i hög grad oregelbundet.

Riksdagen. Vid 1919 års lagtima riksdag framlades genom proposition (nr 247) förslag till lag om arbetstidens begränsning, byggt på arbetstidskommitténs förenämnda betänkande. Jämväl propositionen undantog från lagens tillämpningsområde jordbruk med binäringar samt djurskötsel. Vid samma riksdag yrkades i flera motioner utredning om lantarbetarnas förhållanden, framförallt om möjligheten att begränsa arbetstiden i jordbruket, nämligen i motion i första kammaren nr 214 av herr Lindhagen samt motioner i andra kammaren nr 252 av herr Carlström, nr 287 av herr Lindman m. fl. och nr 288 av herr Sjölander. Varken propositionen eller motionerna vunno riksdagens bifall. I anledning av den sistnämnda motionen beslöt andra kammaren för sin del hemställa om utredning av lantarbetarfrågan jämte undersökningar om arbetstiden inom jordbruket och möjligheten till begränsning därav, men då första kammaren beslöt begränsa begäran om utredning till att avse lantarbetarfrågan i allmänhet samt andra kammaren vidhöll sin ståndpunkt, förföll frågan.

Propositionen i ämnet jämte herr Lindhagens nyssnämnda motion förnyades vid 1919 års urtima riksdag, därvid förutnämnda undantagsbestämmelse i förslaget till arbetstidslag förtydligats att omfatta även trädgårdsarbete. Andra särskilda utskottet (utlåtande nr 1) tillstyrkte lagförslaget med vissa ändringar men avstyrkte motionen under framhållande av att frågan om lagstadgad reglering av lantarbetarnas arbetstid säkerligen förr eller senare komme att påkalla statsmakternas ingripande, men att enligt utskottets förmenande någon tids erfarenhet av den föreslagna allmänna arbetstidslagstiftningen vore önskvärd, innan åtgärder i ifrågavarande avseende vidtoges. Mot utskottsutlåtandet i vad det tillstyrkte jordbrukets undantagande från arbetstidslagens tillämpning reserverade sig herr Lindblad och åtta andra av utskottets ledamöter. Reservanterna hänvisade som grund för en utredning till socialstyrelsens undersökningar rörande arbetstidsförhållandena inom jordbruket och föreslogo hemställa hos Kungl. Maj:t, att utredning av frågan om begränsning av lantarbetarnas arbetstid måtte påskyndas. Riksdagen antog det av utskottet förordade förslaget till arbetstidslag men avslog motionen. Med stöd av riksdagens beslut utfärdades den första lagen om arbetstidens begränsning den 17 oktober 1919. Denna ersattes av lagen den 22 juni 1921, gällande till utgången av år 1923, vilken innehöll samma undantagsbestämmelse.

I proposition (nr 55) vid 1923 års riksdag framlades förslag till ny lag i ämnet, i vilket undantagsbestämmelsen om jordbruk med binäringar, trädgårdsskötsel och djurskötsel kvarstod oförändrad. I anledning av motion i andra kammaren (nr 214) av herr Olsson i Ramsta m. fl. med yrkande, att från den föreslagna lagens tillämpning måtte undantagas allt arbete, för vilket arbetstiden i väsentlig mån vore beroende av årstiden eller väderleken, eller där arbetstiden på grund av annat förhållande vore av växlande längd, föreslog andra lagutskottet (utlåtande nr 13) den ändringen

i lagförslaget, att från lagens tillämpning undantoges byggnadsarbete för jordbruk eller dess binäringar. Reservation anfördes av sju utskottsledamöter, men majoritetsförslaget godtogs av riksdagen. Ny lag utfärdades den 22 juni 1923 att gälla till 1926 års utgång och ersattes av den sista provisoriska lagen i ämnet den 4 juni 1926, gällande till utgången av år 1930, i vilken nu ifrågavarande undantagsbestämmelse kvarstod oförändrad.

I anledning av proposition (nr 31) vid 1930 års riksdag med förslag till den nu gällande, permanenta arbetstidslagen, vilket förslag innehöll samma undantagsbestämmelse beträffande jordbruk med binäringar, byggnadsarbete för jordbruk, trädgårdsskötsel och djurskötsel, yrkades i motion i andra kammaren (nr 386) av herr Karlsson i Grängesberg m. fl. ifrågavarande undantags slopande samt i likalydande motioner i båda kamrarna (I: 234 av herr Möller m. fl. och II: 390 av herr Hansson i Stockholm m. fl.), att för möjliggörande av ratifikation för Sveriges del av den s. k. Washingtonkonventionen bl. a. undantagen beträffande byggnadsarbete för jordbruk eller dess binäring och beträffande självständigt bedriven djurskötsel måtte utgå. Motionerna avstyrktes av andra lagutskottet (utlåtande nr 15) och vunno icke riksdagens bifall.

Under den nuvarande arbetstidslagens giltighetstid har frågan om lantarbetarnas arbetstid varit föremål för ett flertal riksdagsmotioner, av vilka några väckts i samband med ändringar i arbetarskyddslagen. Motionerna ha emellertid icke föranlett någon riksdagens åtgärd.

Sålunda har ett av herr Lindhagen vid 1931 års riksdag i motion i andra kammaren (nr 206) väckt förslag om sammanförande i en lag av samtliga ämnen, som behandlades i lagarna om arbetarskydd, arbetstid och förbud mot kvinnligt nattarbete, innefattat även arbetstidsreglering för lantarbetarna. Förslaget avstyrktes av andra lagutskottet (utlåtande nr 24).

Jämväl vid 1932 års riksdag föreslogs i motioner (II: 61 och 133) utsträckning av lagen om arbetarskydd att gälla även jordbruket. — Vid sistnämnda riksdag hemställdes i likalydande motioner i första kammaren (nr 283) av herr von Heland och herr Pettersson och i andra kammaren (nr 408) av herr Andersson i Dunker m. fl. om allsidig utredning rörande lantarbetarnas ställning och möjligheterna till dess förbättring, därvid jämväl arbetstidsförhållandena fördes på tal. Första kammarens andra tillfälliga utskott (utlåtande nr 7) och andra kammarens fjärde tillfälliga utskott (utlåtande nr 5) avstyrkte med hänvisning till pågående utredningar, nämligen jordbruksutredningen, sociala jordutredningen samt bostadsutredningen för landsbygden. — I ävenledes likalydande motioner i kamrarna (I: 189 av herr Möller m. fl. och II: 281 av herr Hansson i Stockholm m. fl.) framhölls, att den vidare omprövning av frågan om arbetstidens begränsning för jordbrukets arbetare, som vid arbetstidskommitténs tillsättande 1918 ansågs böra ifrågakomma, nu borde fullföljas, och hemställdes om skyndsamt utredning rörande jordbruksarbetarnas likställdhet med industriarbetarna ifråga om arbetstidens begränsning. Andra lagutskottet avstyrkte (utlåtande nr 35) motionerna under framhållande av att frågan om arbetstiden inom jord-

bruket naturligen behandlades som ett led i den mera omfattande frågan om lantarbetarnas levnadsförhållanden över huvud, till vilken sistnämnda fråga riksdagen tagit ställning vid behandlingen av motionerna I: 283 och II: 408.

Lantarbetarfrågan i hela dess vidd upptogs ånyo vid 1933 års riksdag i motioner i första kammaren (nr 234) av herr von Heland m. fl. och i andra kammaren (nr 407) av herr Beck m. fl. Första kammarens andra tillfälliga utskott (utlåtande nr 13) och andra kammarens fjärde tillfälliga utskott (utlåtande nr 2) avstyrkte motionerna med huvudsakligen den motiveringen, att det framförda önskemålet om utredning finge anses tillgodosett genom jordbruksutredningens resultat och att statsmakternas visade intresse för lantarbetarnas levnadsförhållanden kunde förväntas leda till åtgärder i motionens syfte. — Vid samma riksdag yrkades i motion i andra kammaren (nr 252) av herrar Hagberg i Luleå och Brädefors fastställande av 8-timmarsdag för bland andra lantarbetare.

Slutligen hava i motioner i andra kammaren vid 1931—1935 års riksdagar av herr Karlsson i Grängesberg m. fl. yrkats bland annat utvidgning av arbetstidslagens tillämpningsområde att omfatta samtliga arbetargrupper.

Kungl. Maj:t den 30 juni 1933. Den 30 juni 1933 hemställde jag i egenskap av föredragande departementschef om Kungl. Maj:ts bemyndigande att tillkalla fem sakkunniga att inom departementet biträda med utredning rörande frågan om laglig reglering av arbetstiden för arbetare inom jordbruket och dess binäringar, därvid jag anförde:

»Sedan arbetstidslagen genom beslut av 1930 års riksdag erhållit permanent karaktär, har flertalet av de vid industri, handel och samfärdsel anställda arbetaregrupperna blivit för framtiden tillförsäkrade de sociala och kulturella fördelar, som den lagstadgade åttatimmarsarbetsdagen för deras del innebär. Den omprövning av frågan om arbetstidens begränsning för de i jordbruksdriften sysselsatta arbetaregrupper, vilken 1918 ansågs böra ifrågakomma, bör nu företagas. Dessa arbetare intaga en icke önskvärd och i längden icke hållbar undantagsställning gentemot de under arbetstidslagen hänförliga arbetaregrupperna.

I längden torde det också bliva till gagn för jordbruksnäringen såsom sådan, att de inom denna näringsgren sysselsatta arbetarna icke förbliva i en ofördelaktig ställning i jämförelse med andra arbetaregrupper.

Åtskilligt har under den senaste tioårsperioden inträffat, som ger starkt stöd för kravet på en laglig begränsning av lantarbetarnas arbetstid. De förändringar av arbetsförhållanden och arbetsformer, som maskinteknikens utveckling medfört, ha åtminstone i vad det gäller det s. k. storbruket ganska väsentligt minskat skillnaden mellan industriens och jordbrukets driftformer. Då jordbrukets särställning i detta avseende inom näringslivet sålunda blivit mindre markerad än tidigare, har en stor del av de skäl, som tidigare ansetts tala emot en laglig reglering av arbetstiden för jordbrukets arbetare, därmed också bortfallit.

Olikheter komma självfallet alltjämt att förefinnas mellan de övriga näringsgrenarnas produktionsmetoder och de arbetssätt, som av naturliga skäl måste komma till användning inom lantbruket. Jag förbiser ej de svårigheter, som kunna uppstå för en tillfredsställande lösning av denna fråga. Särskilt anser jag mig böra erinra om sådana spörsmål som rörande lagens omfattning och arbetstidens fördelning på olika årstider. Dessa svårigheter, som bland

annat sammanhänga med jordbrukets skiftande driftformer, böra dock icke få hindra en lösning av frågan om arbetstidens reglering för lantarbetarna.

Att jordbruket för närvarande lider under en kris synes mig ej heller få lägga hinder i vägen för en utredning av denna fråga.»

Min berörda hemställan bifölls av Kungl. Maj:t, varefter jag den 17 juli 1933 såsom sakkunniga tillkallade ledamoten av riksdagens andra kammare, hemmansägaren Ola Jeppsson, ledamoten av samma kammare, småbrukaren Johannes Allan Andersson i Tungelsta, verkställande direktören i svenska lantarbetsgivarnes centralförening A. H. Carell, förtroendemannen hos svenska lantarbetareförbundet C. A. Falk samt ledamoten av riksdagens första kammare, lantbrukaren Axel Löfvander i Kvarnby. Åt Jeppsson uppdrogs att såsom ordförande leda de sakkunnigas arbete. Sedan Falk den 25 mars 1935 avlidit, utsågs den 13 april 1935 i hans ställe ledamoten av riksdagens andra kammare, lantarbetaren Knut Emil Johansson i Hälleforsnäs.

Lantarbetstidsutredningen.

De sakkunniga, vilka antogo benämningen lantarbetstidsutredningen, avlämnade den 30 september 1935 betänkande med förslag till lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetstidslag) m. m. (statens offentliga utredningar 1935: 48).

Förslaget till lantarbetstidslag innehåller i huvudsak följande:

Lagen skall i princip äga tillämpning (1 §) å jordbruk och dess icke självständigt bedrivna binäringar, å byggnadsarbete för jordbruk eller sådan binäring samt å trädgårdsskötsel. Dess tillämpning föreslås begränsad till företag med i regel minst 3 arbetare. Viktiga begränsningar stadgas vidare med hänsyn till arbetets art; undantagna äro framför allt arbete med djurskötsel (djurskötare skola dock inräknas i nyssnämnda minimiantal arbetare), vidare husligt arbete, arbete som i regel betalas efter ackord samt arbete åt staten. Ytterligare en begränsning (2 §) ligger däri, att lagen icke gäller för arbetsgivares familjemedlemmar, ej heller för arbetsledare och kontorspersonal.

Arbetstiden inom lagens tillämpningsområde föreslås begränsad genom ett system av tre maxima (5 §); ett maximum för dygn, 10 timmar, vidare veckomaxima, växlande efter årstiderna, samt slutligen ett årsmaximum, 2,600 timmar. Veckomaxima utgöra för jordbruk och byggnadsarbete 46 timmar under vintern (december—februari), 51 timmar under förvåren och senhösten (mars, oktober och november) och 56 timmar i övrigt samt för trädgårdsskötsel antingen 50 timmar under vinterhalvåret och 56 timmar under sommarhalvåret eller ock 53 timmar hela året. Avsikten är, att därest angivna veckomaxima iakttagas samt vissa sedvanliga ledigheter förekomma, årsmaximum icke skall överskridas i vidare mån än som möjliggöres av förslaget regler om overtidsarbete.

I denna reglering äro åtskilliga modifikationer föreslagna, dels innebärande rättighet för arbetsgivare att utan särskilt tillstånd utsträcka arbetstiden utöver angivna maxima och dels bestående i befogenhet för arbetsrådet —

vilket föreslås skola taga befattning jämväl med lantarbetstidslagen — att bevilja erforderliga eftergifter. I förstnämnda hänseende äger arbetsgivare (5 § 2 mom.) för sådd, skörd m. fl. arbeten under 12 veckor av sommarhalvåret utsträcka veckoarbetstiden till 59 timmar och kan vidare (6 § 1 mom.) beträffande 3 perioder om högst 2 veckor vardera överflytta upp till 5 timmar i veckan från tiden november—december till tiden februari—mars. I likhet med vad fallet är enligt allmänna arbetstidslagen får arbetsgivare därjämte (7 §) uttaga övertidsarbete, nämligen till förberedelse- eller avslutningsarbeten och liknande 7 timmar i veckan och i övrigt, där särskilt förhållande påkallar, 48 timmar under 4 veckor och 200 timmar under ett år, vartill kommer särskilt undantag (8 §) för oförutsedda händelser.

Lagen föreslås provisorisk med 3 års giltighetstid.

Reservationer hava avgivits, dels av herrar Jeppsson och Löfvander, vilka i anslutning till vad som gäller enligt allmänna arbetstidslagen föreslå lagens tillämpande endast på företag med minst 5 arbetare, och dels av herrar Andersson och Johansson, vilka framlagt ett eget lagförslag, väsentligen avvikande från majoritetens förslag.

Sistnämnda reservation innehåller, jämfört med majoritetsförslaget, i huvudsak följande:

Lagen föreslås äga tillämpning i princip jämväl å arbete med djurskötsel.

Merendels andra maximiarbetstider föreslås, därav för arbetare i jordbruk, utom kreatursskötare, samt byggnadsarbete veckomaxima resp. 41, 46 och 54 timmar samt årsmaximum 2,400 timmar. För kreatursskötare föreslås en särskild reglering, nämligen maxima för dygn 8 timmar, för vecka 56 timmar och för år 2,640 timmar. Beträffande trädgårdsarbete slutligen föreslås för dygn 10 timmar, för vecka 48 (eventuellt 43 resp. 53) timmar och för år 2,400 timmar.

Av förut berörda möjligheter enligt majoritetsförslaget för arbetsgivaren att modifiera regleringen utesluter reservationen de två förstnämnda, d. v. s. angående utsträckt tid under sådd, skörd m. fl. arbeten samt angående överflyttning av arbetstid från tiden november—december till tiden februari—mars.

Slutligen föreslås reservanterna, att lagen göres definitiv, icke endast giltig för viss tid.

De sakkunniga hava i betänkandet framlagt ännu ett lagförslag, nämligen *förslag till lag med vissa bestämmelser angående arbetsrådet*. Enär lantarbetstidslagen föreslås allenast provisorisk, förorda de sakkunniga, att bestämmelserna om arbetsrådet bibehållas i allmänna arbetstidslagen och endast kompletteras genom en särskild lag med föreskrift, att en arbetsgivar- och en arbetarrepresentant i rådet skola vara särskilt utsedda jordbrukssakkunniga.

I konsekvens med sin ståndpunkt att föreslå lantarbetstidslagen definitiv förorda *reservanterna* herrar Andersson och Johansson däremot, att bestämmelserna om arbetsrådet utbrytas ur allmänna arbetstidslagen och införas i en särskild lag om arbetsråd.

Över de sakkunnigas förslag hava *yttranden* avgivits av socialstyrelsen, arbetsrådet, medicinalstyrelsen, lantbruksstyrelsen, samtliga länsstyrelser, svenska arbetsgivareföreningen, svenska lantarbetsgivarnes centralförening, svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen, Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund, landsorganisationen i Sverige och svenska lantarbetareförbundet.

Svenska stadsförbundet, svenska landskommunernas förbund och de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd hava lämnats tillfälle att avgiva yttrande men avstått därifrån.

Efter anmodan av lantbruksstyrelsen hava därjämte yttranden avgivits av samtliga hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Vid yttrandet från Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott har fogats ett yttrande från Stockholms läns och stads trädgårdsråd. Länsstyrelsen i Blekinge län har inhämtat och bilagt yttrande av lantmännens arbetsgivareförening i länet samt lämnat länets distrikt av svenska lantarbetareförbundet tillfälle att avgiva yttrande utan att distriktet därav begagnat sig.

Med ledning av de inkomna yttrandena ha de sakkunnigas förslag blivit föremål för överarbetning inom socialdepartementet. Jag övergår nu till en redogörelse för departementsförslaget och i samband därmed för innehållet i avgivna yttranden.

Departementsförslaget.

Allmän motivering.

Översikt.

Rörande sitt uppdrag ha de sakkunniga till en början anfört:

»Då de sakkunniga gått att utföra det åt dem anförtrodda uppdraget, hava de ansett sig obundna av alla direktiv. De hava funnit sig böra underkasta frågan om införandet av lagstadgad reglering på jordbrukets område en förutsättningslös och i möjligaste mån allsidig utredning, vars resultat skulle bli avgörande för de sakkunnigas ståndpunkttagande till frågan om och i vilken utsträckning en sådan reglering borde komma till stånd. I enlighet med denna uppfattning hava de sakkunniga bland annat uppmärksammat frågan huruvida behov av lagstadgad arbetstidsreglering inom jordbruket över huvud taget föreläge. Därvid hava de sakkunniga beaktat uteslutande det behov av lagstadgad arbetstidsreglering, som av hygieniska eller sociala skäl kunde förefinnas för de inom jordbruket sysselsatta arbetarna. De sakkunniga hava således helt och hållet lämnat å sido, huruvida lagstadgad begränsning av arbetstiden inom jordbruket kunde anses önskvärd såsom ett medel mot rådande arbetslöshet. Frågan härom hava de sakkunniga ansett vara av så allmän räckvidd, att den ej kunde upptagas inom ramen för det åt de sakkunniga anförtrodda uppdraget.»

I sin allmänna motivering ha de sakkunniga därefter behandlat orsakerna till att jordbruksnäringen hittills ställts utanför arbetstidslagstiftningen, behovet av lagstadgad arbetstidsreglering inom jordbruket, frågan om vilka arbetsområden som böra hänföras till jordbruk eller till jordbrukets binäringar, principen om 8 timmars arbetsdag, några synpunkter på frågan om arbetstidens längd inom jordbruket samt frågorna om raster, semester och

annan fritid, om arbetstidens förläggning, om övertid och övertidsersättning samt om arbetstidsregleringens inverkan på produktionen. Dessa frågor jämte spörsmålen om lagens tillämpning på djurskötsel och på smärre företag komma att av mig behandlas i det följande.

Därvid har vad de sakkunniga anfört beträffande orsakerna till att jordbruksnäringen hittills ställts utanför arbetstidslagstiftningen, beträffande behovet av lagstadgad arbetstidsreglering inom jordbruket samt beträffande arbetstidsregleringens inverkan på produktionen ävensom yttrandena i de delar, som äga samband härmed, sammanförts till en avdelning under rubriken *frågan om arbetstidsreglering för jordbruket och närliggande arbetsområden*. Jag kommer först att angiva min ståndpunkt till de spörsmål, som här möta. Sedan komma frågorna om vilka arbetsområden som böra hänföras till jordbruk eller till jordbrukets binärningar samt om lagens tillämpning å djurskötsel och å smärre företag jämte de yttranden, som ha avseende härå, att behandlas för sig i en avdelning benämnd *lantarbetstidslagets tillämpningsområde*. Slutligen komma principen om 8 timmars arbetsdag, de särskilda skäl för 8-timmarsdagens modifiering beträffande jordbruket, som de sakkunniga berört under rubriken »några synpunkter på frågan om arbetstidens längd inom jordbruket», samt frågorna om raster, semester och annan fritid, om arbetstidens förläggning och om övertid och övertidsersättning ävensom yttrandena såvitt de äga samband därmed att behandlas för sig i avdelningen *principerna för en arbetstidsreglering inom jordbruket*.

Frågan om arbetstidsreglering för jordbruket och närliggande arbetsområden.

De sakkunniga.

Orsakerna till att jordbruksnäringen hittills ställts utanför arbetstidslagstiftningen. I detta hänseende framhålla de sakkunniga i huvudsak följande.

Att jordbruket från början undantogs från den allmänna arbetstidslagstiftningen i vårt land torde förnämligast hava haft sin orsak i insikten om att väsensskillnaden mellan industriens och jordbrukets arbetsförhållanden nödvändiggjorde en särbehandling av jordbrukets arbetstidsfråga. Av de år 1918 givna direktiven för arbetstidskommittén torde kunna utläsas, att en lagstiftning om arbetstiden inom jordbruket ansågs kräva sin särskilda undersökning, som ej lämpligen borde sammankopplas med undersökningen av förutsättningarna för införandet av lagstadgad arbetstid inom industrien. Det stode också utom allt tvivel, att en samtidig undersökning av förhållandena inom jordbruket och jordbrukets medtagande i lagförslaget hade varit ägnat att komplicera lösningen av industriens arbetstidsfråga.

Mot en lagstadgad arbetstidsreglering anfördes, att en allmän arbetstidsförkortning skulle komma att medföra så stegrat behov av arbetskraft, att särskilt jordbruksnäringen, såsom sämre lottad i fråga om arbetarnas villkor, skulle bli strandsatt på arbetskraft. Vidare framhölles de hinder, naturförhållandena uppreste mot en lagbunden arbetstid inom jordbruket, ävensom andra oöverkomliga tekniska och ekonomiska svårigheter, särskilt konkurrensen från jordbruket i andra länder med längre arbetstid och större möjligheter till maskinell drift. En ytterligare anledning att ej inbegripa jord-

bruket i arbetstidslagstiftningen ansåge man ligga däri, att jordbruksarbetarens verksamhet utövades under förhållanden, som icke kunde sägas vara hygieniskt otillfredsställande.

De motioner om arbetstidsbegränsning inom jordbruket, som framställdes i samband med förslaget till arbetstidslagstiftning 1919, hade icke vunnit bifall, men riksdagen hade icke i princip ställt sig emot en arbetstidslagstiftning även för jordbruket; såsom skäl för avslag å motionerna hade anförts bland annat, att man borde avvakta resultatet av den industriella arbetstidslagen, innan frågan om förkortning av arbetstiden inom jordbruket gjordes till föremål för utredning. Till de skäl, som 1919 återropades för ett uppskov med nämnda utredning, hade sedermera kommit uttalanden om, att frågan om lantarbetarnas arbetstid borde ses i samband med jordbruksnäringens allmänna ekonomiska läge och lantarbetarnas levnadsförhållanden över huvud taget, och att slutförandet av pågående utredningar därom borde avvaktas.

Angående frågans läge för närvarande uttala de sakkunniga:

»Av det anförda synes framgå, att den undantagsställning, som jordbruket alltsedan allmänna arbetstidslagens tillkomst intagit i fråga om arbetstidens reglering, icke från riksdagens sida varit avsedd att bli av bestående natur, utan att riksdagens avsikt endast varit att med frågans lösning borde anstå till en tidpunkt, då en allsidig överblick över de förhållanden, som inverkade på lösningen, erbjöde sig.

De skäl, som under arbetstidsfrågans första behandling inom riksdagen framfördes mot en lagstadgad reglering även av arbetstiden inom jordbruket, torde numera icke vara av någon större betydelse. Grundade farhågor för, att en allmänt genomförd förkortning av arbetstiden skall komma att beröva jordbruket tillräcklig arbetskraft, torde sålunda numera knappast kunna hysas. På den allmänna arbetsmarknaden råder nämligen sedan länge arbetslöshet. Vad särskilt jordbruket angår, läser numera ett genomförande av reglerad arbetstid inom denna näring snarare vara ägnat att öka än att minska tillgången på arbetskraft. Den partiella brist på arbetskraft, som under senaste tid yppat sig inom jordbruket, synes hava varit av mera formell natur, och torde i viss mån vara orsakad just av frånvaron av genomförd arbetstidsreglering å detta område. Härtill kommer, att jordbrukets allmänna läge i vårt land numera icke häntyder på, att ökade sysselsättningsmöjligheter inom denna näring kunna väntas. Antalet av dem, som kunna beredas försörjning inom vårt lands jordbruk, synes fastmera för närvarande praktiskt taget vara fyllt. Problemet för det svenska jordbruket torde numera icke vara, hur produktionen skall kunna ökas, utan hur avsättning skall kunna ernås för den volym produktionen redan har.

De med en arbetstidsförkortning inom jordbruket förenade tekniska och ekonomiska svårigheterna äro i väsentlig grad beroende av, på vad sätt och i vad mån arbetstiden beskäres. Att ett schematiskt överförande på jordbrukets område av den industriella normalarbetsdagen skulle medföra betydande svårigheter för jordbruket, läser utan vidare vara klart. Men det torde vara lika klart, att det för närvarande ligger inom de tekniska och ekonomiska möjligheternas gräns att åstadkomma en sådan reglering av jordbrukets arbetstid, som, utan att pålägga jordbruket en övermäktig börda, likväl kan bereda dess arbetare förbättrade arbetsvillkor. En med åren allt mer förbättrad maskinell utrustning inom jordbruket får härvidlag icke förbises såsom underlättande faktor. En annan omständighet av betydelse härutinnan äro de hjälpatgårdar, som under senare år från statsmakternas sida vidtagits till jordbruksnäringens fromma.»

Behovet av lagstadgad arbetstidsreglering inom jordbruket. De sakkunniga ingå därefter på frågan, huruvida den arbetstidsreglering inom jordbruket och detta närstående näringar, som åstadkommits på det fria avtalets väg, vore tillfyllest eller det vore påkallat att ersätta densamma med en lagstadgad reglering. I detta hänseende anföra de sakkunniga till en början bland annat följande.

Från arbetarhåll hade med skärpa framhållits, att det fria avtalet icke vore ägnat att på ifrågavarande område bereda arbetarna erforderlig trygghet. Om också förhållandena förändrats i sådan riktning att det fria avtalet numera kunde givas betydligt större grad av fasthet och styrka än förr, kunde det enligt de sakkunnigas mening icke bestridas, att lagstadgad arbetstidsreglering vore ägnad att bereda arbetaren större trygghet än den frivilliga. Huruvida den senare kunde godtagas såsom ett tillfyllestgörande skydd för arbetarintresset berodde på regleringens *art* och *omfattning*.

Vad först angår *arten* av den frivilliga arbetstidsregleringen inom jordbruket påpeka de sakkunniga, att den fullständigaste regleringen föreläge beträffande andra arbetare än kreatursskötare. Enligt det gällande 1935 års riksavtal vid jordbruket varierade den dagliga arbetstiden för dessa arbetare i regel mellan 7 och 10 timmar under olika tider av året, och det sammanlagda årliga timantalet ordinarie arbetstid, bortsett från viss rätt till förlängning mot särskild ersättning, varierade mellan cirka 2,660 timmar för södra Sverige och cirka 2,625 timmar för mellersta Sverige.

Med utgångspunkt från dessa uppgifter uttala de sakkunniga:

»Väl lärer det ej kunna påstås, att en på nu nämnda sätt ordnad arbetstidsreglering inom jordbruket utsätter arbetaren för hygieniska vådor, så mycket mindre som lantarbetarens arbete i det fria är hälsosammare och mera omväxlande än många arbeten inom industrien, men regleringen i fråga är i allt fall icke socialt tillfredsställande. För lantarbetaren måste det te sig som en orättvisa, att hans arbetstid är så väsentligt mycket längre än arbetstiden för industriens arbetare. Genom denna längre arbetstid avstänges lantarbetaren i viss utsträckning från de sociala och kulturella förmåner, som 8-timmarsdagen innebär för andra arbetare. Särskilt kännbar är bristen på lördagsledighet. Avkortningen å lördagsarbetstiden torde hittills i regel hava inskränkt sig till en timme gent emot övriga dagar i veckan. Väl har 1935 års riksavtal härutinnan medfört en betydlig förbättring för arbetarparten, i det att lördagsarbetstiden enligt detta avtal i regel icke får överstiga 8 timmar, men även med en begränsning till 8 timmar blir jordbrukets lördagsarbetstid 2½ timmar längre än den sedvanliga lördagsarbetstiden inom industrien. Att ytterligare förbättra förhållandena för lantarbetarna i nu berörda hänseende framstår såsom ett angeläget önskemål.»

I vilken *omfattning* arbetstiden inom jordbruket genom avtal frivilligt reglerats vore, framhålla de sakkunniga vidare, i brist på genomförd statistik i ämnet vanskligt att avgöra. Tillgängliga uppgifter sammanfattas och bedömas av de sakkunniga på följande sätt:

»Enligt en av socialstyrelsen år 1932 gjord beräkning var lantarbetarnas arbetstid direkt reglerad genom kollektivavtal inom högst en fjärdedel av rikets cirka 2,400 landskommuner och inom dessa i huvudsak endast å de större egendomarna. Enligt den officiella statistiken beröra dessa kollektiv-

avtal omkring 20,000 arbetare, d. v. s. endast omkring en tiondel av landets samtliga i jordbruk sysselsatta lönarbetare. När omkring 20 procent av den totala arbetsstyrkan torde utgöras av stall- och ladugårdspersonal, skulle endast omkring 16,000 arbetare av nu ifrågavarande slag (egentliga jordbruksarbetare och körkarlar) hava sin arbetstid direkt reglerad genom kollektivavtal. Även om man utgår från, att arbetstidsförhållanden, jämförliga med de i kollektivavtalen stadgade, råda för ett stort antal av de arbetare, som stå utanför kollektivavtalen, läser i allt fall kunna tagas för visst, att en stor del av landets lantarbetare i arbetstidshänseende äro sämre ställda än de, som hemfalla under kollektivavtalen. Utbredningen av en frivillig, mera genomförd arbetstidsreglering torde sålunda icke vara så stor, att den i och för sig kan sägas utesluta behovet av en lagstadgad reglering.»

När sålunda även den bäst utbyggda frivilliga arbetstidsregleringen inom jordbruket icke vore fullt tillfredsställande vare sig i fråga om beskaffenhet eller utbredning, måste enligt de sakkunnigas förmenande den frivilliga regleringens ersättande med en lagstadgad anses påkallad.

Arbetstidsregleringens inverkan på produktionen.
Beträffande detta spörsmål anföra de sakkunniga till en början i huvudsak följande.

En tvångsvis genomförd förkortning av arbetstiden inom en näring kunde befaras hava menlig inverkan på näringens produktionsförhållanden. Den direkta och omedelbara följden av en arbetstidsförkortning måste, under i övrigt oförändrade förhållanden, bliva produktionsminskning. Därest minskningen förhindrades genom arbetsstyrkans utökning, bleve följden produktionsfördyring och alltså en liknande menlig inverkan på produktionsförhållandena. En verklig kompensation för minskningen kunde ernås genom ökning av arbetsintensiteten, d. v. s. genom att av den oförändrade arbetsstyrkan uttaga ett större mått av arbete per tidsenhet än tidigare. En sådan ökning vore emellertid ofta omöjlig att åstadkomma; i varje fall vore det vanskligt att på denna väg nå ett varaktigt resultat, varjämte man riskerade, att den större arbetskvantiteten finge köpas på bekostnad av kvaliteten. Kompensation vore också möjlig genom driftens rationalisering, d. v. s. organisatoriska och tekniska åtgärder varigenom produktionsvolymen hölles vid makt. Av dylika åtgärder — vilka ur arbetsgivarsynpunkt torde framstå såsom det bästa medlet mot ifrågavarande produktionsrubbnings — erbjöde den tekniska rationaliseringen de största möjligheterna men fordrade å andra sidan ökad kapitalinvestering; mindre ingrepp i de normala produktionsförhållandena däremot borde i regel kunna mötas med organisatoriska åtgärder, som ledde till ett förbättrat tillvaratagande av arbetstiden.

Vad anginge förslagets verkningar i ifrågavarande hänseende yttra de sakkunniga:

»De sakkunniga hålla före, att de olägenheter för produktionen, som kunna bli en följd av den nu föreslagna arbetstidsförkortningen, skola kunna elimineras genom förbättrad arbetsorganisation och utan annan teknisk rationalisering än den, som är bruklig inom företaget, vilka följa med sin tid. Med denna uppfattning hava de sakkunniga icke ansett av behovet att närmare ingå på frågan om den föreslagna arbetstidsförkortningens inverkan på det svenska jordbrukets konkurrenskraft med andra näringar eller med jordbruk i främmande länder.»

Yttrandena.

I huvudfrågan om möjligheten och lämpligheten att för närvarande genomföra en arbetstidsreglering för jordbruket och närliggande arbetsområden har i yttrandena förekommit följande.

Till en början må anmärkas en del *uttalanden av mera allmän innebörd*.

Arbetsrådet har, med motivering att det icke tillkomme detsamma att taga ståndpunkt till de frågor av mera allmänt politisk innebörd, som sammanhänge med den tillämnade nya lagstiftningen, funnit sig icke böra ingå på frågorna om behovet av en lagstadgad arbetstidsreglering inom jordbruket och om en dylik reglerings inverkan på produktionen.

Medicinalstyrelsen har från de synpunkter, styrelsen hade att företräda, ansett sig icke hava något att erinra.

Länsstyrelsen i Stockholms län finner det kunna ifrågasättas, om det icke vore välbetänkt att avvakta utvecklingen och verkningarna av de frivilliga avtalen för att få en säkrare bedömningsgrund för en lagstiftning än vad de nuvarande, icke fullt stabiliserade förhållandena erbjöde. Skulle en lagstiftning redan nu komma till stånd, måste man framgå med försiktighet.

Länsstyrelsen i Blekinge län hemställer, att därest en lagstiftning på ifrågasatt område verkligen skulle anses av behovet påkallad, i allt fall inga jordbruket eller dess utövare i onödan tyngande föreskrifter måtte utfärdas.

Länsstyrelsen i Kristianstads län, som ansett sitt yttrande böra begränsas till vad som möjligen kunde beröra länsstyrelsens arbetsuppgifter, har från denna synpunkt icke haft något att erinra mot förslaget.

Länsstyrelsen i Västerbottens län har funnit, att den ifrågasatta lagstiftningen, sådan den utformats i förslaget, icke skulle få någon tillämpning i länet, och har med hänsyn därtill och då något behov av lagstiftning i ämnet för länets vidkommande icke förefunnes, icke funnit anledning ingå i närmare granskning av förslaget.

Svenska arbetsgivareföreningen framhåller, att förslaget endast i vad det avsåge trädgårdsskötseln fölle inom föreningens område. Då föreningen ansåge sig sakna den erfarenhet rörande de speciella jordbrukstekniska förhållandena, som vore nödvändig för bedömande av den föreliggande frågan, avstode föreningen från att göra något uttalande i fråga om legal arbetstid för själva jordbruket. Föreningens yttrande i vad det avser trädgårdsskötseln återgives i annat sammanhang.

De sakkunnigas ståndpunkt i förenämnda huvudfråga har, om ock i flera fall med tvekan, *vunnit anslutning i princip* i följande yttrandena.

Socialstyrelsen ansluter sig till de sakkunnigas uppfattning, att lagstadgad reglering av arbetstiden inom jordbruket vore önskvärd. Utbredningen av en frivillig, mera genomförd arbetstidsreglering torde icke vara så stor, att den i och för sig kunde sägas utesluta behovet av en lagstadgad reglering; till styrelsens lantarbetarstatistik hade sålunda uppgivits, att kollektivavtalens

bestämmelser gällde eller tillämpades inom mellan en tredjedel och hälften av landets samtliga härad (och liknande indelningar), ehuru inom dessa i huvudsak endast å de större egendomarna. Vidare vore, såsom de sakkunniga framhållit, den frivilliga regleringen icke socialt tillfredsställande, enär lantarbetarna genom sin långa arbetstid i viss utsträckning avstängdes från de sociala och kulturella förmåner, som allmänna arbetstidslagen innebure för andra arbetare. Särskilt kännbar vore bristen på lördagsledighet.

De orsaker, som föranlett, att jordbruket hittills ställts utanför arbetstidslagstiftningen, syntes styrelsen under den senaste tiden i avsevärd mån hava förlorat sin giltighet. Grundade farhågor för att en allmänt genomförd förkortning av arbetstiden skulle komma att beröva jordbruket erforderlig arbetskraft, torde sålunda knappast kunna hysas under en tid, då arbetslöshet icke längre vore okänd på jordbrukets arbetsmarknad, och ett genomförande av reglerad arbetstid inom denna näring syntes snarare ägnat att öka benägenheten att där taga anställning.

Lantbruksstyrelsen yttrar härutinnan i huvudsak följande.

Anställningsvillkoren för jordbrukets arbetare vore i allmänhet betydligt sämre än för arbetare inom industri och handel, vilket bland annat haft till följd, att jordbruket ofta hade stora svårigheter att erhålla tillräcklig och lämplig arbetskraft, ehuru överflöd därav föreläge inom andra näringsgrenar. Varje förslag till åtgärd från det allmännas sida, som kunde förväntas medföra en utjämning i arbetsvillkoren inom jordbruket och andra näringar och som icke utan vidare kunde befaras mera avsevärt försämra jordbrukets produktionsbetingelser, måste därför ur näringens egen synpunkt upptagas till allvarligt övervägande av jordbrukets målsmän.

Starka sociala skäl ävensom i viss mån psykologiska sådana talade sålunda för en arbetstidsbegränsning för jordbrukets arbetare. Avsaknaden av en dylik hade utan tvivel bidragit till att försätta jordbruket i en särställning, som ur arbetstagarens synpunkt innebure en deklassering av yrket och som hade till naturlig följd, att jordbruksarbetet bleve mindre eftersträfvansvärt. Det vore icke uteslutet, att en lagstiftning i ämnet kunde bliva till viss fördel för jordbruket genom att skapa större trivsel vid arbetet och därigenom medföra ökade möjligheter för arbetsgivarna inom jordbruket att erhålla och behålla en tillräcklig och kvalitativt god arbetarstam.

Olägenheter för jordbruksdriften av en arbetstidsreglering vore emellertid ofrånkomliga. En socialt tillfredsställande arbetstidsreglering torde oundvikligen medföra ökade produktionskostnader. Frågan vore, huruvida svårigheterna bleve av den art att de under alla förhållanden måste betraktas som oöverkomliga. Styrelsen hölle före, att ett genomförande av sakkunnigmajoritetens förslag knappast komme att i större utsträckning påkalla utökning av den ordinarie arbetskraften inom jordbruket. Produktionskostnadsökningen vore däremot huvudsakligen knuten till användningen av övertidsarbete, vilket styrelsen förutsatte medföra särskilda kostnader. Utsikterna att genom teknisk rationalisering, mera effektiv arbetsledning o. s. v. i nämnvärd grad motverka denna kostnadsökning funne styrelsen ganska små.

På grund därav hyste styrelsen ur jordbrukets synpunkt stora betänkligheter mot genomförandet av den föreslagna arbetstidsregleringen. Med hänsyn till de fördelar i andra hänseenden, som en dylik lagstiftning kunde väntas medföra, ansåge sig styrelsen dock icke i princip böra motsätta sig majoritetsförslagens upphöjande till lag, därest en av styrelsen föreslagen jämkning av

bestämmelserna om årsarbetstid — vilken återgives i annat sammanhang — vidtoges. Styrelsen uttalade därvid den förhoppningen, att därest jordbrukets produktionskostnader komme att höjas genom en dylik tvångslagstiftning, statsmakterna skulle befinnas villiga att lämna sin medverkan till att jordbrukets produktpriser hölles uppe på en efter de höjda driftkostnaderna avpassad, skälig nivå.

Sakkunnigförslaget har lämnats utan erinran i princip av nedan angivna 8 länsstyrelser. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* finner det ovisst, huruvida den rationalisering av driften, som den tillämnade lagen kunde få till följd, förmodade utjämna lagens inverkan på produktionen och prisbildningen. *Länsstyrelsen* förutsatte, att sådana åtgärder komme till stånd, att bördan därav icke ensamt eller huvudsakligen komme att vila på utövarna av jordbruksnäringsen. *Länsstyrelsen i Hallands län* finner en lagstiftning i frågan vara en social angelägenhet av betydande vikt men ifrågasätter, om ej jordbruket borde givas tillfälle till en fullständig återhämtning efter den just genomgångna krisen, innan dess utövare utsattes för den ekonomiska uppoffring, som den föreslagna lagens genomförande komme att i större eller mindre grad för dem innebära. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser sig med hänsyn till de sociala skäl, som talade för förslaget, icke böra avstyrka detsamma. *Länsstyrelsen i Skaraborgs län* betecknar det som ett betydande samhällligt intresse, att lantarbetarnas ställning i socialt och ekonomiskt hänseende om möjligt förbättrades, och antager, att en arbetstidsreglering inom jordbruket i sin mån komme att medverka till att landsbygdens arbetarbefolkning kvarstannade inom jordbruket samt att arbetstillfällena därigenom kunde till antalet någorlunda bibehållas. *Länsstyrelsen* ville dock samtidigt starkt understryka vikten av att jordbruksnäringsen bereddes tillfälle arbeta under sådana ekonomiska betingelser, att dess utövare kunde bära de ökade kostnader, som eventuellt uppstode till följd av en lagstiftning på området. *Länsstyrelsen i Värmlands län* framhåller, att en arbetstidsreglering inom jordbruket åtminstone i viss utsträckning måste anses äga skäl för sig. *Länsstyrelsen i Västmanlands län* uttalar, att de betänkligheter som tidigare hysts mot en sådan reglering numera syntes hava försvagats och att särskilt farhågorna, att densamma skulle medföra brist på arbetskraft, nu knappast ägde fog. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* framhåller, att arbetstiden enligt avtalen inom jordbruket väsentligt överstege industriens arbetstid och utom avtalens område vore ännu längre. Fördenskull och då de sociala och kulturella skäl, som motiverat industriens arbetstidsreglering, gällde även för lantarbetarna, vore en laglig arbetstidsreglering för dessa påkallad. *Länsstyrelsen i Västernorrlands län* finner förslaget i det stora hela tillfredsställande och väl ägnat att läggas till grund för lagstiftning i ämnet. *Länsstyrelsen* antog visserligen, att en lagstiftning av nu föreslagen typ för länets vidkommande icke finge nämnvärd betydelse, men såge däri icke någon anledning att från lagstiftningen utesluta detta och övriga norrländska län, där förhållandena av allt att döma vore likartade.

Sakkunnigförslaget har lämnats i huvudsak utan erinran jämväl av förvaltningsutskotten i 7 hushållningssällskap, nämligen i *Stockholms län* och

stad samt Uppsala, Södermanlands, Gotlands, Malmöhus, Hallands och Västernorrlands län. Därvid har bland annat framhållits följande.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott påpekar, att frågan om arbetstidsreglering för jordbruket vore föremål för studier och utredning inom internationella arbetsbyrån och att förslag till konvention kunde väntas inom en snar framtid, vilket vore ett vägande skäl mot en lagstiftning, åtminstone av definitiv giltighet.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott understryker de sociala skäl, som talade för att lantarbetarnas särställning i fråga om arbetstiden upphörde. Vad anginge de ekonomiska verkningarna av en sådan reform, hade 8-timmarsdagens tillämpning inom industrien föranlett såväl en strängt genomförd teknisk rationalisering som en specialisering av produktionen. En dylik rationalisering inom jordbruket vore icke genomförbar och möjligheten till specialisering mycket begränsad, varför det kunde antagas, att arbetstidsförkortningen inom jordbruket skulle föranleda ökning av antalet arbetsanställda, åtminstone under vissa tider av året. Därav torde på åtskilliga håll föranledas behov av nya bostäder, ehuru länets jordbruk redan förut bure relativt mycket höga byggnadskostnader. Det kunde därför tänkas, att jordbrukarna i större utsträckning sökte reda sig med tillfälliga arbetskrafter, för vilka bostäder kunde undvaras, varigenom jordbrukets lösarbetarstam komme att ökas. Det kunde även befaras, att nya byggnadskostnader till en viss grad lade hinder i vägen för den pågående förbättringen, delvis med stöd av allmänna medel, av de befintliga statarbostäderna. — Utskottet droge av det anförda den slutsatsen, att en arbetstidsförkortning vore ur social synpunkt mycket önskvärd men borde genomföras med försiktighet för att förebygga skadliga verkningar för såväl arbetare som jordägare.

Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser det otvivelaktigt, att reformen komme att medföra avsevärd kostnadsökning för jordbruksnäringen, och tillstyrker förslaget under den förutsättningen, att dess genomförande åtföljes av en motsvarande förbättring på jordbrukarnas inkomstsida.

Hallands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott tillstyrker förslaget under förutsättning att jordbruket kunde beredas trygghet för längre tid framåt.

Länsstyrelserna i Uppsala och Gotlands län biträda yttrandena från hushållningssällskapen i samma län. Sistnämnda länsstyrelse tillägger, att inom Gotlands län rått brist på arbetskraft inom jordbruket, varför det vore av vikt att genom reglering av dettas arbetsförhållanden övergången till andra arbetsområden begränsades.

Förvaltningsutskotten i *Kronobergs läns* och *Västmanlands läns hushållningssällskap* uttala ur ekonomiska och praktiska synpunkter betänkligheter mot förslaget, men förklara att utskotten icke vilja motsätta sig detsamma. *Västerbottens läns hushållningssällskaps* förvaltningsutskott anser sig icke böra motsätta sig förslaget, därest detsamma begränsas till företag med minst 5 arbetare. Förvaltningsutskotten ha därvid framhållit i huvudsak följande.

Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott befarar, att en arbetstidsinskränkning inom jordbruket skulle nödsaka företagarna antingen att intensifiera arbetet och avskeda sådana arbetare, i synnerhet äldre, som ej orkade följa med en forcerad arbetstakt, eller ock att öka arbetarantalet och bygga nya bostäder, vilket innebure en allvarlig ekonomisk påfrestning. Med nuvarande driftssystem och arbetarstam kunde reformen icke genom-

föras utan höjda produktpriser. Å andra sidan vore lantarbetarnas undantagsställning ett hinder för näringens utveckling till större ekonomisk bärkraft och dess avhjälpande angeläget även från företagarnas synpunkt.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser arbetstiden lämpligast regleras avtalsvis och framhåller, att jordbrukets ekonomi vore långt ifrån stabiliserad och icke tålde större påfrestningar. Vidare skulle lagens genomförande säkerligen medföra försök att reducera arbetarantalet för att undgå lagens tillämpning.

Västerbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott ställer sig frågande till lämpligheten av den fortgående statliga regleringen av näringslivet men vitsordar å andra sidan, att lantarbetarna syntes rättvisligen böra beredas motsvarande fördelar som industriarbetarna. För länets vidkommande finge lagen icke någon direkt verkan, varemot densamma liksom hittills allmänna arbetstidslagen indirekt komme att påverka jämväl småbondebruket.

Länsstyrelsen i Kronobergs län biträder hushållningssällskapets i samma län yttrande.

Landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet uttala, att tiden nu vore mogen för en genomgripande reform av lantarbetarnas arbetstidsförhållanden. Nämnda organisationer framhålla särskilt, att den avtalsmässiga arbetstidsregleringen inom jordbruket icke fått sådan omfattning eller effektivitet, att en lagstiftning kunde undvaras, ävensom att de faktiska förutsättningarna för en organisationsmässig reglering vore sämre bland lantarbetarna än bland massan av övriga arbetare.

Tveksamhet om behovet och lämpligheten av en lagstiftning på området uttalas av förvaltningsutskotten i 6 *hushållningssällskap*, nämligen i *Östergötlands, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Kopparbergs och Gävleborgs län*, det sistnämnda såvitt länet angår. Förvaltningsutskotten ha därvid framhållit i huvudsak följande.

Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner det med hänsyn till jordbrukets begränsade möjligheter att betala och utnyttja arbetskraften tveksamt, om det över huvud taget vore lämpligt — som ett led i de givetvis önskvärda strävandena att förbättra lantarbetarnas ställning — att på lagstiftningens väg reglera arbetstiden inom denna näring. Även om den föreslagna regleringen finge anses på det hela taget väl avvägd, finge icke förbises, att jordbrukets ekonomiska läge vore sådant, att varje ny utgiftsbelastning utgjorde en allvarlig fara.

Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott framhåller, att en huvudsakligen ur sociala synpunkter anordnad arbetstidsreglering försvårade arbetstidens inom jordbruket nödvändigtvis smidiga anpassning efter naturförhållandena och innebure risker för att jordbrukaren icke alltid förmådde utnyttja samtliga produktionsfaktorer på ekonomiskt bästa möjliga sätt.

Hushållningssällskapets förvaltningsutskott i Värmlands län och Örebro län ifrågasätta under hänvisning till den avtalsmässigt genomförda arbetstidsregleringen behovet av lagstiftning.

Kopparbergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott betonar förslagens ekonomiska konsekvenser.

Gävleborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott uttalar, att inom länet, där ett utpräglat bondejordbruk funnes, lämpligheten av denna lagstiftning vore mycket diskutabel.

Länsstyrelsen i Östergötlands län biträder hushållningssällskapets i samma län yttrande. *Länsstyrelsen i Gävleborgs län* instämmer i vad länets hushållningssällskap på denna punkt uttalat.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anför:

»Det är ett allmänt erkänt faktum, att arbetarna inom jordbruket icke kunnat följa med i den allmänna förbättringen av arbetarklassens villkor. Delvis torde detta bero därpå, att den fackliga organisationen icke på långt när hunnit så långt bland lantarbetarna som inom industrien. Viktigare synes emellertid vara, att jordbruksnäringen saknat de ekonomiska förutsättningarna att kunna bereda sina arbetare förmåner motsvarande dem, som utgå inom industrien.

Givetvis är det i hög grad önskvärt, att för lantarbetarnas del åstadkomma en förbättrad ställning. På ett särskilt område har detta erkänts av statsmakterna, i det att ju under de senaste åren synnerligen betydande bidrag utgått i syfte att förbättra lantarbetarnas bostadsförhållanden, därutinnan också mycket vackra resultat uppnåtts. I grunden är förbättringen av lantarbetarklassens villkor även vad beträffar arbetstiden en ekonomisk fråga. Det säkraste sättet att gagna lantarbetarna i längden måste därför vara att bereda jordbruket en sådan ekonomisk trygghet, som medgiver bättre förmåner för arbetarna.

Mera än en förkortad arbetstid synes emellertid för lantarbetarna vara angeläget att i första hand erhålla en löneförhöjning. För dem bör arbetstidsförkortningen icke kunna hava samma stora betydelse som för arbetarna inom industrien, där arbetet på grund av arbetets och arbetslokalernas beskaffenhet samt intensiteten i arbetstakten måste, per tidsenhet räknat, bliva mera påkostande än inom lantbruket. Härtill kommer, att lantarbetarna icke torde hava samma möjligheter som sina kamrater i städer och industrisambällen att utnyttja en förlängd fritid till självstudier, fortsatt yrkesutbildning eller på annat för individen värdefullt sätt.

I och för sig måste en sänkning av arbetstiden motverka en ökning av löneförmånerna för lantarbetarna. De sakkunniga hålla visserligen före, att de olägenheter för produktionen, som möjligen bliva en följd av den ifrågasatta arbetstidsförkortningen, skola kunna elimineras genom förbättrad arbetsorganisation och teknisk rationalisering. I anslutning till det nyss anförda anser emellertid länsstyrelsen för sin del ur sociala synpunkter mera önskvärt, om de sålunda anvisade åtgärderna främst kunde utnyttjas till en höjning av jordbrukets räntabilitet och därmed till ekonomisk förbättring av lantarbetarnas levnadsvillkor. I den mån, även med de sakkunnigas utgångspunkt, den föreslagna lagstiftningen skulle på grund av ökat bostadsbehov eller av andra anledningar medföra ökade produktionskostnader, måste givetvis samhället såsom sådant vara berett att — antingen genom högre priser på jordbruksprodukter eller direkta åtgärder — påtaga sig denna kostnadsökning. Att ytterligare belasta jordbruket synes nämligen för närvarande, då denna näring är föremål för omfattande stödåtgärder från det allmännas sida, icke vara lämpligt eller möjligt.

Därest emellertid en lagstadgad reglering av lantarbetarnas arbetstid finnes böra komma till stånd, anser länsstyrelsen, att de sakkunnigas förslag kan läggas till grund för densamma.»

Länsstyrelsen i Norrbottens län framhåller, att det, med hänsyn till den i betydande utsträckning genomförda avtalsmässiga regleringen på området, ehuru ännu ej tillfredsställande till art och omfattning, samt till svårigheterna för en lagstiftnings tillämpning å det starkt säsongbetonade jordbruksarbetet

med olika förhållanden inom olika landsdelar och för olika arbetarkategorier, kunde starkt ifrågasättas, huruvida en lagstiftning i stil med förslaget lämpligen alls borde komma till stånd.

Förslaget *avstyrkes* av följande 3 länsstyrelser. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* framhåller, att intresset av att skydda arbetare mot för hård exploatering icke hade motsvarande betydelse inom jordbruket som vad gällde industriarbetet. På grund av den begränsning, som givits förslaget, innebure detta en orättvisa dels mot de arbetare, som uteslötes från de ifrågasvarande förmånerna, och dels mot ägarna av sådana jordbruk, som ej kunde skötas med hjälp av mindre än tre arbetare. Sagda begränsning medförde, att den föreslagna lagen inom länet icke finge någon vidsträcktare tillämpning. En rimlig och tänkbar lösning av frågan ur hälsosynpunkt vore att bereda alla arbetare i jordbruk och trädgårdsskötsel ledigt en halv söckendag i veckan samt viss tid på söndagen. *Länsstyrelsen i Älvsborgs län* framhåller, att utan en lagstiftnings oroande ingripande på det synnerligen ömtåliga område, som jordbrukets arbetstid utgjorde, dess årsarbetstid så småningom förskjutits till ett timantal, som föga överstege det för industrien fastställda. Förslaget, som i stort sett innebure endast en legalisering av kollektivavtalens bestämmelser i ämnet, föresloge en årsarbetstid, som med endast 200 timmar överstege industriens, en skillnad, som vore motiverad av jordbrukets behov att utnyttja arbetskraften utan extra kostnader, då den kunde användas för sitt ändamål, samt av skillnaden i arbetets art och effektivitet. Även om, som torde vara fallet, majoritetsförslaget icke skulle medföra alltför kännbara ekonomiska svårigheter för därav träffade jordbruk, kunde det därför ifrågasättas, om lagstiftningen skulle medföra en nytta motsvarande olägenheterna av inskränkningen i näringens rörelsefrihet. Då utvecklingen, påverkad av den industriella arbetstidslagstiftningen och av jordbruksarbetarnas sammanslutningar, ginge i den riktning, förslaget avsåge, vore det rimligt att låta jordbrukets säregna verksamhet få åtnjuta den under nuvarande arbetsförhållanden mycket begränsade frihet, som frånvaron av en särskild arbetstidslagstiftning kunde medgiva. Vidare kunde hänvisas till de sakkunnigas uttalande, att de lagstiftningsförsök på området, som gjorts i åtskilliga europeiska länder, i de flesta fall haft ringa eller ingen framgång. *Länsstyrelsen i Örebro län* avstyrker förslaget med hänsyn till de särskilda förhållandena inom jordbruket och trädgårdsskötseln.

Klart avstyrkande uttala sig jämväl förvaltningsutskotten i 9 *hushållningssällskap*, nämligen *Jönköpings läns*, *Kalmar läns norra och södra*, *Blekinge läns*, *Kristianstads läns*, *Älvsborgs läns norra och södra*, *Skaraborgs läns* och *Norrbottnens läns*. Förvaltningsutskotten ha därvid framhållit i huvudsak följande.

Jönköpings läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott behjärtar förslagets sociala syfte men hyser betänkligheter mot dess förverkligande genom tvångslagstiftning. En lag, som nöjaktigt medgäve arbetstidens anpassning efter väderleksförhållanden m. m. på sätt jordbruksarbetets natur krävde, kunde knappast få något värde ur social synpunkt. Vidare kunde arbetstids-

förkortningen icke, såsom de sakkunniga antagit, kompenseras genom teknisk rationalisering och förbättrad arbetsorganisation; jordbrukets tidigare ekonomiska svårigheter hade redan tvingat företagarna, i synnerhet de större, att vidtaga dylika åtgärder, och några väsentliga ytterligare förbättringar vore icke att räkna med. Den viktigaste förutsättningen för en fortsatt förbättring av lantarbetarnas sociala ställning vore att jordbruket bereddes möjlighet att bära de därigenom ökade utgifterna.

Kalmar läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott gör gällande, att förslaget i stort sett torde kräva en viss utökning av arbetskraften vid jordbruket och i förekommande fall avsevärda kostnader för nya bostäder. Näringens läge vore åtminstone inom sällskapets område sådant, att densamma icke utan olägenhet kunde påläggas dessa förpliktelser.

Kalmar läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner de rådande väsentliga olikheterna mellan industrien och jordbruket i fråga om arbetets art och hälsovädslighet icke motivera den föreslagna lagen. En frivillig arbetstidsreglering inom jordbruket hade emellertid redan försiggått, påginge alltjämt och torde icke komma att avstanna, därest förbättringen av jordbrukets ekonomi fortskred. Förslaget föranledde kostnadsökning för jordbruket, särskilt för nya arbetarbostäder, vilket vore kännbart helst då underhållet av jordbrukets byggnader under de senaste åren försumrats av ekonomiska skäl. En icke önskvärd konsekvens av regleringen bleve att användningen av sekunda arbetskraft, äldre och andra arbetare med nedsatt arbetsförmåga, försvårades eller helt omöjliggjordes.

Blekinge läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför, att då lagens syften syntes uppnås i hastig takt avtalsvägen, en lagstiftning, som för en följd av år skulle fastläsa utvecklingen, ej vore nödvändig eller önskvärd. De svårigheter, som yppat sig vid liknande lagstiftningsförsök i utlandet, borde göra sig än starkare gällande i vårt land med olika klimatiska förhållanden i olika landsdelar och med relativt kort vegetationsperiod.

Kristianstads läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott betonar den relativt ringa intensiteten och effektiviteten i jordbruksarbetet och hävdar, att behov av lagstiftning i ifrågavarande hänseende icke föreläge. Den effektiva arbetstiden inom jordbruket vore måhända till och med kortare än i industrien. Den avtalsmässiga utvecklingen borde få ha sin gång.

Älvsborgs läns norra hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför, att majoritetsförslaget ungefär fastloge nuvarande förhållanden och endast innebure »trassel, obehag, rapportskrivning m. m.» utan att medföra något gott. Jordbrukets effektiva arbetstid överstege icke industriens. Lagen riktade sig endast mot det större jordbruket, men just detta hade i avsevärd och växande utsträckning sina arbetsförhållanden ordnade enligt kollektivavtal ungefär efter de nu föreslagna grunderna.

Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser, att de kulturella och samhälleliga ändamål, för vilka lantarbetarna enligt förslaget borde beredas mera fritid, kunde tillgodoses genom den redan nu kortare arbetstiden under vintern. Att kompensera en arbetstidsminskning genom teknisk rationalisering krävde en kapitalinvestering, som vore svår att åstadkomma, och vore för det medelstora jordbruket icke så effektivt som i storbruket. I varje fall vore densamma på grund av arbetets art icke möjlig på långt när såsom i industrien. För sällskapets område vore förslaget onödigt, enär ungefär motsvarande arbetstidsinskränkning genom inverkan från den på landsbygden utbredda industrien redan genomförts i stor utsträckning vid större och medelstora jordbruk.

Skaraborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott uttalar, att de orsaker, som föranlett att jordbruksnäringen hittills ställts utanför arbets-

tidsregleringen, framförallt väsensskillnaden i arbetsförhållanden samt olikheten i naturförhållandena i skilda landsdelar, i stort sett allttjämt kvarstode. Majoritetsförslagets tidsbestämmelser rubbade knappast bestående förhållanden, men en lagstiftning hämmade alltid rörelsefriheten och vore ägnad att rubba det ännu på många håll goda förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare inom jordbruket. Utskottet ifrågasatte, om behov av sådan lagstiftning eller ens önskan därom hos lantarbetarna verkligen föreläge. Det vore möjligt, att arbetsgivarna för att undgå lagen skulle söka till det yttersta inskränka antalet fasta arbetare, varmed skulle följa en osäkrare ställning för många lantarbetare samt periodiskt återkommande arbetslöshet. Utskottet vore icke övertygat om behovet av lagstiftningen och förmenade, att densamma bleve mera till skada än gagn för såväl arbetare som arbetsgivare.

Norrbottnens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott påpekar, att majoritetsförslaget nära ansluter sig till riksavtalets bestämmelser. Om frivilliga överenskommelser kunde åstadkommas, vilka vore socialt tillfredsställande, något som riksavtalet tydde på, vore lagstiftningen omotiverad, helst som riksavtalet blivit till föredöme även för de oorganiserade inom de landsdelar, det omfattade. En frivillig reglering vore ur alla synpunkter att föredraga, då den kunde anpassas efter jordbrukets särskilda förhållanden på olika orter.

Länsstyrelsen i Kalmar län avstyrker förslaget med åberopande av yttrandena från hushållningssällskapen i samma län.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening anför:

»Mellan industrien och jordbruket finnes en väsensskillnad, som aldrig kan utjämnas. Utgångspunkterna vid bedömande av frågan om reglering av arbetstiden måste i anledning därav för de nämnda båda verksamhetsgrenarnas vidkommande bliva helt skilda. Även om jordbruket under de senaste årtiondena kunnat tillgodogöra sig en betydande maskinell och teknisk utveckling, innebär detta icke, att jordbruket, när det gäller förmågan att bära en arbetstidsreglering, kan jämföras med industrien. Klimatiska och andra förhållanden, som stå i direkt beroende av naturlagarna, lägga hinder i vägen däremot. En arbetsdag av samma längd, som den för industrien fastställda, måste för jordbrukets vidkommande anses direkt olämplig, ej allenast på grund av den ökade ekonomiska belastning, som en sådan arbetstidsreglering skulle lägga på näringen, utan även därigenom att det ökade behovet av arbetskraft i vart fall icke under nuvarande förhållanden skulle kunna täckas.

Sedan mer än femton år tillbaka har arbetstiden inom det organiserade jordbruket varit föremål för reglering i kollektivavtal. Återverkningarna av de genom avtalen i hithörande fråga träffade bestämmelserna hava givetvis gjort sig gällande vid reglerandet av arbetsförhållandena även inom det oorganiserade jordbruket, i det att arbetstidens längd i viss omfattning anpassats efter de regler, som godtagits inom det organiserade jordbruket.

Styrelsen vill i anledning härav göra gällande, att en lagstadgad reglering av arbetstidens längd måste anses sakna berättigande, sedan den fria överenskommelsens väg med framgång blivit beträdd. Det finnes nämligen enligt styrelsens förmenande skälig anledning antaga, att arbetstidsförhållandena även utan lagbestämmelser vid det stora flertalet jordbruksföretag efterhand skola vinna en reglering i praxis, som tillgodoser jordbruksarbetarnas behov utan att likväl gå utom ramen för jordbrukets förmåga.»

Lantmännens arbetsgivareförening i Blekinge län avstyrker förslaget med hänvisning till de nedslående resultaten av liknande lagars tillämpning i länder med gynnsammare klimatiska förhållanden än våra.

Departements-
chefen.

I de sakkunnigas direktiv angåvos såsom huvudskäl för upptagandet av frågan om en arbetstidsreglering för jordbruket å ena sidan, att jordbruksarbetarnas undantagsställning gentemot de under allmänna arbetstidslagen hänförliga arbetargrupperna i längden vore ohållbar och till skada även för jordbruksnäringen såsom sådan, samt å andra sidan, att inträffade förändringar i arbetsförhållanden och arbetsformer åtminstone vad anginge storbruket ganska väsentligt minskat skillnaden mellan industriens och jordbrukets driftsformer.

Mot vad sålunda anförts synas i huvudsak inga invändningar hava gjorts, varemot givetvis skilda meningar kommit till synes angående motsatsförhållandets vidd och betydelse samt den antydda tekniska utvecklingens omfattning och värde. Vad angår jordbruksarbetarnas undantagsställning hava de olika meningar, som i övrigt yppat sig, avsett frågan huruvida en utjämning borde och kunde ske på kollektivavtalens väg eller genom lagstiftning, samt — om den senare vägen valdes — därjämte frågorna om den lämpliga omfattningen av och tidpunkten för en sådan lagstiftning.

Från några håll har sålunda anförts, att enär gällande kollektivavtal för jordbruket innehölle bestämmelser om arbetstid och alltså denna väg till utjämning i ifrågavarande hänseende redan beträffs, man icke borde med lagstiftning gripa in i den naturliga utvecklingen på detta område utan avvakta dess resultat. Detta skäl kan jag icke finna bärande och detsamma har ej vunnit statsmakternas gillande beträffande de arbetargrupper, vilkas arbetstid regleras i allmänna arbetstidslagen. Utan tvivel utgör den förhållandevis ringa utbredningen och styrkan hos lantarbetarnas fackorganisationer en huvudorsak till lantarbetarnas berörda undantagsställning och en utjämning av motsatsförhållandet kan icke väntas komma till stånd inom rimlig tid genom organisations- och avtalsförhållanden utveckling. De förut åberopade statistiska uppgifterna rörande arbetstiden inom jordbruket tala härutinnan sitt tydliga språk. Det bör ej heller förbises, att den utveckling som i vissa yttranden förordats framför lagstiftning ofta kommer till stånd först efter långvariga konflikter, innebärande icke blott stora offer för arbetarna utan även ekonomiska förluster för arbetsgivarna och samhället, samt att den irritation konflikterna inom jordbruket utlösa bland allmänheten ofta föranleder krav på tvångsingripande från samhällets sida.

Vad angår spørsmålet om lagstiftningens ekonomiska konsekvenser har från åtskilliga håll anförts att arbetstidsregleringen skulle medföra en ökning av produktionskostnaderna, som jordbruket icke alls eller icke utan ytterligare stödåtgärder eller eljest förbättrade produktionsvillkor kunde bära. Det har även antytts, att en lagstiftning, som pålade jordbruket nya ekonomiska bördor, stode i strid med det system av stödåtgärder, som efter hand genomförts till jordbrukets hjälp. Vad sistnämnda motsättning angår är densamma endast skenbar. Då ett statligt stöd för jordbruksnäringen genomföres av den omfattning, som i vårt land skett, är det en angelägenhet av största vikt i enlighet med stödåtgärdernas eget syfte, att förmånerna av desamma komma olika grupper inom jordbruksbefolkningen till godo. Lika visst som dessa stöd-

åtgärder innebära ett försök att utjämna ett allmänt ekonomiskt motsatsförhållande mellan jordbruksbefolkningen och befolkningen i övrigt, lika naturligt bör det vara, att i denna utjämningssträvan ingår ett försök att minska motsatsförhållandet mellan jordbrukets och industriens arbetare i fråga om arbetstidens längd.

Med det nu sagda är även till en del besvarad frågan om jordbrukets förmåga att ekonomiskt bära bördan av regleringens genomförande. Då jordbrukets ekonomiska villkor sedan lång tid tillbaka äro föremål för statsmakternas uppmärksamhet och omsorgen om jordbruksnäringens ekonomi varit bestämmande för stödåtgärdernas omfattning och varaktighet, lärer det icke behöva befaras att icke statsmakterna även i framtiden skola taga erforderlig hänsyn till jordbruksnäringens ekonomiska möjligheter. Av väsentlig betydelse i detta sammanhang är emellertid frågan om den utsträckning, i vilken den befarade ökningen av produktionskostnaderna kan utjämnas genom förbättrad arbetsorganisation och ordinär teknisk rationalisering. De sakkunnigas åsikt att på denna väg de olägenheter för produktionen, som kunde bli en följd av deras förslag, skulle kunna helt elimineras, har visserligen blivit motsagd, men de endast allmänt hållna motskäl som framlagts, hänvisande till jordbrukets svårigheter under de sist förflutna åren, torde i allt väsentligt sakna bärkraft i och med stödåtgärdernas tilltagande effektivitet och den allmänna konjunkturåterhämtningens framsteg. Som av det följande framgår kommer jag att föreslå en för lantarbetarna förmånligare och enligt min mening rättvisare reglering av arbetstiden än vad sakkunnigmajoriteten tillstyrkt. Ehuru dessa jämkningar i sakkunnigmajoritetens förslag äro av synnerlig vikt för lantarbetarna, torde de dock icke vara av den betydelse för jordbrukets ekonomi, att de föranleda någon väsentlig förändring i de uttalanden, som ovan gjorts. I detta sammanhang önskar jag särskilt understryka de fördelar för jordbruksnäringen själv som en ur arbetstagsynpunkt ej alltför otillfredsställande arbetstidsreglering innebär. Sålunda torde den brist på arbetskraft som i vissa fall förefunnits inom jordbruket just varit föranledd av frånvaron av en dylik reglering. Kommer en sådan till stånd blir därav en ytterligare följd att jordbrukets möjligheter att undfå och behålla dugliga arbetskrafter ökas, en omständighet som för jordbruket torde vara av synnerlig vikt. Såväl härigenom som genom det av erfarenheten bekräftade faktum att, där arbetstiden varit oskäligt lång, dess förkortande medfört ökade arbetsprestationer per tidsenhet, torde möjligheter finnas för en mera effektivt utnyttjad arbetstid.

Såsom av det föregående framgår, torde någon nämnvärd ökning av jordbrukets behov av arbetskraft icke bli en följd av den arbetstidsreglering jag kommer att förorda. Jag saknar därför anledning närmare ingå på vad i yttrandena anförts om att reformen skulle föranleda ökat bostadsbehov för jordbruket. Jag vill endast framhålla en omständighet, som torde vara av vikt i detta sammanhang, nämligen att vissa undersökningar beträffande jordbruket, till vilka jag i det följande återkommer, tyda på en åtminstone hittills fortgående minskning av dess arbetargrupper.

Vad jag ovan anfört torde i huvudsak äga tillämpning jämväl å de arbetsområden, som omfattas av regleringen, men som ej kunna räknas till jordbruk eller dess binäringar.

I något yttrande har uttalats tvekan om lämpligheten av att nu genomföra en laglig reglering av jordbrukets arbetstid. Enligt min mening utgör den förbättring i jordbrukets ekonomi, som redan inträtt till följd av stödåtgärderna och den allmänna konjunkturåterhämtningen, ett skäl att skrida till lagstiftning redan nu. Härtill kommer att, såsom jag redan antytt, det måste framstå som förenligt med billighet och rättvisa att lantarbetarna erhålla del av den till stor del genom statliga åtgärder föranledda återhämtningen inom jordbruket.

I mångt och mycket torde den föreslagna lagstiftningen bliva ett försök. Med hänsyn härtill föreslår jag att lagstiftningen, tills närmare erfarenhet om dess verkningar i olika hänseenden vunnits, allenast genomföres för viss begränsad tid.

Lantarbetstidslagens tillämpningsområde.

De sakkunniga.

Allmänna synpunkter. Lantarbetstidslagens av de sakkunniga föreslagna tillämpningsområde an knyter nära till undantagsbestämmelsen i allmänna arbetstidslagen 1 § h), enligt vilken sistnämnda lag icke äger tillämpning å jordbruk med binäringar, byggnadsarbete för jordbruk eller dess binäring samt självständigt bedriven trädgårdsskötsel och djurskötsel. De sakkunnigas majoritet föreslår lantarbetstidslagens tillämpning å nu nämnda arbetsområden med undantag för djurskötsel, vare sig hörande till jordbruk eller dess binäring eller bedriven självständigt. För inbegripande under lantarbetstidslagens bestämmelser av byggnadsarbete för jordbruk eller dess binäring anföra de sakkunniga de skäl, som föranlett dess undantagande vid sidan av jordbruket från allmänna arbetstidslagens tillämpning, nämligen att dess arbetstid i likhet med jordbrukets vore väsentligen beroende av årstiden och väderleken. Samma skäl kunde, framhålla de sakkunniga, åberopas beträffande trädgårdsskötsel; denna näring hade redan vid den första allmänna arbetstidslagens tillkomst år 1919 jämställts med jordbruk.

Beträffande vissa arbeten inom en annan näring, nämligen den självständigt bedrivna torvindustrien, kunde, anföra de sakkunniga, liknande skäl åberopas för dess likställande med jordbruk i arbetstidshänseende. Enär emellertid de sakkunniga vid lagförslagets utformning funnit sig böra från lagens tillämpning undantaga sådana arbeten, som i regel utföras mot ackordsersättning, samt då arbetet inom torvhanteringen till väsentlig del utfördes som ackordsarbete och i andra delar, särskilt inomhusarbetet, vore av mera industriell art, hade de sakkunniga ansett riktigast att lämna detta arbetsområde utanför den förevarande regleringen. De sakkunniga framhålla vidare, att de från allmänna arbetstidslagens tillämpning jämväl undantagna verksamhetsgrenarna skogsbruk, milkolning och flottning kunde tänkas inordnade under jordbrukets arbetstidslagstiftning även i den mån de icke

kunde räknas som binäring till jordbruk. Då emellertid dessa näringar, liksom även det självständigt bedrivna fisket, utövades under förhållanden, som vore vitt skilda från jordbrukets, hade de sakkunniga ansett sig icke böra inbegripa dem i sitt förslag.

Av delfrågor i övrigt, som hänföra sig till spørsmålet om lantarbetstidslagens tillämpningsområde, hava de sakkunniga till utförlig behandling upptagit tre, nämligen vilka arbetsområden, som borde hänföras till jordbruk eller dess binäringar, huruvida lagen borde göras tillämplig å djurskötsel samt frågan i vad mån mindre företag borde undantagas från lagens tillämpning.

Vilka arbetsområden böra hänföras till jordbruk eller till jordbrukets binäringar? Till frågan om bestämningen av begreppet jordbruk och dess binäringar återgiva de sakkunniga till en början vad i den s. k. yrkesfarekommitténs betänkande 1909 med bland annat förslag till lag om arbetarskydd anförts angående gränsen mellan jordbruk och industri:

»I samband med jordbruket, som ju utgör en verksamhet för frambringande eller tillvaratagande av organiska naturalster, förekomma åtskilliga slag av verksamhet, vilka, ehuru otvivelaktigt i sig själva av industriell art, dock med hänsyn till, att de blott utgöra ett i förening med den egentliga jordbruksverksamheten bedrivet, omedelbart fullföljande av densamma, ej skäliga synas kunna avskiljas från jordbruket i avseende å skyddslagstiftningens tillämpning. Till jordbruk skulle kommittén alltså i förevarande hänseende vilja räkna även verksamhet för rensning och sortering eller annat särskiljande av naturalstren eller för deras bevarande eller beredande på annat sätt till vanliga s. k. lantmannaprodukter — allt under förutsättning att verksamheten endast eller så gott som uteslutande avser alster av det egna jordbruket och att densamma ej drives som självständigt företag. Såsom exempel på dylikt till jordbruk hänförlig verksamhet kunna nämnas sådens tröskning och malning, separering av mjölk samt smör- och ostberedning. — Sådana arbeten av industriell art, vilka mer eller mindre direkt ingå som ett led i verksamheten för naturalstrens frambringande eller tillvaratagande och ej utgöra föremål för självständig drift, såsom t. ex. husbehovssågning, reparationer av redskap, förfärdigande av enklare dylika eller beredning av kreatursföda, synas ej heller böra avskiljas från jordbruket i avseende å skyddslagstiftningens tillämpning. Däremot får naturligtvis ej till jordbruket hänföras självständig kvarn-, såg- eller mejerirörelse, tröskning, idkad som ambulato-riskt yrke, eller drift av andelsmejeri. Vidare har man tydligen att från jordbruket avskilja sådan verksamhet, som visserligen har organiska naturalster till föremål men innebär en längre gående förädling, t. ex. stärkelseberedning och brännvinsbränning.»

De sakkunniga hava i anslutning till nämnda uttalande framhållit i huvudsak följande.

Vad yrkesfarekommittén anført funne de sakkunniga kunna i huvudsak tillämpas till särskiljande i arbetstidshänseende av jordbruk och industri, dock med den modifikation, att man därvid stundom borde till jordbruk hänföra sortering, beredning och liknande behandling även av naturalster, som det egna jordbruket icke producerat, såsom husbehovssågning av inköpt virke, stackning av is från annat håll, harpning av grus från annans mark

o. s. v. De sakkunniga ville såsom en allmän regel till jordbruket hänföra icke blott det egentliga lantbruksarbetet, d. v. s. jordens beredning, sådd och skörd samt naturalstrens tillvaratagande och beredning, utan även sådana naturliga och i regel nödvändiga samhörigheter till lantbruk som boskapskötsel, husdjursavel i allmänhet och skogsbruk.

En gränsdragning mellan jordbruk och binäring därtill ansåge de sakkunniga knappast möjlig men icke heller för ifrågavarande ändamål behöfelig, enär sådan binäring i regel borde behandlas lika med jordbruk i arbetstidshänseende. Däremot torde det vara behöfligt att draga en yttre gräns för jordbruk och dess binäringar och undersöka, vad som icke borde hänföras till någondera.

Bland arbetsområden, vilka kunde betraktas som binäringar till jordbruk, borde i varje fall räknas boskapsskötsel, husdjursavel, skogsbruk och mejerihantering. Enligt de sakkunnigas mening borde så kunna ske även med alla vid sidan av egentligt jordbruk på grund av särskilda naturförhållanden bedrivna stödrörelser åt jordbruk, såsom kvarn- och sågrörelse, kraftstationsrörelse, tegel-, kalk- och brännvinstillverkning, torvberedning, stenbrytning, grus- och lertäkt, fiske och annat sådant, som innefattade ett tillgodogörande av markens alster eller ämnen, även andra alster än det egna jordbrukets. Däremot borde en rörelse, som hade till föremål annat än direkta naturalster eller som innefattade en längre gående bearbetning eller förädling av naturalster än som för en idkare av jordbruk vore naturligt eller vanligt, icke räknas såsom binäring till jordbruk.

Beträffande frågan, i vilka särskilda fall ett arbetsområde, som enligt vad nu sagts kunde räknas som binäring till jordbruk, vore att anse såsom en tillhörighet till ett jordbruk och icke såsom självständigt företag, anföra de sakkunniga:

»Att avgöra när en binäring icke är att anse såsom en tillhörighet till jordbruk utan såsom ett självständigt företag, torde i regel icke stöta på större svårigheter. Såsom nödvändiga villkor för att en binäring skall anses tillhöra ett jordbruk torde få uppställas, att jordbruket och binäringen ekonomiskt utgöra en enhet, och att de hava gemensam administration. Vidare måste jordbruket vara den dominerande delen i komplexet och binäringen den underordnade delen. En viss växelverkan bör också vara rådande mellan jordbruket och binäringen i fråga om personal, produkter eller eljest.»

Lagens tillämpning å djurskötsel. I frågan huruvida djurskötsel borde inbegripas under lagens tillämpning hava de sakkunniga till en början påvisat de olikheter, som kreatursskötarens nuvarande arbetstid uppvisade vid jämförelse med övriga jordbruksarbetares därutinnan, att såväl dygnsarbetstiden som vecko- och årsarbetstiden vore dels längre och dels annorlunda fördelad.

Kreatursskötarens arbetstimmar vore sålunda utspridda över en betydligt större del av dagen än övriga jordbruksarbetares, enär kreatursvården enligt sakens natur måste omspänna större delen av dygnet. Vad anginge veckoarbetstiden omfattade kreatursskötarens arbetstid i regel även sön- och helgdagar, under det att andra jordbruksarbetare å sådana dagar vanligen endast hade viss befattning med dragares skötsel. Slutligen vore kreatursskötarens arbetstid av jämförelsevis konstant varaktighet året runt, medan övriga jordbruksarbetares arbetstid uppvisade stora växlingar efter årstiderna.

Vid sitt ståndpunktstagande till den nu berörda frågan hava de sakkunniga funnit övertvägande skäl tala för att för närvarande icke föreslå lagstadgad reglering av kreatursskötarnas arbetstid. Som motivering härför hava de sakkunniga anfört i huvudsak följande.

Beträffande kreatursskötarnas nettoarbetstid, som under nuvarande förhållanden i regel icke behövde överstiga 10 timmar om dygnet, vore en förkortning av någon betydelse knappast möjlig utan ökning av arbetsstyrkan, en åtgärd som de sakkunniga ansåge för många jordbrukare ekonomiskt oöverskomlig. Även om nettoarbetstiden kunde nedbringas till en hygieniskt och socialt sett tillfredsställande längd, kunde dock en sådan åtgärd bliva av mindre värde för arbetaren, därest arbetstiden genom att under dagens lopp avbrytas av ett flertal jämförelsevis korta uppehåll bleve utspridd över större delen av dygnet. Sådana uppehåll under tider på dagen, då de flesta andra människor vore i arbete, vore svåra att utnyttja som fritid på samma sätt som en sammanhängande längre fritid efter arbetets slut. Det kunde ifrågasättas, om icke ett arbetsförbud i anslutning till en sådan arbetstidsindelning bleve mera till skada än till gagn. Ännu ett skäl mot samma indelning vore svårigheten för arbetsgivaren att kontrollera en av andra avbrott än sedvanliga måltidsraster uppdelad arbetstid.

Ett vägande skäl för lagstiftaren att beträffande djurskötseln gå fram med försiktighet funne de sakkunniga vidare i det förhållandet, att i de länder, där arbetstidslagstiftning på jordbrukets område genomförts, undantag alltid gjorts beträffande djurskötseln.

I detta sammanhang anföra de sakkunniga slutligen:

»De sakkunniga hålla före att, därest förevarande förslag upphöjes till lag, blotta tillvaron av denna skulle komma att utöva ett sådant inflytande på kreatursskötarnas arbetsavtal, att de reella motsättningar, som kunna förefinnas mellan deras och övriga jordbruksarbetares arbetsvillkor, komma att utjämnas så att säga av sig självt. Med denna uppfattning anse de sakkunniga det lämpligaste vara, att låta praxis anvisa en framkomlig väg, innan lagstiftningen ingriper med tvångsföreskrifter, och detta så mycket hellre som utvecklingen för närvarande, åtminstone vad de större ladugårdarna beträffar, synes peka mot en ökad rationalisering av ladugårdsarbetet i arbetstidsförkortande syfte. I allt större utsträckning synes t. ex. försök göras att förenkla foderordningen i ladugårdarna och att övergå från tre gånger till två gånger mjölkning per dag. Det kan befaras, att en tvångsvis genomförd förkortning av arbetstiden i ladugårdarna skulle inverka störande på dylika försök.»

Därjämte hava de sakkunniga framhållit, att vad de anfört till stöd för undantaget beträffande djurskötsel visserligen närmast avsåge de egentliga kreatursskötarnas arbete men i stort sett hade tillämpning på olika former av djurvård, varför de sakkunniga förordade undantag beträffande varje slag därav. Till djurskötsel hänförde de sakkunniga allt arbete, som erfordrades för husdjurens skötsel och vård, såsom utfodring och vattning, rykt, rengöring av djurstallar, mjölkning, fårklippning, utsläppande på bete, intagande från betesgång och vallning. Med undantaget avsåges även tillfälligt arbete med djurskötsel. Om sålunda en arbetare, vars egentliga arbete reglerades av lagen, tillfälligtvis sysslade med något till djurvården hörande arbete, borde vid lagens tillämpning på hans övriga arbetstid hänsyn icke tagas till den tid, som åtgått för djurvården. Sätillvida skulle dock vid lagens tillämp-

ning enligt de sakkunnigas förslag tagas hänsyn till djurskötsel, som djurskötare vid bedömande av frågan, huruvida lagen vore tillämplig på ett företag, skulle inräknas i det antal arbetare, som föresloges utgöra en förutsättning därför.

I sin *reservation* till de sakkunnigas betänkande föreslå herrar Andersson och Johansson, att lagen göres tillämplig jämväl på djurskötsel.

Som skäl härför anföra reservanterna:

»En lagstadgad reglering av arbetstiden inom jordbruket, som icke inbegriper kreatursvården, lider icke endast av det felet, att den lämnar en mycket betydande grupp av jordbrukets arbetare utan varje skydd, utan den måste tillika bli illusorisk för många av dem, som inbegripas under regleringen.

Enär djurskötselns undantagande från regleringen kommer att innebära, att allt arbete, som erfordras för husdjurens skötsel och vård, såsom utfodring, vattning, rykt, rengöring av djurstallar o. s. v., kommer att falla utanför lagstiftningen, lär det i praktiken bliva ofta förekommande, att arbetsgivaren beordrar sina arbetare till sådant arbete utöver den tid, som i lagen angives såsom den maximala för annat jordbruksarbete. En arbetstidslag, som medger ett dylikt kringgående av lagens syfte, måste bliva av tämligen ringa värde.

Redan av denna anledning kunna vi icke instämma i majoritetens förslag att från reglering undantaga kreatursskötarnas arbetstid. Därtill kommer, att vägande skäl kunna åberopas för lagstadgad reglering av just dessa arbetares arbetstid.»

Rörande sistnämnda skäl anföra reservanterna i huvudsak följande.

Kreatursskötarnas arbetstid vore den längsta i landet, möjligen med undantag för husligt arbete, och den arbetstidsreglering, som på det fria avtalets väg hittills kunnat uppnås för dem, vore ganska primitiv. En laglig reglering av lantarbetarnas arbetstid, som icke omfattade kreatursskötarna, måste för de senare framstå som en obillighet och innebure ett vidgande av den redan bestående klyftan i arbetstidshänseende mellan kreatursskötare och egentliga jordbruksarbetare.

En under senare tiden uppkommen brist i tillgången på kreatursskötare torde till väsentlig del bero på, att många arbetare icke såge sig i stånd att acceptera den långa arbetstid, som allmänt gällde för detta slag av arbetare. Om också yngre personer kunde gå i land med denna arbetstid, vore den dock allt för betungande för medelåldern och de äldre, vilket i sin tur ofta föranledde en viss återhållsamhet hos arbetsgivare vid anställandet av medelålders arbetare såsom kreatursskötare. En sådan återhållsamhet vore för kreatursvården icke lycklig i betraktande av att kreatursvården vore ett arbete, som av sin utövare fordrade ett stort mått av ansvar och omtanke.

Lagens tillämpning å smärre företag. I frågan, i vad mån från lantarbetstidslagens tillämpning liksom från allmänna arbetstidslagens böra undantagas mindre företag, uttala de sakkunniga:

»Ur synpunkten att arbetstidslagstiftningens syfte, sådant de sakkunniga fattat detsamma, är att skydda arbetaren mot för hård exploatering av hans arbetskraft och att tillförsäkra honom skälig tid för vila, förströelse, andlig förkovran och andra personliga förhåvanden, saknas anledning att från lagstiftningen undantaga arbetare i små företag. Snarare kan det ur berörda synpunkt förefalla särskilt angeläget att under den ifrågavarande skyddslagstiftningen få in just de små företagens arbetare, vilkas möjligheter att i anställningsförhållandet hävda sina personliga intressen kunna befaras vara mindre

än de möjligheter, som därutinnan stå till buds för arbetare i större företag med starka personalorganisationer. Icke desto mindre torde det icke kunna undgås att från lagstiftningen undantaga de minsta företagen. Dels lär det nämligen bliva förenat med hart när oöverkomliga svårigheter att anordna en verksam kontroll över lagstiftningens efterlevnad å de synnerligen talrika små jordbruken med spridd och avlägsen belägenhet, och dels torde de minsta jordbruken, där arbetaren och husbonden arbeta sida vid sida, vara i stort behov av att få mera självständigt ordna sina arbetstider för att kunna bemästra de svårigheter, som ogynnsam väderlek och små möjligheter till arbetsväxling medföra.

Drages gränsen så lågt som mellan företag med två och företag med tre lejda arbetare, kan med visshet beräknas, att största delen av landets i jordbruk anställda lönarbetare komma att falla direkt under lagen och att beträffande återstoden lagens indirekta verkan kommer att bli ett i stort sett tillfredsställande skydd mot missbruk.

Skulle åter gränsen mellan företag, som skola hänföras under lagen, och företag, som i egenskap av småföretag skola undantagas från lagens tillämpning, sättas högre än de sakkunniga föreslagit, t. ex. mellan företag med tre och företag med fyra lejda arbetare, är att befara, att antalet av dem, vilkas arbetstid ej komme att direkt regleras av lagen, skulle bliva så stort, att syftet med lagen komme att äventyras.»

Till belysning av frågans innebörd åberopa de sakkunniga en del *statistiskt material* rörande jordbruksbefolkningens sociala fördelning, antalet brukningsdelar av olika storleksgrad inom jordbruket samt åkerarealens fördelning å dessa storleksgrupper. I detta hänseende må här anföras följande.

Enligt uppgifter från 1920 års folkräkning uppgick vid räknetillfället *den egentliga jordbruksbefolkningen* till c:a 2,040,000 personer, fördelade i runda tal sålunda:

yrkesutövare	960,000
hustrur utan yrke	350,000
barn under 15 år	670,000
övriga	60,000

Gruppen *yrkesutövare* kan fördelas på följande sätt, i avrundade tal:

Företagare:

godsägare	2,000
hemmansägare	236,000
lägenhetsägare, småbrukare	57,000
arrendatorer, brukare o. d.	45,000
jordtorpare	35,000
trädgårdsodlare m. fl.	3,000
	<u>378,000</u>

Hemmavarande anhöriga (barn, syskon, ej hustrur) över 15 år, till:

hemmansägare	258,000
övriga jordägare	33,000
arrendatorer, brukare o. d.	43,000
jordtorpare	22,000
	<u>356,000</u>

Funktionärer:

lantbruksinspektorer, bokhållare o. d.	3,000
mejerister	1,000
trädgårdsmästare	4,000
	<u>8,000</u>

Arbetare:

rättare, fördrängar	7,000	
statare, gifta drängar	27,000	
tjänstefolk för jordbruk i husbondens kost	49,000	
övriga egentliga jordbruksarbetare	105,000	
ladugårdsdrängar	14,000	
hantverkare, kuskar m. fl. i jordbruk	5,000	
mejeriarbetare	3,000	
trädgårdsarbetare	8,000	218,000
		<u>Summa 960,000</u>

Till förutnämnda kategorier komma 68,000 tjänarinnor för husligt arbete i jordbrukarhem.

Som komplement till ifrågavarande sifferuppgifter hava de sakkunniga åberopat vissa uttalanden av arbetslöshetsutredningen i dess betänkande I (statens offentliga utredningar 1931:20 sid. 245 ff.) av vilka framgår, att gränserna mellan de ovan angivna kategorierna vore flytande och att vissa modifikationer i siffrorna erfordrades för att erhålla en riktig bild av jordbruksbefolkningens sociala fördelning. Sålunda hade gruppen brukare och jordtorpare i sin helhet hänförts till företagare, ehuru större delen av dem vore nödsakad att förskaffa sig kontantinkomst genom lönearbete inom jordbruk, skogsbruk eller till landsbygden lokaliserade industrier. Vid utredningar i lantarbetarfrågan, verkställda inom socialstyrelsen, hade endast en tredjedel av gruppen räknats såsom företagare och återstoden såsom lantarbetare.¹

De sakkunniga hava vidare åberopat en del uppgifter från 1927 års jordbruksräkning om antalet *brukningsdelar* av olika storleksgrupper inom jordbruket samt den på de valda storleksgrupperna belöpande arealen. Siffrorna angivas i tabellen här nedan i avrundade tal:

Storleksklass i hektar åker	Antal brukningsdelar	Summa hektar åker
2— 10	212,000	1,130,000
10— 20	60,000	850,000
20— 30	17,000	420,000
30— 50	11,000	410,000
50—100	5,000	350,000
100—	2,500	390,000
Summa	307,500	3,550,000

¹ Till belysande av siffermaterialet må här anföras några uppgifter ur jordbruksutredningens betänkande VIII (statens offentliga utredningar 1932: 14 sid. 13 ff.). I det för »övriga egentliga jordbruksarbetare» angivna antalet hade sammanförts de talrika och olikformiga befolkningselement, som mot daglön, timpenning eller ackordsbetalning biträda vid jordbruksarbetet. Vid folkräkningen hade emellertid tagits hänsyn endast till huvudsysselsättning samt lämnats åsido, i vad mån daglönsarbete inom jordbruket utgjorde bisyssla för personer med annat huvudyrke. Det torde, åtminstone i skogsbygderna och särskilt i norra Sverige, ha varit mycket svårt att vid folkräkningen draga någon bestämd gräns mellan ifrågavarande arbetargrupp och den stora massan av de på landsbygden bosatta arbetare, vilka sakna mera utpräglad yrkesbetoning och efter årstidernas växling och arbetstillfällenas förekomst arbeta omväxlande inom jord- och skogsbruket samt vid säsongindustrier av olika slag. Vad anginge frågan, vilka förändringar i jordbrukets sociala struktur som inträffat under tiden efter 1920, tydde resultatet av vissa undersökningar på en fortgående minskning av jordbrukets arbetargrupper.

Med erinran om att de i annans tjänst helt eller varaktigt anställda lönearbetarna inom jordbruket enligt ovan återgivna uppgifter kunde beräknas till omkring 200,000 anföra de sakkunniga:

»Huru detta antal fördelar sig på olika storleksgrupper av jordbruk låter sig icke statistiskt påvisas men kan dock tämligen väl beräknas. Känt är att på det s. k. storbruket, d. v. s. gårdar med en åkerareal överstigande 50 hektar, belöpa ungefär 100,000 arbetare, samt att på storleksordningen 10 hektar och därunder endast i ringa utsträckning komma lejda arbetare. De 100,000 i det mindre jordbruket varaktigt anställda lönearbetarna fördela sig alltså i huvudsak på storleksklasserna 10—50 hektar. Inom dessa storleksklasser måste med hänsyn till förekomsten av i jordbruket arbetande familjemedlemmar antalet lejda arbetare per arealenhet antagas vara proportionsvis betydligt lägre å de mindre jordbruken än å de större. Då den sammanlagda åkerarealen inom storleksklasserna 20—50 hektar är i det närmaste lika stor som åkerarealen inom storleksklassen 10—20 hektar, måste alltså huvudmassan av det mindre jordbrukets 100,000 lejda arbetare belöpa på storleksklasserna 20—50 hektar, och inom sistnämnda storleksklasser måste av samma skäl den övervägande delen belöpa på storleksklassen 30—50 hektar. Då de jordbruk i vilka i regel användas flera än två lejda arbetare, måste antagas falla inom storleksklasserna 25 hektar och däröver, skulle alltså lagen bli direkt tillämplig å jordbruk, som sysselsätta det stora flertalet av de jordbruksarbetare, vilkas arbetstid bör bli föremål för reglering. Antalet jordbruksenheter, som sålunda skulle komma att falla under lagen, torde böra uppskattas till 20- å 25,000.»

I detta sammanhang hava de sakkunniga till behandling upptagit frågan, huruvida *flera av samma person ägda företag*, av vilka ett eller flera icke sysselsatte mer än två arbetare, borde i fråga om lagens tillämplighet betraktas som en enhet. De sakkunniga hava funnit de grundsatser därvid böra i stort sett vara vägledande, vilka i arbetsrådets praxis tillämpats vid liknande avgöranden inom allmänna arbetstidslagens område, varvid det bestämmande syntes hava varit, om de olika verksamhetsgrenarna med hänsyn till organisation och driftsätt stode i sådant samband med varandra, att de från teknisk och måhända särskilt från ekonomisk synpunkt vore att anse såsom en enhet. Då ett viktigt skäl för mindre jordbruksföretags undantagande från lantarbetstidslagens tillämpning vore en befarad svårighet att med begränsade resurser kunna inom i lag fixerade tider utföra arbete, som hopats på grund av ogynn- sam väderlek eller andra förhållanden, hava de sakkunniga ansett, att vid nämnda lags tillämpning flera dylika företag borde betraktas som ett, endast om deras inbördes belägenhet gjorde ett utbyte av personal, djurkraft eller arbetsbesparande maskiner möjligt och lämpligt. Att företagen ekonomiskt kunde betraktas som en enhet vore däremot icke tillräckligt.

I sin *reservation* till de sakkunnigas betänkande föreslå herrar Jeppsson och Löfvander, att regleringen måtte begränsas till företag, som i regel sysselsatte flera än fyra arbetare. Till stöd för sin ståndpunkt anföra reservanterna:

»Väljes den av oss förordade regeln, att lagen skall omfatta endast de företag, i vilka till arbete för arbetsgivarens räkning i regel sysselsätts flera än fyra arbetare, kan lagen för lantbrukets del beräknas få direkt tillämpning å gårdar om 50 hektar åker och därutöver, d. v. s. å det större jordbruket. An-

talet jordbruksarbetare, som därigenom skulle komma att falla direkt under lagens bestämmelser, kan beräknas till åtminstone 75,000, vilket antal utgör omkring 35 procent av samtliga i jordbruk varaktigt anställda lönearbetare. Med stor sannolikhet kan förväntas, att, därest lagen blir direkt tillämplig å det större jordbrukets till nyssnämnda antal beräknade jordbruksarbetare, detta kommer att hava sådan inverkan å avtalen för övriga jordbruksarbetare, att även deras arbetstid i allt väsentligt kommer att anpassas efter lagens bestämmelser. Då sålunda lagstiftningens syfte synes kunna ernås utan att påföra det mindre och medelstora jordbruket den belastning, en lagstadgad 'reglementering' alltid kommer att innebära, föreligger enligt vårt förmenande ingen anledning att indraga även dessa företag under lagstiftningen.

En särskild anledning att gå fram med en viss varsamhet, då det gäller att göra lagen direkt tillämplig å mindre jordbruksföretag, utgör den omständigheten, att det för landsbygdens ifrågavarande arbetsgivare måste ställa sig särskilt främmande och hindersamt att ombesörja sådan uppgiftsskrivning eller journalföring, som lagen måste pålägga arbetsgivaren.

Det på industriens område sedan flera år gällande undantaget för företaget, som icke sysselsätta flera än fyra arbetare, har veterligen icke medfört några ogynnsamma verkningar i arbetstidshänseende. Arbetstiden har inom dessa småföretag i praktiken oftast blivit densamma som inom de större företagen, utan att småföretagen behövt underkastas de ordningsföreskrifter eller det straffhot, som lagen utsätter. För småföretagen själva kan det endast hava varit till båtad att oberoende av lagtvång få ordna sina arbetstidsförhållanden.

Då sålunda arbetstidens reglering inom industrien låtit sig väl genomföras, utan att småföretagen indragits under lagen, lär man ej hava anledning att vänta sig ett sämre resultat för jordbrukets del, därest samma principer tillämpas vid reglerandet av dess arbetstid. Väl äro småföretagen inom jordbruket procentuellt sett betydligt flera än småföretagen inom industrien, men den ledande ställning, de större jordbruket inom vårt land faktiskt intaga beträffande jordbrukets arbetstidsförhållanden över huvud taget, och den solidaritet, som förefinnes inom arbetarklassen i vårt land, utgöra förvisso starka garantier för en allmän utveckling i den riktning, som blir bestämmande för de större företagen.»

Yttrandena.

Om den föreslagna lagens *tillämpningsområde i allmänhet* yttrar *socialstyrelsen* i huvudsak.

Den omständigheten, att de för lantarbetstidslagens tillämpning föreslagna arbetsområdena sammanförts i en undantagsbestämmelse under h) i 1 § allmänna arbetstidslagen, utgjorde icke någon rättsgrund för att inbegripa dem under en gemensam, positiv arbetstidsreglering; bärande praktiska skäl talade även i åtskilliga fall mot en dylik anordning. Lagförslagets särbestämmelser om trädgårdsskötsel syntes utgöra ett erkännande härav. Beträffande en del vanliga binärningar till jordbruket, såsom mejeri-, sågverks- och kvarndrift samt legokörslor, gäve arbetsförhållandena knappast anledning att följa den för jordbruksarbetet påkallade, varierande arbetstidsfördelningen. Särskilda omständigheter, såsom hänsyn till tågtider för mejerierna och behovet att utnyttja vårfloren för en del små sågar och kvarnar, nödvändiggjorde ej sällan speciell anordning av arbetstiden. Vad särskilt anginge byggnadsarbete för jordbruk, vilket arbete under alla förhållanden vore undantaget från den all-

männa arbetstidslagens tillämpning, funnes tydligtvis, då det bedreves av självständig företagare, föga skäl att inbegripa detsamma under jordbrukets arbetstidsreglering. Av utskottsmotiveringen vid 1923 års riksdag, då här ifrågavarande undantag tillkommit, framginge också, att denna lagstiftningsåtgärd väsentligen grundade sig på en önskan att från lagstadgad arbetstidsbegränsning fritaga dessa byggnadsarbeten, som ofta måste utföras under brådska förhållanden och med arbetare, som tillkallats från andra orter och önskade att snarast möjligt slutföra sina arbetsuppgifter.

Särskilt i fråga om lagens tillämpning å *trädgårdsskötsel* har i yttrandena anförts följande.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller, att utredningen icke gäve ledning för bedömning av frågan om den självständigt bedrivna trädgårdsskötseln lämpligen borde inbegripas i en lagstiftning om arbetstid i jordbruk. Det syntes icke uteslutet, att förhållandena inom trädgårdsskötseln krävde en annan reglering än jordbruksnäringen och att närmare utredning därom vore behöfvig.

Svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen finner, att i förslaget arbetsfrågan inom trädgårdsnäringen icke ägnats samma grad av uppmärksamhet som ämnet i övrigt, då exempelvis utredning gjorts om utländsk lagstiftning inom jordbruket men icke inom trädgårdsskötseln. Även vid utformandet av bestämmelserna rörande lagens omfattning och angående arbetstiden hade de sakkunniga icke tillräckligt beaktat de speciella förhållandena inom trädgårdsyrket. Föreningen hade principiellt icke något att erinra mot en laglig arbetstidsreglering för trädgårdsnäringen. En sådan kunde främja icke blott därmed avsedda sociala syften utan även näringen själv, under förutsättning att tillbörlig hänsyn toges till dess ekonomiska bärkraft. Bland annat kunde därigenom osund konkurrens mellan företagen inbördes i viss mån motverkas. Spörsmålet härom sammanhögde med frågan om lagens tillämpning å företag av viss storlek.

Svenska arbetsgivareföreningen anför:

»Vad angår trädgårdsskötseln, som indragits under lagstiftningen även för det fall, att denna näring bedrivs utan samband med något jordbruk, erinra vi om att för denna näringsgren förefinnes en reglering av arbetstiden i kollektivavtal, som gälla för huvudparten av de mera betydande rörelserna. Den arbetstidsordning, som sålunda organisationsmässigt överenskommit, torde i väsentlig omfattning sträcka sina verkningar även till den oorganiserade delen av trädgårdsskötseln i vårt land. Vi anse, att en dylik frivillig anpassning av arbetstidsanordningarna bättre än en lagstiftning tillgodoser deras intressen, som hava sin bärgning av näringen ifråga. Vid den kollektiva överenskommelsen tages erforderlig hänsyn till såväl arbetstagarnas intresse av att komma i åtnjutande av skälig fritid och vila som även de ekonomiska och arbetstekniska betingelserna i fråga om denna särskilda rörelsegren. En i lagstiftning given reglering måste alltid genom sin schematisering och stelhet vara en sämre form för arbetstidsförhållandenas ordnande än den fria kollektiva överenskommelsen. Denna vår principiella uppfattning äger sin giltighet särskilt i fråga om produktion av jordbruksalster, där av naturliga skäl en anpassning av arbetsprocessen är svårare att åstadkomma än inom industrin. Ur här angivna synpunkter och då lagförslaget går ut på en ej obetydlig förkortning av arbetstiden i förhållande till den kollektivavtals-

bestämda, kunna vi icke finna det föreliggande förslaget till lantarbetstidslag önskvärt för trädgårdsskötselns del.»

Beträffande frågan om lagens tillämpning å *djurskötsel* tillstyrkes sakkunnigmajoritetens förslag att *utesluta densamma* av *lantbruksstyrelsen*, av de länsstyrelser och hushållningssällskap, vilka yttrat sig i denna fråga, nämligen *länsstyrelserna i Stockholms, Göteborgs och Bohus* samt *Västmanlands län* och *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Gotlands* och *Hallands län* ävensom av *svenska lantarbetstidgivarnes centralförening. Länsstyrelserna i Uppsala, Östergötlands* och *Gotlands län* biträda yttrandena från hushållningssällskapen i samma län. En *minoritet inom arbetsrådet*, herrar Almström och Söderbäck, förordar begränsning av arbetstiden för djurskötare endast under förutsättning att lagen, på sätt förordas i herrar Jeppssons och Löfvanders reservation, tillämpas endast å företaget med minst 5 arbetare.

Lantbruksstyrelsen betecknar det som en bestämd förutsättning för att en arbetstidsreglering i huvudsaklig överensstämmelse med sakkunnigförslaget överhuvud skulle kunna tänkas bliva införd för jordbruket, att allt arbete som innefattade djurskötsel lämnades helt utanför. I annat fall måste med nödvändighet skiftarbete tillgripas i en eller annan form vid en avsevärd del av landets större jordbruk, något som produktionen icke kunde bära. För djurskötarnas del finnes ingen annan möjlighet än att låta den längre arbetstiden kompenseras med en något högre löneställning. Herrar Anderssons och Johanssons reservationsvis framställda förslag att medtaga djurskötarna i arbetstidsbegränsningen tvekade styrelsen icke att beteckna som verklighetsfrämmande.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser en ökning av arbetskrafterna oundviklig, därest den effektiva arbetstiden för djurskötseln skulle uppdelas mellan olika arbetare. Att reglera fritider mellan perioderna för mjölkning, utfodring o. s. v. innebure ett sådant ingrepp i den inre organisationen av jordbrukens skötsel, att det knappast kunde ifrågasättas. Det borde framhållas, att en viss compensation för den längre arbetstiden vore vanlig genom den löneställning kreatursskötarna intoge. En särskild fråga i avseende å kreatursskötarnas arbetstid gällde deras fridagar, särskilt helgdagsledighet. En utsträckt ledighet förutsatte extra arbetskrafter för kreatursskötseln, vilka emellertid endast några få särskilt stora jordbruk hade möjlighet att anställa. Utskottet ansåge sig icke kunna föreslå något lagstadgande i denna del, huru önskvärt ur social synpunkt ett dylikt än vore.

Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför:

»Reservanternas kategoriska påstående, att kreatursskötarens dygnsarbete kan maximeras till 8 timmar, synes något verklighetsfrämmande. Då en stor del av djurskötarna även medverka vid mjölkningen, torde det i regel ej gå att inskränka arbetstiden till 4 sammanhängande timmar på morgonen och 4 sammanhängande timmar på eftermiddagen. En lagstiftning enligt reservanternas förslag skulle icke blott medföra stora svårigheter för jordbrukets husdjurskötsel utan också föra med sig, att arbetsgivaren tvingades till anställande av kvinnliga mjölkerskor i stället för de mjölkande ladugårds-

karlarna, en följd som förmodligen icke ens reservanterna skulle finna önskvärd.»

Hallands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott framhåller, att djurskötarna såsom ersättning för en längre arbetstid möjligen kunde beredas någon sammanhängande ledighet under sommaren.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening anför:

»Det måste vara uppenbart för var och en, som är förtrogen med de praktiska förhållandena inom kreatursskötseln, att kreatursskötarens arbetstid icke i det stora flertalet fall kan bli föremål för en reglering, som skulle hava till uppgift att koncentrera hans arbete till ett färre antal timmar än som nu i allmänhet är fallet. Saken låter sig helt enkelt icke genomföra i praktiken. Naturen själv lägger hinder däremot. Djurens behov av foder tidigt på morgonen och sent på kvällen, mjölkningsintervallens längd och förekomsten av sjukdomsfall och födelser när som helst under dygnets timmar medföra att kreatursskötarens arbete måste fördelas över ett större antal timmar än övriga jordbruksarbetares. Då kreatursskötarens arbete sålunda måste utsträckas att äga rum under en god del av dygnets timmar, skulle en reglering av hans arbetstid därhän, att hans arbetsdag icke bleve längre än egentliga jordbruksarbetares, endast kunna genomföras med hjälp av en skiftindelning av arbetet. En sådan anordning är dock av ekonomiska skäl otänkbar.»

Företnämnda *minoritet* inom *arbetsrådet* yttrar:

»Även om det ur social synpunkt kan anföras starka skäl för att lagen göres tillämplig å djurskötarna, då dessa säkerligen äro i stort behov av lagstiftningens skydd på förevarande område, kunna vi likväl icke biträda den uppfattning, som framförts av arbetsrådets majoritet, därest gränsdragningen med avseende å lagens omfattning blir den, som föreslagits av kommittén och jämväl förordas av rådet. Vi anse nämligen, att det kan uppstå mycket stora svårigheter för lantbrukare med så små jordbruk, att de endast sysselsätta tre arbetare, att vara bundna av viss arbetstid för sina djurskötare. Dessa företagare äro nämligen i behov av en mer elastisk arbetstid än den, som kan bli fastställd i en eventuell lagstiftning. Skulle emellertid gränsdragningen i en eventuell lag icke bli den av kommittén föreslagna och av rådet förordade utan fastställas i överensstämmelse med det yrkande, som framställts av reservanterna Jeppsson och Löfvander, så kommer lagen att omfatta jordbruk av en sådan storleksordning, att en begränsning bör kunna fastställas av arbetstiden även för djurskötare, såsom skett i gällande kollektivavtal inom jordbruket.»

Att *djursskötseln inbegripes under lagens tillämpning* förordas av *socialstyrelsen* — vars ståndpunkt i denna fråga dock äger samband med styrelsens åsikt, att lagens tillämpning bör begränsas till företag med minst 5 arbetare — av *arbetsrådet*, *landsorganisationen* och *svenska lantarbetareförbundet*.

Socialstyrelsen anför härom i huvudsak.

I likhet med reservanterna, herrar Andersson och Johansson, hölle styrelsen före, att en arbetstidsreglering, som ej inbegrepe kreatursvärden, dels lämnade en betydande grupp lantarbetare helt utanför och dels bleve av mindre värde för många av de arbetare, på vilka den tillämpades, nämligen de som utom körslor och andra jordbrukssysslor ombesörjde utfodring, vattning, rykt, stallrengöring o. s. v. Stall- och ladugårdspersonal hade med stöd av styrelsens omkring tio år gamla specialundersökningar uppskattats till 20 procent av totala arbetsstyrkan, men denna beräkning vore säkerligen numera för låg. Under de senaste tio åren torde arbetsåtgången inom jordbruket hava genom

rationalisering nedbragts med 15—20 procent (se statens offentliga utredningar 1930: 14 sid. 8 och 23), men minskningen torde — fränsett mjölkkningsarbetets reducering genom mjölkkningsmaskinerna — nästan uteslutande falla på det egentliga jordbruksarbetet. Enligt nya uppgifter, införskaffade genom hushållningssällskapen, skulle kreatursskötarna utgöra åtminstone 25 procent och jämte annan personal, som utförde rykt, stallrengöring o. s. v., omkring 50 procent. På det fria avtalets väg hade för kreatursskötarna någon avsevärd arbetstidsbegränsning ej åstadkommits och kunde troligen ej heller förväntas. Styrelsen kunde med stöd av erfarenheter från den offentliga arbetsförmedlingen understryka vad reservanterna anfört angående befarade oförmånliga verkningar för jordbruksnäringen, därest klyftan mellan olika arbetargrupper inom densamma bleve ännu större än för närvarande, ävensom därom att kreatursskötarnas oförmånliga arbetstid orsakat brist på arbetskraft och ett begränsat urval därav för djurskötselns del. Med hänsyn till denna näringsgrens och särskilt mjölkhushållningens dominerande betydelse för jordbruket måste det anses önskvärdt att genom förbättrade arbetsvillkor söka bereda densamma bättre tillgång till kvalificerad arbetskraft. Det kunde vidare framhållas, att djurskötarnas fasta anställning erbjöde förhållandevis goda förutsättningar för en effektiv lagtillämpning i jämförelse med annan arbetskraft, vilken i jordbruket numera i ökad utsträckning endast bereddades säsonganställning.

Arbetsrådet förordar, att lantarbetstidslagen göres tillämplig även å djurskötsel, bedriven i samband med sådana rörelser, som avsåges i nämnda lag. Arbetstiden vid annan djurskötsel torde däremot först i samband med en blivande revision av den allmänna arbetstidslagen kunna bli föremål för reglering.

Älvsborgs läns södra hushållningssällskaps förvaltningsutskott — som avstyrker förslaget i dess helhet — anser det, med hänsyn till befarade ökade svårigheter att erhålla djurskötare, nödvändigt att dessa erhöles samma rätt som andra arbetare, ehuru ett genomförande härav komme att inverka menligt på djurens vård och på det ekonomiska utbytet av den animaliska produktionen.

Beträffande frågan om gränsen för lagens tillämpning med avseende å *företagets storlek* tillstyrkes majoritetsförslaget om tillämpning å *företag med minst 3 arbetare* av *arbetsrådet*, *lantbruksstyrelsen*, *länsstyrelserna i Skaraborgs och Västmanlands län*, *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Södermanlands, Östergötlands, Hallands och Västmanlands län*, *svenska lantarbetareföreningens centralförening*, *landsorganisationen* och *svenska lantarbetareförbundet*. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* biträder yttrandet från samma läns hushållningssällskap.

Arbetsrådet funne majoritetsförslagets lägre gräns väl motiverad, bland annat med hänsyn till den stora utsträckning, vari medlemmar av arbetsgivarens familj — vilka enligt förslaget icke skulle inräknas i arbetarantalet — plägade sysselsättas inom jordbruket.

Lantbruksstyrelsen framhåller, att det faktiska behovet av en laglig arbetsreglering i allmänhet finge anses vara större vid de egentliga »bondejordbruken» än vid de större gårdarna, där reglering av arbetstiden redan nu ofta torde vara genomförd, delvis på grund av kollektivavtal. Vidare bleve lagen

ett slag i luften, därest dess giltighet bleve allt för begränsad. På grund härav ansåge sig styrelsen, om ock med tvekan, böra tillstyrka majoritetsförslaget i detta avseende.

Södermanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anför:

»Därest en arbetstidslag skall antagas, synes det oegentligt, om denna i enlighet med reservanternas förslag endast skulle komma att omfatta efter beräkning 35 procent eller knappast mera än $\frac{1}{3}$ av samtliga i jordbruket varaktigt anställda arbetare. Motsvarande lag om arbetstidens begränsning inom industrin gäller visserligen endast för företag med över fyra arbetare, men det är härvid att märka, att medan inom industrin en ganska stor skillnad ofta föreligger i fråga om arbets- och sociala förhållanden för arbetare vid å ena sidan större och medelstora företag och å den andra sidan vid de egentliga småföretagen och hantverket, så kan knappast en liknande åtskillnad anses förefinnas inom jordbruket, där lönearbetarna inom de storleksgrupper av jordbruk, varom här är fråga, genomgående intaga en i stort sett likartad ställning.»

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening framhåller i detta hänseende i huvudsak följande.

Därest gränsen droges liksom i allmänna arbetstidslagen, skulle förhållandena för det övervägande flertalet arbetare inom näringen alltjämt bli oreglerade och lagen därför i stort sett förfela sitt syfte. De sociala skäl, som åberopats för förslaget, gällde i lika hög grad för arbetarna vid de mindre företagen. Därtill komme, att vid de större jordbruken arbetstiden redan vore i stor utsträckning direkt eller indirekt reglerad genom kollektivavtal. Enär familjemedlemmar icke skulle inräknas i arbetarantalet, komme ändock ofta egendomar på upp till 50 hektar att bli undantagna från lagstiftningen. Den gränsdragning mot de allra minsta företagen, som likväl måste ske, borde göras på sätt majoritetsförslaget angäve.

Herrar Jeppssons och Löfvanders reservationsvis framlagda förslag att begränsa lagens tillämpning till *företag med minst 5 arbetare* förordas av *socialstyrelsen, länsstyrelserna i Stockholms, Södermanlands, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Värmlands, Örebro, Gävleborgs och Norrbottens län, hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Uppsala, Kronobergs, Gotlands, Kristianstads, Malmöhus, Göteborgs och Bohus, Älvsborgs (norra och södra), Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs, Västernorrlands, Västerbottens och Norrbottens län samt en reservant i Östergötlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott. Länsstyrelserna i Uppsala, Kronobergs och Gotlands län* biträda yttrandena från hushållningssällskapen i samma län. Därvid har bland annat framhållits följande.

Socialstyrelsen påpekar att vad styrelsen anfört därom, att lagen borde göras tillämplig jämväl på djurskötsel, vore en huvudanledning till att styrelsen i nu ifrågavarande avseende anslöte sig till reservationen och förordade, att lantarbetstidslagens tillämpning åtminstone till en början begränsades till företag med flera än fyra anställda arbetare. De befarade komplikationer vid ett genomförande av majoritetsförslaget på denna punkt, som åberopas i reservationen, skulle enligt styrelsens mening uppenbarligen i hög grad försvåras, därest i motsats till vad nämnda sakkunniga föreslagit lagen utvidgades till att avse även djurskötsel.

Styrelsen har för bedömande av denna fråga infordrat uppgifter från samtliga hushållningssällskap angående bland annat storleken i hektar åker av de minsta brukningsdelar, som skulle falla inom lagens tillämpningsområde enligt de olika föreliggande förslagen; i båda fallen ha kreatursskötare medräknats i antalet arbetare. Enligt dessa uppgifter varierade för olika län minsta arealen för brukningsdelar med flera än 2 lejda arbetare i allmänhet mellan 20 och 30 hektar, i undantagsfall mellan 10 och 40, och utgjorde i medeltal omkring 25 hektar. Motsvarande uppgifter för brukningsdelar med flera än 4 arbetare varierade för olika län mellan 30 och 80 hektar och utgjorde i medeltal omkring 55 hektar. På grundval av dessa uppgifter har styrelsen uppskattat antalet arbetare å de brukningsdelar, som komme att beröras av lagen, till omkring 150,000 enligt sakkunnigmajoritetens förslag och omkring 77,000 enligt reservationens.

Då inom jordbruket funnes omkring en miljon yrkesutövare, skulle tydligen arbetstidsbegränsningen först efter hand och i vissa avseenden kunna tänkas påverka arbetssedvänjorna inom jordbruket i allmänhet. I smådriftens dominerande betydelse framträdde en olikhet mellan jordbruket och de industriella näringsgrenarna, där de på grund av ringa arbetarantal från allmänna arbetstidslagen undantagna småföretagen tillhoppa ej torde räkna mer än $\frac{1}{3}$ av de inom hela näringsgruppen sysselsatta. Även en arbetstidsreglering, som begränsades till brukningsdelar med flera än 4 lejda arbetare, komme emellertid att bliva direkt tillämplig på den övervägande delen av det större jordbrukets arbetare. Därav kunde, efter erfarenheterna från det senaste årtiondets kollektivavtalsreglering av arbetsvillkoren inom vissa landsdelar, med sannolikhet förväntas en sådan inverkan på kollektivavtalen för övriga jordbruksarbetare att även deras arbetstid i görligaste mån anpassades därefter. Därmed skulle utan en lagstiftning för det mindre och medelstora jordbruket, där en sådan skulle innebära särskilda svårigheter, kunna utövas en successivt verkande påtryckning i lagstiftningens syfte, närmast en opinionsyttring från samhällets sida till förmån för bättre arbetsvillkor för vissa betungade grupper av yrkesutövare.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller, att vad i de sakkunnigas direktiv anförts därom, att tekniska förändringar av arbetsförhållanden och arbetsformer åtminstone vad anginge storbruket väsentligt minskat skillnaden mellan industriens och jordbrukets driftsformer, huvudsakligen hänförde sig till det större jordbruket. Därest trots yppade betänkligheter den föreslagna lagstiftningen skulle genomföras i huvudsyfte att åstadkomma största möjliga paritet mellan jordbrukets och industriens arbetare, borde densamma icke utan övertygande skäl givas större räckvidd vad anginge företagsstorlek än allmänna arbetstidslagen.

Länsstyrelsen i Södermanlands län anser för reservationen tala utöver de skäl reservanterna anført även den omständigheten, att småföretagen i konkurrensen om arbetskraft torde bliva tvingade att i allt väsentligt rätta sig efter arbetsvillkoren vid de större jordbruken, i vad dessa för arbetarna tedde sig förmånligare.

Länsstyrelsen i Örebro län framhåller, att fastigheter med högst 4 arbetare måste anses tillhöra det mindre jordbruket, inom vilket arbetsfördelning och arbetstid knappast kunde normaliseras. I praktiken torde det också komma att visa sig särdeles svårt att åstadkomma en tillämpning av lagens ganska invecklade bestämmelser å det stora antalet dylika smärre företag, något som såväl i och för sig som med hänsyn till de för underlåtenhet härutinnan stadgade straffbestämmelserna måste anses synnerligen otillfredsställande.

Länsstyrelsen i Norrbottens län påpekar såsom ytterligare skäl, att jordbruksföretag med upp till tre å fyra anställda gemenligen allttjämt torde er-

bjuda tämligen familjebetonade arbetsmiljöer, vari en privilegierad undantagsställning i fråga om arbetstiden för dem bland gårdsfolket, som ej vore söner eller döttrar i huset, skulle framstå såsom helt omotiverad.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott framhåller, att enligt utskottets uppfattning beträffande förhållandena i Uppsala län bland jordbruken i det ifrågavarande mellanläget 2—4 arbetare inginge ett icke ringa antal, där medlemmarna av jordägarnas familj deltog i jordbruksarbetet. Därjämte förekomme ofta i dessa jordbruksgrupper blandning av husligt arbete och jordbruksarbete för samma anställda, en omständighet som kunde framkalla vissa tolkningssvårigheter med avseende å lagens tillämpning. Många av jordbruken i förevarande storleksklass torde ännu icke hava hämtat sig efter jordbrukskrisen och torde därför hava svårt att åstadkomma kapitalutlägg för nya bostäder. En arbetsfördelning vore i allmänhet icke så strängt genomförd vid dylika jordbruk. Om arbetet hopades till följd av arbetstidens förkortning, kunde det därför bliva svårare att på ett rationellt sätt fylla ut den felande arbetskvantiteten med extra arbetskrafter. Där familjemedlemmarna deltog i jordens skötsel, skulle lönarbetarnas tidsförkortning i stället kunna belasta familjemedlemmarna väl hårt. Det borde icke heller förbises, att en journalföring och statlig inspektion med avseende å arbetets anordnande skulle vara ganska främmande för jordbrukarna inom denna grupp.

Kronobergs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott understryker särskilt svårigheterna för mindre och medelstora jordbrukare att föra de journaler och lämna de uppgifter, vilka lagen skulle kräva av arbetsgivaren.

Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser icke skäl föreligga till olikhet i detta hänseende gentemot allmänna arbetstidslagen, då starkare sociala och hygieniska skäl talade för regleringen inom industri och hantverk än inom jordbruket. Att inga olägenheter av undantaget från allmänna arbetstidslagen iakttagits berodde säkerligen därpå, att arbetstiden inom småföretagen utan lagstiftning påverkats av förhållandena vid de större företagen. Den föreslagna kontrollen, rapport- och journalföringen vore visserligen rätt obetydlig och enkel men skulle säkerligen kännas främmande och besvärlig för mindre jordbrukare. Socialt oförmånliga verkningar kunde uppkomma genom att företagarna sökte minska arbetsstyrkan för att undgå lagen.

Journalförings- och anmälningsskyldigheten anföres som skäl i detta sammanhang även av *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Kristianstads län och Västerbottens län*.

Malmöhus läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott hävdar, att till följd av konkurrensen om arbetskraft, vilken för närvarande vore avsevärd, arbetstidsregleringen skulle vinna frivillig tillämpning jämväl bland medelstora och mindre jordbrukare. Intet reellt skäl finnes för en vidare tillämpning i detta hänseende än enligt allmänna arbetstidslagen. Kontrollen å lagens efterlevnad måste dessutom bliva svårare inom jordbruket än inom industrien.

Gävleborgs läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott framhåller, att elever vid praktiska kurser, anordnade av hushållningssällskap, mottoges av jordbrukare för praktisk undervisning och därvid erhöle någon betalning för sitt arbete. Enär sådan elev enligt de sakkunnigas motivering borde inräknas i arbetarantalet, medgäve för dessa fall majoritetsförslaget otillräcklig rörelsefrihet.

Lantmännens arbetsgivareförening i Blekinge län förordar, att lagstiftningen tillämpas å alla företag oavsett storlek.

Beträffande den antagliga omfattningen av lagens tillämpningsområde i olika landsdelar må, utom förut återgivna uppgifter av *länsstyrelserna i Väster-norrlands och Västerbottens län* därom att den föreslagna lagstiftningen för dessa län finge ringa betydelse, nämnas ett liknande yttrande av *länsstyrelsen i Norrbottens län* samt vidare en uppgift från *Jönköpings läns hushållnings-sällskaps förvaltningsutskott*, att för detta läns vidkommande lagen enligt majoritetsförslaget skulle bliva tillämplig på 2 procent av antalet jordbruk över två hektar, omfattande 15 procent av åkerarealen.

Vad särskilt angår lagens tillämpning med avseende å storleken av *träd-gårdsföretag* har i yttrandena förekommit följande.

Svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen förordar, att lagen göres tillämp- lig å all trädgårdsodling, oavsett arbetarantal och oavsett om den bedreves i samband med jordbruk eller ej. Med tillämpning av reservationen skulle praktiskt taget hela trädgårdsnäringen falla utanför lagen, men med hänsyn till den föreslagna lagens syfte och jämväl till trädgårdsnäringens egna in- tressen funne föreningen icke heller majoritetsförslaget tillfredsställande.

Föreningen åberopar i detta hänseende den år 1931 verkställda företags- räkningen inom trädgårdsnäringen, enligt vilken inom denna finnes c:a 4,200 företag och c:a 9,700 arbetare eller i medeltal 2.3 arbetare per företag. Då räkningen vidare utvisade, att de 117 största företagen sysselsatte tillsam- mans nära 3,000 personer — även andra än arbetare — vore det intet tvivel om att det stora flertalet företag ej sysselsatte flera än 2 arbetare vardera.

Föreningen har därjämte vid sitt yttrande fogat en förteckning över sina medlemmar, vilka företrädesvis rekryterades bland de större företagarna och torde representera ett högre medeltal arbetare per företag än som gällde för näringen i dess helhet. I förteckningen har för varje företag angivits dess antal hela eller halva »årsarbetare», d. v. s. antalet dagsverken dividerat med 300. Det befinnes då, att av föreningens 206 medlemmar 48 stycken hade minst 4^{1/2}, 70 stycken 2^{1/2} å 4 samt 88 stycken högst 2 »årsarbetare». Därvid hade i an- talet dagsverken inräknats även sådana, som utförts av arbetsgivarens familje- medlemmar.

Jämväl *Stockholms läns och stads trädgårdsråd* samt *Sveriges handels- trädgårdsmästareförbund* förorda, att lagen göres tillämplig å alla företag inom trädgårdsnäringen oavsett arbetarantal.

Trädgårdsrådet uttalar i detta hänseende att sannolikt en minoritet av företagarna inom trädgårdsnäringen hade flera än två arbetare och nämner, att i Hässelby, ett av landets centra för trädgårdsskötsel, av 140 företagare endast 6 hade en arbetsstyrka över 2 man.

Förbundet framhåller att de små företagarna redan hade en stor fördel på hand framför sina större kolleger därigenom att de i de allra flesta fall arbe- tade med organiserad arbetskraft med därav följande lägre löner. Förbun- dets större företagare hade sedan år tillbaka gått in för att skapa en god arbetarstam med avtalsenliga löner. Skulle lagen komma att tillämpas i före- slaget skick riskerade dessa att icke kunna som hittills fullfölja dessa av- sikter utan såge sig nödsakade att söka andra utvägar.

Lantbruksstyrelsen vitsordar, att det stora flertalet trädgårdsföretag skulle falla utanför lagens tillämpningsområde, men att det syntes vara mindre lämpligt att i detta avseende fastställa särskilda regler för trädgårdsskötseln.

Landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet, vilka förklara sig icke hava någon erinran mot majoritetsförslaget i vad det avsåge gränsdragningen inom jordbruket, ifrågasätta, huruvida icke beträffande trädgårdsskötsel lagen borde utsträckas även till företag med endast två arbetare. Vissa betänkligheter mötte mot en dylik utsträckt tillämpning av lagen, men å andra sidan kunde ett uteslutande av ifrågavarande företag — vilka utgjorde omkring hälften av trädgårdsföretagen med 2 eller flera arbetare — medföra vissa risker för de större företagen på grund av de förras mera oinskränkta möjlighet att utnyttja arbetskraften och uppmuntra en ur både arbetarnas och arbetsgivarernas synpunkt förkastlig konkurrens.

Frågan om lagens tillämpningsområde inbegriper dels en grupp av frågor angående vilka arbetsområden, som böra ingå därunder, och dels spörsmålet, i vad mån lagens tillämpning bör begränsas till företag av viss storlek.

Förstnämnda del av problemet har av sakkunnigmajoriteten lösts så att inom tillämpningsområdet förts, utom jordbruket, de arbetsområden med undantag för djurskötsel, vilka sammanförts till en grupp i allmänna arbetstidslagens undantagsbestämmelser. Herrar Anderssons och Johanssons reservation medtager jämväl djurskötsel som ingår i jordbruk eller dess binäring.

Beträffande den sålunda valda utgångspunkten för de sakkunnigas förslag har socialstyrelsen anmärkt, att den omständigheten i och för sig, att förenämnda arbetsområden upptagits i en och samma undantagsbestämmelse, icke utgjorde skäl nog att innefatta dem i en gemensam positiv arbetslagstiftning samt att beträffande en del vanliga binärningar till jordbruk såsom mejeri-, sågverks- och kvarndrift samt legokörslor ävensom byggnadsarbete för jordbruk arbetsförhållandena knappast gäve anledning att följa den för jordbruksarbetet påkallade varierande arbetstidsfördelningen. Enligt min mening kan ock, med hänsyn till de av socialstyrelsen nämnda arbetenas art, tveksamhet råda, huruvida icke åtminstone vissa av dem lämpligen borde inordnas under allmänna arbetstidslagens regler. Då emellertid utredning för ett slutligt ståndpunktstagande till denna fråga icke för närvarande föreligger samt den föreslagna lantarbetstidslagen, på sätt jag förut antytt, allenast kommer att erhålla provisorisk karaktär, har jag icke funnit tillräckliga skäl att av nyssnämnda anledning utesluta de nu angivna arbetsområdena eller vissa av dem ur lagförslaget.

I övrigt har av de arbetsområden, som inbegripas i såväl majoritetsförslaget som reservationen — nämligen jordbruk med binärningar fränsett djurskötsel, byggnadsarbete för jordbruk eller dess binärningar samt självständig trädgårdsskötsel — endast frågan om trädgårdsskötselns medtagande i lagförslaget upptagits till behandling i yttrandena.

**Departement-
chefen.**

Därvid har närmast från svenska trädgårdsarbetsgivareföreningens sida anförts, att i de sakkunnigas utredning *trädgårdsskötseln* och dess särskilda förhållanden icke syntes hava ägnats erforderlig uppmärksamhet vid sidan av utredningens huvudföremål, jordbruket. Föreningen har emellertid förklarat sig principiellt icke hava något emot en arbetstidsreglering för trädgårdsnäringen under förutsättning att tillbörlig hänsyn toges till näringens ekonomiska bärkraft. Å andra sidan har av svenska arbetsgivareföreningen framhållits, att inom trädgårdsskötseln arbetstiden i stor utsträckning vore reglerad genom kollektivavtal, varför en laglig reglering därav icke vore behöblig eller önskvärd.

Vad angår trädgårdsskötselns särskilda förhållanden hava, såsom framgår av det följande, åtskilliga i yttrandena framförda synpunkter därpå med avseende å särskilda delfrågor beaktats vid departementsförslagets utformning. Därutöver torde icke hava kommit till synes några för trädgårdsnäringen säregna förhållanden av den vikt, att de borde föranleda denna närings undantagande från förslaget.

Vad härefter angår det arbetsområde, beträffande vilket reservationen skiljer sig från majoritetsförslaget, nämligen *djurskötsel* som ingår i jordbruk eller dess binäring, har mot lagens tillämpning å detta område anförts i huvudsak, att djurskötares arbetstid av naturliga skäl vore så lång och på sådant sätt förlagd att en arbetstidsbegränsning för deras del icke vore möjlig att genomföra utan en ökning av arbetsstyrkan. I varje fall kunde en arbetstidsreglering icke ske på sådant sätt att därmed åsyftade fördelar uppnåddes. Häremot har framhållits, att djurskötarna utgjorde en mycket betydande grupp av jordbrukets arbetare med en arbetstid, som vore bland de längsta i landet förekommande, och att deras ställande helt utanför regleringen måste för dem te sig som en obillighet och innebära ett vidgande av den redan bestående klyftan i arbetstidshänseende mellan dem och egentliga jordbruksarbetare.¹ Denna för djurskötseln oförmånliga motsats hade, framhålles det, redan påverkat tillgången på god arbetskraft inom detta område. Därtill komme att om övriga jordbruksarbetare, vilka delvis sysslade med vård av dragare eller annan djurskötsel, icke berättigades att inräkna tiden härför i den arbetstid, som vore underkastad lagens regler, arbetstidsregleringen för deras vidkommande bleve illusorisk eller åtminstone av ringa värde.

Vad sålunda anförts till stöd för reservationen finner jag ovedersägligt. Även om en arbetstidsreglering för djurskötare är förenad med vissa svårigheter torde desamma emellertid icke vara omöjliga att övervinna. Jag vill i detta sammanhang endast erinra om att djurskötselns inordnande under lagen i princip enhälligt tillstyrkts av bland andra socialstyrelsen och arbetsrådet. Enligt min mening är en reglering av djurskötarnas arbetstid samtidigt med regleringen av övriga lantarbetares arbetstid nödvändig för att jordbruket skall kunna erhålla tillgång till kvalificerad arbetskraft för den för jordbruket så betydelsefulla kreatursvården. Med hänsyn härtill och vid

¹ Beträffande djurskötarnas arbetstid hänvisas till de i inledningen lämnade statistiska uppgifterna rörande arbetstiden inom jordbruket i vårt land.

överbägende av de övriga skäl som anförts för och emot djurskötselns inbegripande under lagen, har jag funnit mig bära förorda reservationens ständpunkt att lagen göres tillämplig å djurskötsel, som ingår i jordbruk eller dess binäring.

Jag överbägar härefter till sista delen av frågan om lagens tillämpningsområde, alltså spörsmålet om dettas *begränsning med hänsyn till företajets storlek*. I detta avseende föreligga dels sakkunnigmajoritetens förslag att företag med i regel minst 3 arbetare skola gå in under lagen, dels herrar Jeppssons och Löfvanders reservation enligt vilken tillämpningen begränsas till företag med i regel minst 5 arbetare, dels ock de yrkanden som i vissa yttranden framställts om utsträckning av lagens tillämplighet, utöver sakkunnigmajoritetens förslag, beträffande säväl lagen i dess helhet som ock särskilt sävitt angår trädgårdsskötsel.

Vad först beträffar det egentliga jordbruket har till stöd för den längre gående begränsningen enligt reservationen anförts dels den mera formella omständigheten, att densamma överensstämmar med allmänna arbetstidslagens ständpunkt, och dels vissa förhållanden, förknippade med området för den nu ifrågavarande lagstiftningen. Främst har anförts vikten av att vid denna lagstiftning gå fram med försiktighet och att, i den mån sä kunde ske, undvika en tvingande reglering för mellangruppen av företag, vilkas anpassningssvärigheter i detta hänseende ansetts vara stora, och avvakta den inverkan på dess arbetstidsförhållanden som kunde förväntas av regleringens lagliga genomförande för de större företagen. Inom mellangruppen deltog i arbetet i stor utsträckning även arbetsgivarens familjemedlemmar, gentemot vilka en privilegiering av de lejda arbetarna inom gruppen komme att framstå som omotiverad. I något yttrande har reservationens begränsning ansetts icke i och för sig önskvärd men nödvändig om djurskötseln hänfördes under lagen. För majoritetsförslaget däremot har åberopats framförallt, att det vore oegentligt att inom en näring genomföra en arbetstidsreglering, som berörde blott en mindre del av dennas arbetare. Vad anginge motsvarande gränsdragning i allmänna arbetstidslagen föreläge, har det vidare framhållits, mellan hantverk och småindustri å ena samt större industriföretag å andra sidan en skillnad i arbetsvillkor i allmänhet, som motiverade en olikhet i fråga om arbetstidsreglering, men som saknade motsvarighet med avseende å lönearbetare i mindre och större jordbruk.

Jag har i det hänseende, varom nu är fråga, icke funnit skäl frångå sakkunnigmajoritetens förslag. Mot en i och för sig önskvärd, formell överensstämmelse med motsvarande regel i allmänna arbetstidslagen kunna givetvis tala faktiska olikheter inom de bäda lagarnas tillämpningsområden. I detta fall synes sä vara förhållandet i säväl den nyss berörda sociala likställigheten mellan arbetare i små och stora jordbruksföretag som den omständigheten, att gränsen inom jordbruket måste sättas relativt lågt för att icke huvudparten av dess arbetarstam skulle ställas utanför regleringen. Från åtskilliga myndigheter och sammanslutningar, däribland lantbruksstyrelsen, har ock framhållits att lagen skulle förfela sitt syfte, därest den endast

komme att avse företag med mer än fyra arbetare. Jämväl för jordbrukets arbetsgivare torde det ur konkurrenssynpunkt vara av vikt att en reglering av arbetstiden såvitt möjligt sker enhetligt. Att emellertid i detta hänseende gå så långt som från visst arbetsgivarhåll ifrågasatts nämligen att lagen skulle i princip omfatta alla företag inom jordbruket torde å andra sidan åtminstone för närvarande icke vara tillrådligt. Vad beträffar intresset av en försiktig tillämpning av lagen, vilket framhållits som ett skäl mot att utsträcka den till företag med mer än fyra arbetare, kan detta utan att äventyra lagens syfte tillgodoses på mångahanda sätt: genom dispensbestämmelser, vid anordnandet av tillsynen å lagens efterlevnad, genom att försöksvis giva lagen temporär giltighet o. s. v., spörsmål vartill jag återkommer i det följande. Beträffande särskilt det skäl för reservationens ståndpunkt, som skulle ligga däri, att i jordbruk av den ifrågavarande mellanstorleken arbetsgivarens familjemedlemmar i stor utsträckning deltog i arbetet och skulle komma i motsättning till de lejda arbetarna, må framhållas, att denna olägenhet oundvikligt följer med varje gränsdragning av detta slag. Det förefaller för övrigt sannolikt, att familjemedlemmarnas deltagande i arbetet är i högre grad kännetecknande för företag med 1 å 2 arbetare än för dem med 3 å 4 arbetare, om vilka sistnämnda här vore fråga. Att, som i något yttrande ifrågasatts, i anledning av djurskötselns medtagande göra en snävare begränsning av lagens tillämpningsområde än som eljest skulle vara påkallat av sakliga skäl, torde icke vara lämpligt.

Beträffande trädgårdsskötseln har från arbetsgivarföreningarna inom denna näring särskilt påyrkats att lagen gjordes tillämplig å alla företag, oberoende av arbetarantalet, och från arbetarorganisationerna att lagen utsträcktes även till företag med endast två arbetare. Som skäl härför har framför allt anförts att med hänsyn till de inom trädgårdsnäringen särskilt rådande förhållandena eljest en mycket ringa del av densamma skulle falla inom lagen och dess tillämpning medföra risker för de större företagen. De sålunda anförda skälen finner jag bärande. Var gränsen rätteligen bör dragas synes tveksamt. Jag har emellertid funnit övervägande skäl tala för att såsom påyrkats från arbetsgivarhåll lagen i princip göres tillämplig å samtliga trädgårdsföretag, sålunda jämväl å företag med endast en eller två lejda arbetare.

Såsom framgår av det föregående ha de sakkunniga haft vissa uttalanden rörande vilka arbetsområden som böra hänföras till jordbruk m. m. samt huruvida flera av samma person ägda företag borde ifråga om lagens tillämpning betraktas som en enhet. Avgörandet av dessa spörsmål torde böra ankomma på rättstillämpningen.

Principerna för en arbetstidsreglering inom jordbruket.

De sakkunniga.

Principen om 8 timmars arbetsdag. De sakkunniga framhålla, att arbetstidens reglerande inom jordbruket efter principen om 8 timmars arbetsdag brukat från arbetarhåll framställas som ett önskemål, och uppehålla

sig därefter vid denna principens historiska utveckling och innebörd. I detta hänseende anför de sakkunniga bland annat följande.

Alltsedan de första strävandena i början av 1800-talet att ernå begränsning av arbetstiden inom industrien hade principen om 8 timmars arbetsdag efter hand blivit den paroll, under vilken i arbetstidshänseende missgynnade arbetargrupper framställt krav på en dräglig arbetstid. Principen hade tidigt upptagits som önskemål på arbetarkongresser, nämligen i Baltimore 1866, på den första arbetarinternationalens kongress i Genève samma år samt på den internationella socialistkongressen i Paris 1889.

Internationellt erkänd som rättesnöre för socialpolitiskt reformarbete hade principen blivit genom fredsfördraget i Versailles, i vars första del, omfattande nationernas förbunds akt, de fördragsslutande parterna bland annat förklara, att de skola bemöda sig att åvägabrinda och upprätthålla rättvisa och människovärdiga arbetsvillkor, och att de i detta syfte skola upprätta och vidmakthålla nödiga internationella organ. Andra delar av fördraget innehålla bestämmelser om den internationella arbetsorganisationen samt allmänna principer för arbetsvilkorens reglering, däribland »uppställande av 8 timmars arbetsdag och 48 timmars arbetsvecka som mål överallt, där detta ännu ej blivit uppnått». Genom sitt medlemskap i nationernas förbund torde vårt land hava åtagit sig att verka för detta mål.

Principen hade närmare utformats i den s. k. Washingtonkonventionen, beslutad å den internationella arbetsorganisationens första konferens i Washington år 1919. Konventionen, som icke ratificerats av Sverige ¹⁾, gällde endast industri men icke jordbruk och handel; att fastställa gränsen mellan industri å ena samt jordbruk och handel å andra sidan hade överlämnats åt myndigheterna i varje land.

Principen om 8 timmars arbetsdag kunde givas olika innebörd, antingen så att arbetstiden begränsades till 8 timmar om dygnet eller i genomsnitt för viss tidrymd detta värde, eller också ansåges 8 timmar vara ett normalvärde på arbetsdagens längd, vilket, beroende på arbetets art, finge över- eller underskridas, så att reell överensstämmelse ernåddes mellan arbeten av olika slag. Principens uppkomst och utveckling syntes de sakkunniga giva stöd för riktigheten av den sistnämnda meningen. Jämväl 8-timmarsdagens i förbundsakten angivna syfte att tjäna förverkligandet av social rättvisa samt främja lönearbetarens fysiska, moraliska och intellektuella välbefinnande förverkligades enligt de sakkunnigas mening bäst genom att visst utrymme för differentiering gäves så att hänsyn toges till arbetets art och så att i olika grad ansträngande eller hälsofarliga arter av arbete icke likställdes i arbetstidshänseende. En differentiering bleve särskilt aktuell vid reglering av arbetstiden inom jordbruket, vars arbetsförhållanden i många hänseenden skilde sig från det industriella arbetet.

Till stöd för sin tolkning av principen anför de sakkunniga vidare, att möjlighet till en differentiering, som nu nämnts, funnes i gällande lag om arbetstidens begränsning, ävensom att sagda synpunkt kommit till uttryck i vissa lagstiftningsprojekt.

¹⁾ Konventionen bygger väsentligen på samma principer som den svenska arbetstidslagen. Bland viktigare skiljaktigheter må här angivas följande. Konventionen medger undantag för företag, vari enbart familjemedlemmar sysselsättas, medan den svenska lagstiftningen bland annat undantager företag med fyra arbetare och därunder. Av betydelse för jordbruket och därmed jämförliga arbetsområden må nämnas att konventionen i motsats mot den svenska lagen omfattar byggnadsarbete för jordbruk och dess binärningar ävensom djurskötsel bedriven i samband med industriell verksamhet.

Sålunda hade i en motion vid 1913 års riksdag av herr Steffen m. fl., angående utredning om arbetstidens reglering bland annat inom jordbruket, uttalats, att ett ögonmärke för den begärda utredningen borde vara att söka åstadkomma reell om ock ej formell likställighet i arbetstidshänseende mellan lönearbetare i olika näringsgrenar. I ett år 1927 i Finland framlagt kommittébetänkande hade likaså framhållits, att man i fråga om arbetstiden inom industri och jordbruk icke finge stanna vid likställighet beträffande timantal utan taga hänsyn till arbetets olika art. Vidare kunde omnämnas den s. k. skeppstjänstkommitténs betänkande år 1919, vari arbetstiden för sjöman å fartyg i hamn fixerats till $8\frac{1}{2}$ timmar om dygnet, enär sjömannens bostad och arbetsplats, i motsats till vad i regel vore fallet inom andra arbetsområden, lokalt sammanföle.

De sakkunniga sammanfatta sin ståndpunkt i nu ifrågavarande hänseende sålunda:

»Med beaktande av det nu anförda synes principen om 8 timmars arbetsdag böra givas den innebörden, att arbetstiden i normalt industriellt arbete, d. v. s. arbete som i regel bedrivs inomhus med tillhjälp av mekaniska anordningar, drivna av maskinell kraft, må uppgå till högst 8 timmar av dygnet eller 48 timmar i veckan, samt att arbetstiden för arbeten, som vid jämförelse med normalt industriellt arbete äro mer eller mindre ansträngande eller hälsofarliga, må — inom ramen av den arbetstid, som socialt sett kan anses skälig — anpassas så, att reell likställighet mellan arbetena i möjligaste mån ernås.

Därest arbetstiden inom jordbruket och därmed jämställda arbetsområden ordnas på sätt de sakkunniga föreslå, hålla de sakkunniga före, att praktisk motsvarighet i arbetstidshänseende ernås mellan dessa arbetsområden och de näringar, som hemfalla under allmänna arbetstidslagen, eller m. a. o. att 8-timmarsprincipen kommit i tillämpning även såvitt angår arbetstiden inom jordbruket och dess binäringar.»

Särskilda skäl för 8-timmarsprincipens modifiering beträffande jordbruket. Av sådana för jordbruket speciella förhållanden, som enligt de sakkunnigas mening föranledde, att en arbetstidsreglering inom denna näring borde gestaltas annorlunda än inom industrien, framhålla de sakkunniga till en början följande, vilka för ernående av reell likställighet i arbetstidshänseende med industriella arbeten motiverade en något längre genomsnittlig dygnsarbetstid än 8 timmar.

»Arbetet utföres här i regel i det fria, och det är härigenom hälsosammare och mera omväxlande än arbetet vid en maskin inne i en fabrik. Det nyttiga arbetet per tidsenhet blir i lantbruket med nödvändighet jämförelsevis litet. I en fabrik är det året igenom den utan avbrott gående maskinen, som bestämmer arbetstakten, det hela fungerar perfekt, störningarna äro få, arbetsplatsen koncentrerad och arbetet noga övervakat. I jordbruket åter äro störningarna många. Ofta försvåras eller hindras arbetet av ogynnsamma väderleksförhållanden, dragdjurens vilopausar inverka på arbetets gång, åtskillig tid åtgår för förflyttning till och från den egentliga arbetsplatsen och för iordningställandet av redskap före eller efter det egentliga arbetet. Ett annat förhållande, som i sin mån motiverar en något längre tillmätt arbetstid för lantbrukets arbetare än för industriens är, att lantarbetaren i regel är boende på den gård, där han är anställd. Han behöver för den skull icke — såsom merendels industriarbetaren — sätta bort något av sin fritid för att förflytta sig till och från arbetsplatsen.»

Även bortsett från omständigheter av nu nämnt slag vore emellertid förhållandena inom jordbruket sådana, att en på samma sätt som inom industrien utmätt och indelad arbetstid icke vore lämplig för jordbruket. De sakkunniga anföra härom:

»Vad som framför allt inverkar på lantarbetarens arbetstid är jordbrukets beroende av årstid och väderlek. Ju kortare vegetationstiden är och ju ogynnsammare väderleksförhållandena gestalta sig, desto intensivare måste arbetet sättas in, för att jorden skall kunna avvinnas den avkastning, som är ändamålet med dess brukande. På arbetstiden inom jordbruket inverkar också i hög grad dess beroende av djurkraft. Om också maskinkraften mer och mer kunnat tagas i jordbrukets tjänst, kan den dock aldrig där tillnärmelsevis komma till samma arbetsbesparande användning som inom industrien. Effekten hos en maskin kan genom fortgående förbättringar stegras och en maskin kan arbeta utan uppehåll. Djurkraftens arbetsförmåga åter är en gång för alla mer eller mindre given, dragaren behöver avsevärd tid för vila och binder, i långt högre grad än maskinen, mänsklig arbetskraft för tillsyn och vård. Inom industrien kan människan genom organisation och tekniska hjälpmedel snart sagt göra sig till herre över arbetstiden, inom jordbruket åter sätter naturen en gräns för den möjliga arbetstidsförkortningen, en gräns som icke med än så planmässiga åtgärder kan ändras. Det är under sådana förhållanden uppenbart, att en arbetstidsbegränsning på jordbrukets område är ett betydligt svårare problem än en begränsning av arbetstiden inom industrien. Kan inom industrien ett jämförelsevis stelt och snävt arbetstidsschema komma till användning, är detta icke möjligt för jordbrukets del. Totalarbetstiden måste här utmätas rundligare än inom industrien och tidsschemat måste göras mera smidigt. Ett smidigt arbetstidsschema för jordbruket nödvändiggöres också av skiftande klimatiska förhållanden och jordbrukens växlande karaktär. Medan vegetationstiden på skånska slättbygden når en längd av omkring 250 dagar, håller den sig inom mellersta Sverige omkring 210 dagar och stannar i övre Norrland vid 150 dagar. Jordmånen växlar också avsevärt inom landet.»

Den principståndpunkt, sakkunnigmajoriteten sålunda intagit, delas icke av herrar Andersson och Johansson, vilka till stöd för sin *reservation*, avseende framförallt kortare års- och veckoarbetstider, anfört att en arbetstidsreglering för jordbruket för att bli av något egentligt värde för arbetaren måste så avvägas, att största möjliga likställighet uppnåddes mellan arbetstiden för jordbrukets och industriens arbetare. Sådan likställighet syntes kunna uppnås åtminstone vad anginge sammanlagda arbetstiden för år.

Till belysande särskilt av den inverkan störningar och andra avbrott utöva på förhållandet mellan arbetstid och arbetseffekt inom jordbruket anföra de sakkunniga *resultaten av vissa tidsstudier* vid Alnarp, Ultuna, Uddeholm och Munkagård under vegetationsperioderna 1925—1928 (återgivna i tabellform i de sakkunnigas betänkande sid. 56). Ifrågasvarande undersökningar omfattade olika former av brukning, skördearbeten och transporter, tillsammans 19 arbetsformer, och avsågo bland annat förhållandet mellan å ena sidan den effektiva arbetstiden — varmed avsåges arbetstid utom förberedelsearbeten, utryckning o. d., nödvändiga avbrott för påfyllning o. d., vilopauser och störningar — samt å andra sidan nettoarbetstiden, d. v. s. tiden från arbetets början till dess slut efter avdrag för måltidsraster. Resultatet

utvisar, att den effektiva arbetstiden i procent av nettoarbetstiden varierade för de undersökta arbetsformerna i stort sett mellan 55 och 85 och i genomsnitt uppgick till närmare 70 procent. Av återstoden utgjorde cirka 12 procent förberedelsetid, medan för arbetet nödvändiga avbrott, pauser under arbetet samt störningar upptog 17 procent av nettoarbetstiden.

Raster, semester och annan fritid. I detta hänseende framhålla de sakkunniga till en början, att av de två tänkbara metoderna för genomförande av en lagstadgad arbetstidsreglering, nämligen direkt reglering, därvid lagen fastställer det maximum av arbetstimmar som må uttagas under loppet av en viss tidsperiod, och indirekt reglering, vid vilken lagen bestämmer det minimum av fritid som arbetaren skall åtnjuta under en viss tidsperiod, de sakkunnigas förslag liksom de två i vårt land förut gällande arbetstidslagarna, allmänna arbetstidslagen och sjöarbetstidslagen, bygger på den förstnämnda metoden. Detta innebär, att förslaget liksom de nämnda lagarna icke upptager några bestämmelser om raster, nattvila, söndagsledighet och semester.

De sakkunniga erinra vidare i detta sammanhang om arbetarskyddslagens bestämmelser angående raster, nattvila, veckovila och semester samt framhålla, att det kunde ifrågasättas, om icke denna lags tillämplighet borde utsträckas att omfatta även jordbruket eller ock liknande föreskrifter intagas i förslaget till lantarbetstidslag. I denna fråga anföra de sakkunniga:

»Enär förslag, innebärande att arbetarskyddslagen i dess helhet skall göras tillämplig även på arbete inom jordbruket, under senare år vid olika tillfällen framförts i riksdagen, och då denna fråga alltjämt torde vara aktuell, synes det icke lämpligt att i förevarande sammanhang föreslå en sådan ändring av arbetarskyddslagen, att endast en del av dessa bestämmelser nu förklaras skola gälla inom jordbruket. Inför ett väntat allmänt utsträckande av arbetarskyddslagens tillämpningsområde till jordbrukets arbetsfält synes det ej heller vara lämpligt att i förevarande förslag nu införa en bestämmelse om, att viss del av arbetarskyddslagen skall gälla inom jordbruket. Bestämmelser med så allmän avfattning som de ifrågavarande torde för övrigt icke hava sin rätta plats i en arbetstidslag utan torde höra hemma, där de nu stå, d. v. s. i arbetarskyddslagen. Något större behov för jordbrukets del av dylika föreskrifter torde icke heller förefinnas. Inom jordbruket med dess naturliga arbetsförhållanden giva sig raster och andra behöfliga ledigheter av sig självt på ett helt annat sätt än inom industrien med dess konstlade arbetsformer.»

Arbetstidens förläggning. De sakkunniga föreslå icke några bestämmelser angående arbetstidens förläggning till viss tid av dygnet, till veckans sökendagar e. d. I nu gällande arbetstidslagar finnas sådana bestämmelser i sjöarbetstidslagen, däremot icke i allmänna arbetstidslagen. Som skäl för sin ståndpunkt härutinnan anföra de sakkunniga i huvudsak följande.

Något behov av dylika bestämmelser för lantarbetets del torde icke föreligga. Inom detta område ansåge såväl arbetsgivare som arbetare självfallet, att sön- och helgdagar skulle vara arbetsfria, därest ej särskilda omständigheter påkallade undantag, och vad anginge arbetstidens förläggning till viss del av dygnet vore arbetsuppgifterna merendels sådana att de icke lämpade

sig att utföra under tid, som borde vara reserverad för nattvila. Undantag därutinnan kunde nödvändiggöras med hänsyn till väderleksförhållanden eller till djurvården; undantag av förstnämnda skäl förekomme enligt de sakkunnigas antagande icke i sådan utsträckning, att hygieniska vådor för arbetarna därav kunde befaras, och vad anginge djurvården, fölle denna enligt sakkunnigmajoritetens förslag utanför regleringen.

Övertid och övertidsersättning. I dessa hänseenden framhålla de sakkunniga bland annat följande.

Vid genomförandet av en lagstadgad arbetstidsbegränsning måste hänsyn tagas till opåräknade omständigheter, vilka kunde göra det omöjligt för arbetsgivaren att med normal arbetsstyrka få det nödvändiga arbetet utfört inom den i lagen tillmätta arbetstiden, och arbetsgivaren givas möjlighet att utöver den konstanta eller normala arbetstiden för särskilda fall uttaga viss övertid. För jordbrukets del torde dessa opåräknade omständigheter mestadels utgöras av ogynnsamma väderleksförhållanden.

I utländska arbetstidslagar förekomme bestämmelser även om övertidsarbets betalning; avsikten därmed torde emellertid i allmänhet icke vara att tillförsäkra arbetaren viss minimilön utan att hålla användningen av övertidsarbete inom socialt önskvärda gränser. Dylika bestämmelser funnes i vårt land i sjöarbetstidslagen, däremot icke i allmänna arbetstidslagen. De sakkunnigas förslag upptog dels vissa förutsättningar för att övertidsarbete över huvud taget skulle få användas och dels begränsning därav till visst antal timmar, varför de sakkunniga funne opåkallat att tillika införa ett stadgande om särskild ersättning för övertidsarbete. Frågan därom borde lämpligen regleras genom avtal.

Yttrandena.

Såsom i de föregående delarna av den allmänna motiveringen återgivits hava i åtskilliga yttrandena, särskilt från *hushållningssällskapen*, understrukits de skäl, som av sakkunnigmajoriteten anförts för att arbetstidsregleringen borde gestaltas annorlunda inom jordbruket än inom industrien. Därvid har framförallt pekats på jordbruksarbetets mindre hälsofarlighet och mindre andel effektivt arbete i jämförelse med industriarbetet. I detta sammanhang må med avseende å principerna för regleringens anordning endast anföras följande ur *socialstyrelsens* yttrande.

Styrelsen återger till en början vissa uppgifter från en av styrelsen år 1925 framlagd statistisk undersökning rörande allmänna arbetstidslagens verkningar, efter vars verkställande enligt styrelsens mening inga förändringar av större omfattning och betydelse inträffat på området. Härefter framhåller styrelsen i huvudsak följande.

Undersökningen utvisade, att av de cirka 1.2 miljoner arbetare inom jordbruk, industri och hantverk, handel och samfärdsel samt husligt arbete, som torde finnas inom vårt land, omkring hälften ansåges hava en arbetsvecka av 48 timmar eller mindre. Den återstående gruppen finge sin prägel genom jordbruksbefolkningen, vilken torde omfatta inemot hälften av totalbefolkningen och en föga mindre del av löntagarna. Den gräns, som sålunda i arbetstidsavseende befunnits gå mellan å ena sidan jordbruksnäringen, tagen i vidaste bemärkelse, och å den andra de industriella yrkena, vore dock enligt utredningen ingalunda fast, utan stadd i ständig förskjutning beträffande olika orter och yrkesgrupper. Härvid försigginge en brottning mellan tvenne

principer i fråga om arbetstidens längd och kanske än mer i fråga om dess fördelning, av vilka den ena sökte sitt berättigande i industriarbetets jämna, maskinmässiga gång, medan den andra bottnade i jordbruksarbetets oregelbundenhet och nära beroende av väder och vind samt av årstidernas växling. I utredningen konstaterades, att den industriella arbetstiden, särskilt i närheten av städer och industrisamhällen, haft inflytande på tiderna för lantarbetet, men att dessa i sin tur återverkat på åtskilliga till jordbruket knutna hantverk och industriella arbeten, bl. a. byggnadsarbete för lantbrukets behov.

Att ett mera schematiskt överförande på jordbrukets område av den industriella normalarbetsdagen skulle medföra vanskligheter torde få anses ligga i öppen dag med hänsyn till lantbrukets speciella, av naturförhållanden o. dyl. betingade arbetsvillkor. Detta förbisåges ej heller av de båda reservanter, herrar Andersson och Johansson, vilka i princip yrkat likställighet mellan arbetstiden för egentliga jordbruksarbetare (jämte trädgårdsarbetare) och den industriella arbetstiden. När de sakkunnigas majoritet avböjde detta förslag, motiverades detta ställningstagande icke allenast med de svårigheter en så betydande arbetstidsförkortning skulle medföra för jordbruksdriften, utan även med det genom jordbruksekonomiska undersökningar bestyrkta faktum, att inom jordbruket störningar och andra avbrott i arbetet utövade en betydande inverkan på förhållandet mellan arbetstid och arbetseffekt, på sätt av de sakkunniga återgivna resultat från tidsstudier utvisade. Av dessa skäl kunde socialstyrelsen i fråga om ordinarie arbetstidens längd — liksom även beträffande förändrad arbetstid, övertid m. m. — ansluta sig till sakkunnigmajoritetens mening.

Till de sakkunnigas uppgifter om resultatet av vissa tidsstudier har av *svenska lantarbetstidens centralförening* anmärkts, att ifrågavarande undersökning företagits vid egendomar, där driften vore rationaliserad och övervakningen av arbetet tillfredsställande, samt att procentsiffrorna sannolikt blivit väsentligt lägre, om undersökningen skett å egendomar ur olika storleksgrupper och med mer eller mindre effektiv kontroll och dugande arbetsledning.

I motsats till nu nämnda yttranden har den princip om full likställighet mellan industriens och jordbrukets arbetstidsregleringar med avseende å arbetstiden för år, som uttalats i herrar Anderssons och Johanssons reservation, biträtts — liksom i huvudsak reservationen i övrigt — av *en reservant i socialstyrelsen*, t. f. byråchefen Hagman, och *två reservanter i arbetsrådet*, herrar Holmström och Bergman, samt av *landsorganisationen* och *svenska lantarbetareförbundet*.

Länsstyrelsen i Kopparbergs län har framhållit, att vad reservanterna anfört beträffande lagens detaljer syntes böra komma under närmare övervägande.

I detta sammanhang må anmärkas, att *arbetsrådet* i sitt yttrande vad anginge principerna för lantarbetstidslagens uppställning och avfattning funnit det vara en fördel, om samma formulering kunde användas i lantarbetstidslagen som i allmänna arbetstidslagen. Rådet har därför föreslagit, att i de fall, där de sakkunnigas förslag avveke från allmänna arbetstidslagen utan att någon olikhet i sak åsyftades, avfattningen ändrades till överensstämmelse med sistnämnda lag. Likaledes syntes det rådet önskvärt, att mot-

svarande bestämmelser i de båda lagarna placerades i samma ordningsföljd och om möjligt erhöles samma paragrafbeteckning.

Såsom förut framhållits utgör det föreliggande lagförslaget ett försök till utjämning av den olikhet i avseende å arbetsvillkor som består mellan jordbruksbefolkningen och övriga folkgrupper. Det har för mig vid ståndpunktstagande till förslaget stått klart, att om reformens nämnda huvudsyfte verkligen skulle uppnås, principiell likställighet i fråga om arbetstiden mellan jordbrukets och industriens arbetare måste genomföras. Denna ståndpunkt överensstämmer med de sakkunnigas såtillvida som dessa enligt sin motivering eftersträvat en i möjligaste mån reell likställighet av detta slag. Då emellertid de sakkunniga till förverkligande av detta syfte föreslagit en genomsnittlig arbetstid för jordbruket, som betydligt överstiger industriens, lär berörda syfte i varje fall knappast framstå klart för de arbetare, vilka genom reformen skulle beredas social rättvisa, eller för de arbetare och arbetssökande, vilkas uppskattning av jordbruksarbetet det gällde att påverka i gynnsam riktning. Även frånsatt dessa ingalunda oviktiga psykologiska faktorer kan jag emellertid icke dela de sakkunnigas åsikt, att deras förslag skulle innebära reell likställighet på den grund att jordbruksarbetet till följd av ringare hälsofarlighet, mindre pressande beskaffenhet och lägre procent effektivt arbete under en viss tid praktiskt motsvarade industriellt arbete under en något kortare tid. Vad särskilt angår principen, att arbetstidsregleringens mått borde bestämmas med hänsyn till arbetets olika grad av intensitet och effektivitet, kan till en början vad de sakkunniga anfört icke anses giva vid handen, att denna princip godtagits i eller ens vore väl förenlig med hittillsvarande svensk arbetstidslagstiftning. Framförallt måste emellertid mot densamma anmärkas, att därmed arbetstidsregleringens syften endast ofullständigt och otillfredsställande fullföljas. De psykologiska faktorerna hava redan berörts. Ett annat viktigt ändamål med regleringen, som likaledes med tillämpning av denna princip bortskymmes, är syftet att garantera och reglera en ur sociala och kulturella synpunkter önskvärd fritid; värdet av fritiden röner tydligen endast i mindre mån inverkan av arbetets större eller mindre intensitet och effektivitet. Slutligen bör i detta sammanhang framhållas, att en princip av dylikt innehåll konsekvent tillämpad skulle föra mycket långt inom arbetstidslagstiftningens område. För dess genomförande, om också blott i form av en differentiering mellan nu ifrågavarande arbetsområden å ena och allmänna arbetstidslagens i detta hänseende skiftande tillämpningsområde å andra sidan, torde i varje fall erfordras en betydligt fullständigare utredning i detta särskilda hänseende än de sakkunniga förebragt.

En godtagbar likställighet synes däremot kunna genomföras på grundval av herrar Anderssons och Johanssons reservation, till vilken jag därför i princip vill ansluta mig. Till frågorna om likställighetens genomförande i detalj återkommer jag i specialmotiveringen.

Vidkommande principerna för lagförslagets uppställning och avfattning ansluter jag mig till vad arbetsrådet anfört om anknytning i möjligaste mån till allmänna arbetstidslagens lydelse.

Specialmotivering.

Lagens rubrik och underrubriker.

De sakkunniga hava benämnt sitt förslag »lag om arbetstiden i jordbruk och trädgårdsskötsel (lantarbetstidslag)».

Arbetsrådet föreslår, att enär lagen skulle äga tillämpning även på visst byggnadsarbete, i rubriken orden »jordbruk och trädgårdsskötsel» måtte utbytas mot »jordbruk m. m.».

*Departements-
chefen.*

Enär rubriken varken enligt de sakkunnigas förslag eller enligt arbetsrådets kan sägas lämna fullständig upplysning om lagens tillämpningsområde, torde med hänsyn till önskvärdheten av en kort rubrik och i enlighet med vad båda förslagen praktiskt åsyfta lagen lämpligen böra benämnas endast »lantarbetstidslag».

För att vinna större överskådlighet över lagens bestämmelser har, såsom framgår av departementsförslagets lagtext, införts vissa underrubriker.

1 §.

I 1 § av sakkunnigmajoritetens förslag anges i första stycket lagens tillämpningsområde vara jordbruk jämte därtill hörande binäringar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, byggnadsarbete för jordbruk och sådan dess binäring, som nu nämnts, samt trädgårdsskötsel, ändock att densamma bedrivs utan samband med jordbruk, allt för så vitt i rörelsen till arbete för arbetsgivarens räkning i regel användas flera än två arbetare.

Enligt andra stycket av majoritetsförslagets 1 § skall från lagens tillämpning undantagas arbete som bedrivs av staten, arbete som i regel utföres mot ackordsersättning, husligt arbete samt arbete som innefattar djurskötsel. Till sistnämnda slag av arbete skulle dock hänsyn tagas såtillvida, att arbetare, som uteslutande eller huvudsakligen användes därtill, inräknades bland ett företags arbetare vid bedömande av frågan, om lagen ägde tillämpning å företaget.

De sakkunnigas motivering till sitt förslag i första stycket har återgivits under den allmänna motiveringen.

I motiveringen till andra stycket framhålles följande.

Arbeten, som bedrivs av staten, äro undantagna från allmänna arbetstidslagens tillämpning, och skäl sänkades att på jordbrukets område tillämpa en annan grundsats.

Angående undantaget för vissa ackordsarbeten anföra de sakkunniga:

»Ackordsavtalet är en inom det egentliga jordbruket mindre använd avlöningsform. Dels är denna avlöningsform med hänsyn till dragarna i regel mindre användbar vid körningar med djurkraft, och dels är jordbruksarbetets natur sådant, att det kräver särskild omsorg, som ej låter sig väl förenas med den forcerade arbetstakt, ackordsarbete mestadels föranleder till. Ackordsarbete förekommer huvudsakligen endast beträffande tillfälliga arbetare, och mera undantagsvis i fråga om statare och andra fasta arbetare såsom vid skördearbete och dylikt. Beträffande vissa slag av arbete brukas ackords-

formen allmänt, såsom vid rensning och upptagning av rotfrukter. Den brukas även vid en del andra arbeten, vilka kunna kontrolleras efter utförandet, såsom dikesgrävning och andra grundförbättringsarbeten, skogshuggning, vissa arbeten vid hö- och sädesskörden såsom höhässjning och skylning ävensom vid gödselkörning.

Att inordna inom jordbruket regelmässigt förekommande ackordsarbeten under fasta arbetstidsregler stöter på särskilda svårigheter och torde stundom vara praktiskt taget omöjligt. Värdet av ackordssystemet skulle för arbetaren väsentligt förminska, därest han icke vore i tillfälle att anpassa arbetstidens längd och förläggning efter väderleks- och temperaturförhållanden, och för arbetsgivaren måste det ofta ställa sig omöjligt att kontrollera arbetstiden. De sakkunniga hava under sådana förhållanden funnit det vara mest ändamålsenligt att från förevarande arbetstidsreglering undantaga arbeten, som utföras mot ackordsersättning.

Till förhindrande av missbruk har dock föreslagits, att undantaget endast skall avse arbete, som i regel utföres mot ackordsersättning. Härmed avses i första rummet arbetets art; det skall vara ett sådant arbete, som allmänt utföres å ackord, t. ex. rensning och upptagning av rotfrukter. Men uttrycket medgiver även, att ett arbete, som måhända endast på en viss ort eller en viss gård regelmässigt utföres såsom ackordsarbete, skall vara undantaget. Däremot skola mera tillfälliga ackordsöverenskommelser icke konstituera undantag.»

Angående undantaget för husligt arbete anföra de sakkunniga:

»Undantaget syftar närmast på sådana i lantbrukshushåll sysselsatta tjänare, i regel kvinnliga, vilka, ehuru de uteslutande eller huvudsakligen utföra husligt arbete, likväl äro anställda i och för jordbruksdriften och alltså i rörelsen. Tjänare, som äro anställda i lantbrukarens och hans familjs personliga hushåll, falla utanför lagen, enär de icke hava sin verksamhet i själva jordbruksrörelsen, någon dess binäring etc. De falla jämväl utanför allmänna arbetstidslagen, enär privata hem och hushåll icke äro rörelser eller särskilda arbetsföretag i sistnämnda lags mening.»

De sakkunnigas motivering i frågan om djurskötselns undantagande har återgivits under den allmänna motiveringen.

Därunder hava jämväl återgivits de vid sakkunnigförslaget i denna del fogade reservationerna dels av herrar Jeppsson och Löfvander därom, att lagen ej borde omfatta andra företag än sådana, som i regel sysselsätta flera än fyra arbetare, och dels av herrar Andersson och Johansson därom, att arbete med djurskötsel, i den mån detsamma eljest fölle under lagen, icke borde undantagas från dess tillämpning i andra fall än när arbete av kortare varaktighet vållades av födelser eller sjukdomsfall bland boskapen å tid, då arbetaren eljest ej skulle vara i arbete. Därvid har återgivits även den förstnämnda reservationens motivering samt i huvudsak motiveringen till den sistnämnda reservationen. Till frågan om de fall, i vilka även enligt reservationen arbete med djurskötsel skulle falla utanför lagen, återkommer jag under 4—7 §§ i departementsförslaget.

Vad i yttrandena förekommit i fråga om lagens tillämpningsområde i princip samt om undantag för djurskötsel och beträffande mindre företag har återgivits i den allmänna motiveringen.

I anslutning till det förstnämnda undantaget har *lantbruksstyrelsen* fram-

hållit, att därest djurskötseln undantoges det borde komma till tydligt uttryck i lagtexten, att även tillfälligt arbete därmed vore undantaget, så att exempelvis en kördrängs bestyr med hästar icke skulle inräknas i hans arbetstid.

Beträffande det sistnämnda undantagets utformning har av *socialstyrelsen* gjorts anmärkning i två hänseenden:

»Genom orden 'allt för så vitt i rörelsen — — — användas' har den föreslagna lagens tillämpning begränsats till sådana slag av verksamhet, som äro att anse såsom 'rörelse'. En följd härav torde bland annat bliva, att trädgårdsskötsel i vad angår parker och prydnadsträdgårdar samt väl även begravningsplatser kommer att falla utom lagen.

Bestämningen 'i regel', som förorsakat åtskillig osäkerhet vid den allmänna arbetstidslagens tillämpning, måste otvivelaktigt komma att göra så i ännu större utsträckning vid tillämpning av den föreslagna lagen. Dels torde nämligen tvistefrågor om lagens tillämplighet med hänsyn till arbetarantalet kunna förväntas oftare förekomma inom jordbruket med dess relativt små företag, och dels har ju jordbruket på grund av sin starkt säsongbetonade karaktär mycket växlande behov av arbetskraft under olika årstider. I vad mån torpare med dagsverksskyldighet och statares familjemedlemmar, som anlitas för vissa göromål, skola beaktas vid beräkandet av arbetarantalet, lär väl även komma att i många fall påkalla arbetsrådets prövning.»

Jämväl *svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen* ifrågasätter tolkningen av uttrycket »i regel» och finner det icke med önskvärd tydlighet framgå, om exempelvis en arbetsgivare, som något år under 8 månader använder 3 arbetare men under flera föregående år mestadels använt endast 2 arbetare, bleve skyldig tillämpa lagen under förstnämnda år.

Undantaget beträffande arbete, som bedrivs av staten, finner *lantbruksstyrelsen* omotiverat. Staten som företagare borde vara underkastad samma tvångslagstiftning med sociala välfärdssyften som företagare i allmänhet. Då bestämmelsen överensstämde med allmänna arbetstidslagen, syntes emellertid en ändring på denna punkt utsiktslös.

För undantaget beträffande ackordsarbete funnes enligt *socialstyrelsens* mening endast ett bärande skäl, nämligen omöjligheten i vissa fall för arbetsgivaren att kontrollera arbetstiden. Det därav föranledda undantaget borde emellertid, efter mönster av arbetarskyddslagen och allmänna arbetstidslagen, inskränkas till arbete, som utfördes under sådana förhållanden, att det ej kunde anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över arbetets anordnande. Från arbetarskyddssynpunkt vore arbetstidsbegränning för ackordsarbete särskilt välmotiverad, då sådant arbete vanligen forcerades mer eller mindre. Därjämte vore undantagsbestämmelsen icke tillfredsställande preciserad och kunde befaras giva anledning till missbruk.

Arbetsrådet finner det principiellt betänkligt att låta avlöningsformen vara avgörande för frågan om lagens tillämplighet. Dessutom komme bestämmelsen med sin vaga avfattning att inbjuda till missbruk och försvåra kontrollen av lagens efterlevnad. Lämpligast vore måhända att i princip lägga ackordsarbeten under lagen men låta arbetsrådet meddela dispens i särskilda fall. I varje fall borde det övervägas, om skäl verkligen föreläge att låta undantaget

omfatta även statare och andra fast anställda arbetare. Därest det skulle befinnas, att behovet av undantag endast gällde arbete, som utfördes under kortare tid av tillfälligt anställd personal och mot ackordsersättning, borde stadgandet avfattas i enlighet därmed.

Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott däremot betecknar det som en förutsättning bland andra för genomförandet av sakkunnigförslagets arbetstidsbestämmelser, att ackordsarbetet fölle utanför regleringen. Yttrandet biträdades av *länsstyrelsen i Uppsala län*.

Undantaget för husligt arbete hade, framhåller *socialstyrelsen*, icke av de sakkunniga motiverats och syntes tämligen opåkallat.

I fråga om lagrummets avfattning i övrigt har *arbetsrådet* förordat, att paragrafens andra stycke, angivande de slag av arbeten, vilka vore undantagna från lagens tillämpning, efter mönster av allmänna arbetstidslagen uppdelades i moment, betecknade a), b) o. s. v. Därest lagen — såsom arbetsrådet förordat — gjordes tillämplig å djurskötsel, bortfölle den av de sakkunniga förordade bestämmelsen, att djurskötare skulle inräknas i arbetarantalet, varvid å andra sidan paragrafens första stycke borde avslutas med en bestämmelse, att i arbetarantalet icke skulle inräknas arbetare, som användes till arbete, vilket enligt paragrafens andra stycke vore undantaget från lagens tillämpning.

Gotlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner erforderligt, att det tydligare angäves, vilka arbetare som vore undantagna från lagens tillämpning, exempelvis om och när en kvinnlig tjänare, som utförde mjölkningsarbete och särskilt under sommarhalvåret i stor utsträckning deltog i jordbruksarbetet, fölle under lagens bestämmelser. *Länsstyrelsen i Gotlands län* biträder detta yttrande.

I detta sammanhang kan nämnas *socialstyrelsens* påpekande, att det enligt arbetsrådets erfarenhet ej så alldeles sällan förekomme, att en arbetare av samme arbetsgivare användes till arbete inom såväl industrien som jordbruket. Styrelsen har framhållit, att om dessa fall lämnades obeaktade av lagstiftaren, följderna bleve, att arbetsgivaren kunde använda arbetaren till vartdera arbetet under så lång tid som respektive allmänna arbetstidslagen och lantarbetstidslagen medgäve och utan hänsyn till det andra arbetet, d. v. s. en fördubblad normal arbetstid. Styrelsen ansåge en bestämmelse möjligen böra införas av innehåll, att därvidlag den lagstadgade begränsning borde iakttagas, som gällde för det arbete, vartill arbetaren i övervägande mån användes.

I den allmänna motiveringen har jag angivit min ställning till frågan om lantarbetstidslagens tillämpningsområde, däri inbegripet spörsmålen om undantagande från lagens tillämpning av arbete med djurskötsel och av mindre företag. *Departements-
chefen.*

Det återstår i detta sammanhang att behandla de undantag från lagens tillämpning, som föreslagits för arbete som bedrivs av staten, för arbete, som i regel utföres mot ackordsersättning, och för husligt arbete. Till det undantag, som i herrar Anderssons och Johanssons reservation föreslås för arbete

av kortare varaktighet, som å tid, då arbetaren eljest ej skulle vara i arbete, vållas av födelser eller sjukdomsfall bland boskapen, återkommer jag under 4—7 §§ i departementsförslaget.

Vad först angår arbete som bedrivs av staten är detsamma undantaget från allmänna arbetstidslagens tillämpning. Redan i propositionen (nr 247) i ämnet till 1919 års lagtima riksdag framhölls att avsikten därmed icke vore, att arbetare och befattningshavare i statens tjänst icke skulle komma i åtnjutande av liknande förmåner som de i enskild tjänst anställda motsvarande befattningshavarna. Frågan ansågs emellertid lämpligen kunna ordnas på administrativ väg genom beslut av vederbörande styrelser eller förordnanden av Kungl. Maj:t. På enahanda sätt torde kunna förfaras med de arbetare i statens tjänst, vilka eljest skulle fallit under lantarbetstidslagens tillämpningsområde.

Undantaget beträffande arbete, som i regel utföres mot ackordsättning, saknar däremot direkt motsvarighet i allmänna arbetstidslagen. Mot förslaget i denna del har från vissa myndigheters sida anförts, att det vore principiellt betänkligt att — i motsats till vad som gällde enligt allmänna arbetstidslagen — låta avlöningsformen avgöra frågan om lagens tillämpning, ävensom att för förslaget talade ett enda skäl, nämligen svårigheten för arbetsgivaren att beträffande dylika arbeten kontrollera arbetstiden, vilket skäl emellertid icke borde föranleda annat undantag än beträffande sådant arbete som arbetsgivaren icke kunde åläggas att kontrollera. Det har vidare framhållits, att missbruk kunde befaras, om undantagsbestämmelsen gäves den föreslagna formen, samt att undantaget i varje fall icke kunde få omfatta statare och andra fast anställda arbetare. — Vad sålunda anförts synes mig utgöra vägande skäl för att icke upptaga bestämmelsen i oförändrad form. Däremot torde risk för missbruk knappast föreligga, därest ifrågavarande undantag utbytes mot dels ett undantag, efter mönster av allmänna arbetstidslagen, för arbete, som utföres under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess utförande, och dels ett undantag för sådant ackordsarbete av vissa oftare förekommande slag, som utföres av andra än företagens fast anställda arbetare. I den senare undantagsbestämmelsen torde därvid böra innefattas arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning och skogsarbete. Möjligen andra förekommande fall, vilka böra därmed jämnställas, torde kunna vinna beaktande dispensvägen.

Undantaget för husligt arbete syftar enligt de sakkunnigas motivering närmast på sådana i lantbrukshushåll sysselsatta tjänare, i regel kvinnliga, vilka, ehuru de uteslutande eller huvudsakligen utföra husligt arbete, likväl äro anställda i och för jordbruksdriften. Med hänsyn till svårigheten att, åtminstone i flertalet fall, i arbetstidshänseende skilja nu ifrågavarande kategori från tjänare, som äro anställda i lantbrukarens och hans familjs personliga hushåll — vilka falla utanför den föreslagna lagen, enär de icke äro anställda i rörelsen — har undantaget, mot vilket erinran allenast framställt av socialstyrelsen, syntts böra upptagas i departementsförslaget.

Socialstyrelsen har i sitt yttrande även upptagit frågan om behandlingen av de fall, där en arbetare användes till arbete, som delvis faller under allmänna

arbetstidslagen och delvis under lantarbetstidslagen. En liknande fråga har behandlats i styrelsens betänkande den 9 april 1921 med förslag till reviderad lag om arbetstidens begränsning. Där framhölls, att arbetsrådet i sin tidigaste praxis tillämpat den s. k. »huvudsaklighetsprincipen», innebärande, att en arbetare helt fölle under allmänna arbetstidslagen, därest han huvudsakligen sysslade med arbete, som vore underkastat denna lag, men eljest stode helt utanför densamma. Socialstyrelsen fann denna praxis ohållbar. Vad som därefter i detta hänseende förekom i den på betänkandet byggda propositionen (nr 359) till 1921 års riksdag samt vid dennas riksdagsbehandling innebar icke något stöd för samma praxis. I anledning härav övergav arbetsrådet densamma. — Då en betydande del av det område, som faller utanför allmänna arbetstidslagen, nu underkastas arbetstidsreglering i särskild lag, kan tydligen motsvarande fall uppkomma såsom en fråga, vilkendera lagen skall äga tillämpning för viss arbetare. Vad i förstnämnda fråga anförts vid dess upptagande år 1921 ger vid handen, att dess lösning genom uppställande av en fast regel eller ens en princip för avgörandena i praxis är förenad med stora vanskligheter, vilka tydligen föreligga även vid den liknande tillämpningsfråga, som nu kan väntas bliva aktuell. Sistnämnda spörsmål erbjuder dessutom vissa olikheter mot det i tidigare praxis uppkomna. Ehuru av socialstyrelsens nu avgivna yttrande kan utläsas en gynnsammare inställning till den ifrågavarande principen, torde frågan tills vidare böra lämnas öppen och åtminstone under lantarbetstidslagens nu föreslagna provisoriska giltighetstid avgörandet för varje fall överlämnas till de tillämpande myndigheterna.

Vad i övrigt anförts i avgivna yttranden torde icke böra föranleda ändring i sakkunnigförslaget. Förutom de ändringar som angivits i det föregående hava emellertid ett par jämkningar av redaktionell innebörd vidtagits.

2 §.

2 § i de sakkunnigas förslag motsvarar i huvudsak samma paragraf i allmänna arbetstidslagen och anger de undantag från lagens tillämpning, som vad angår vissa i arbetet deltagande föranledas av deras personliga ställning eller arten av deras anställning. Såsom arbetare skall sålunda vid lagens tillämpning enligt de sakkunnigas förslag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj samt ej heller lantbruksinspektör eller annan befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet, bokhållare eller annan kontorspersonal.

Till stöd för undantaget beträffande familjemedlem anföras *de sakkunniga*:

»Det måste förutsättas, att förhållandet mellan medlemmar av en och samma familj ytterst utformas efter andra hänsyn än dem, som bestämma förhållandet mellan arbetsgivare och hans arbetare, och att därför också familjebandet i sig självt innesluter det korrektiv mot missbruk, som en lagstiftning å ifrågavarande område är avsedd att utgöra.»

Undantaget komme, framhålla de sakkunniga, att inom jordbruket få en vidsträckt tillämpning. Bortsett från brukningsdelarna under 10 hektar åker, vilka utgjorde inemot 80 procent av hela antalet brukningsdelar i riket, och vilka oberoende av denna undantagsbestämmelse måste antagas komma att falla utanför lagen, komme bestämmelsen dessutom att medföra undan-

tagande från lagens tillämpning av en stor del av de s. k. bondebruken, till vilka plögade hänföras brukningsdelar om 10—50 hektar åker.

Begreppet familj kunde, yttra de sakkunniga vidare, givas olika innehåll, om hänsyn toges endast till släktskap eller till såväl släktskap som samboende och annan gemenskap i levnadsförhållanden. Under förarbetena till arbetarskyddslagen, vilken liksom de gällande arbetstidslagarna samt de sakkunnigas förslag innehåller uttrycket »medlem av arbetsgivarens familj», räknade yrkesfarekommittén som sådan medlem endast arbetsgivarens make samt anförvanter i rätt upp- eller nedstigande led. Departementschefen åter yttrade, att uttrycket ifråga icke finge fattas för snävt, och att därunder borde under vissa förhållanden föras även andra släktingar samt oskylda personer såsom fosterbarn, myndlingar m. fl., när dessa levde i gemensamt bo med arbetsgivaren eller tillhörde hans hushåll. I allmänna arbetstidslagen hade utan ytterligare motivering intagits motsvarande uttryck och i sjöarbetstidslagen ett liknande. Arbetsrådets praxis på allmänna arbetstidslagens område strede icke mot vad departementschefen sålunda anfört.

De sakkunniga framhålla, att den angivna innebörden av uttrycket icke gäve full ledning för dess tolkning i varje förekommande fall; vad därur likväl kunde härledas sammanfatta de sakkunniga på följande sätt:

- »1) Alltid undantagna:
 - a) anförvanter i rätt ned- eller uppstigande led,
 - b) maka eller make,
 - c) adoptivbarn och adoptivföräldrar.
- 2) Undantagna under förutsättning av samboende eller gemensamt hushåll med arbetsgivaren:
 - a) syskon,
 - b) svågrar och svägerskor,
 - c) mågar och svärdöttrar,
 - d) svärföräldrar,
 - e) fosterbarn,
 - f) myndlingar.

Det torde å ena sidan kunna ifrågasättas, om myndlingar städse skola vara undantagna i fall av samboende eller gemensamt hushåll med förmyndaren såsom arbetsgivare, men å andra sidan torde mellan samtliga de under 2) här ovan upptagna personerna och deras arbetsgivare sådan särskild familjesamhörighet kunna föreligga även utan samboende eller gemensamt hushåll, att det kan synas rimligt, att även i sådant fall undantaget för familjemedlemmar blir tillämpat. Likaså torde fall kunna tänkas då än avlägsnare släktingar böra hemfalla under undantaget. Att i en allmängiltig regel närmare bestämma alla de fall, då undantag bör ske, torde icke låta sig göra, utan lärer det få ankomma på praxis att uppdraga gränserna härutinnan.»

De sakkunnigas förslag till undantag beträffande överordnade befattningshavare samt kontorspersonal avser att överensstämma med motsvarande stadganden i allmänna arbetstidslagen.

I detta sammanhang ingå de sakkunniga på frågan om den ställning, elever inom jordbruk och trädgårdsskötsel intaga. De sakkunniga upptaga i sitt förslag ingen bestämmelse därom men uttala, att därutinnan borde tillämpas arbetsrådets praxis inom allmänna arbetstidslagens område, nämligen att elever, så länge de erlade avgift för undervisningen och icke för sitt arbete

mottoge någon som helst ersättning, icke vore att räkna som arbetare men i annat fall finge anses som arbetare enligt arbetstidslagen.

I *yttrandena* har *socialstyrelsen* i stället för uttrycket »befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet» förordat allmänna arbetstidslagens formulering »befattningshavare i överordnad ställning». Sistnämnda uttryck hade av arbetsrådet i enlighet med arbetstidskommitténs motivering tolkats så, att från lagens tillämpning uteslutits endast sådana överordnade befattningshavare, som icke alls eller endast undantagsvis deltog i arbetet.

Jämväl *arbetsrådet* förordar allmänna arbetstidslagens formulering, vilken enligt rådets mening bättre återgäve vad som enligt de sakkunnigas motivering åsyftats med bestämmelsen. Tillika förordade arbetsrådet, att uttrycket »bokhållare eller annan kontorspersonal» ersattes med »bokhållare eller annat kontorsbiträde».

Landsorganisationen och *svenska lantarbetareförbundet* motsätta sig en så vid tillämpning av undantaget beträffande arbetsgivarens familj, som de sakkunniga avsett. Som medlem av familjen borde enligt nämnda organisationers mening i detta sammanhang räknas endast personer i blodsförväntskap med eller adoptivförhållande till arbetsgivaren eller dennes make, sålunda icke fosterbarn och myndlingar.

Sistnämnda organisationer uttala även, att formuleringen »befattningshavare med uppgift att leda och fördela arbetet» vore alltför vid och obestämd. Med »uppgift» bör här, framhålles det, icke förstås ett endast tillfälligt uppdrag utan en anställning såsom arbetsledare. I stället föreslås formuleringen »befattningshavare, som är anställd att såsom arbetsgivarens ställföreträdare leda och fördela arbete, vilket utföres av honom underställd personal, och i vilket han icke annat än tillfälligtvis själv deltagar». Befattningshavare, som regelbundet deltagar i arbetet, borde däremot icke undantagas från lagens tillämpning, ehuru så skett i enstaka fall i arbetsrådets praxis.

Med hänsyn till vad i *yttrandena* anförts har stadgandet i departementsförslaget jämkats till närmare överensstämmelse med allmänna arbetstidslagen. Härigenom synas i huvudsak de synpunkter hava blivit beaktade, som av landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet anförts på frågan om undantaget för överordnad personal. Vad beträffar spörsmålet om tolkningen av undantagsbestämmelsen för familjemedlemmar torde detsamma, då tolkningen även avser den likalydande bestämmelsen i allmänna arbetstidslagen, om vilken nu ej är fråga, icke böra upptagas i detta sammanhang.

Departements-
chefen.

3 §.

3 § i de sakkunnigas förslag överensstämmer i huvudsak med samma paragraf i allmänna arbetstidslagen och innehåller föreskrifter därom, att arbetsrådet på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den, vilkens rätt beröres av arbetet, hade att *dels* i vissa fall med rättsligt bindande verkan avgöra frågor rörande lagens tillämpning och *dels* i andra fall avgiva utlåtanden i sådana frågor.

Avgöranden av förstnämnda slag skulle tillkomma arbetsrådet:

i likhet med vad som gäller enligt allmänna arbetstidslagen, i frågor, huruvida visst arbete vore att hänföra till sådant arbete, å vilket lagen ägde tillämpning, eller huruvida viss arbetstagare vore att enligt lagen räkna såsom arbetare, samt

i ett fall, sammanhängande med sakkunnigmajoritetens förslag beträffande lagens tillämpning å arbete med djurskötsel, nämligen i frågor, huruvida arbetare, som sysselsattes med djurskötsel, borde inräknas bland ett företags arbetare vid avgörande, om lagen ägde tillämpning å företaget.

Tillika föreslås i en med motsvarande stadgande i allmänna arbetstidslagen likalydande bestämmelse skyldighet för domstol, där mål beroende av nu nämnd fråga är anhängigt, att på parts begäran eller eljest om det finnes nödigt hänskjuta frågan till arbetsrådet och uppskjuta målets avgörande tills rådets beslut inkommit.

I konsekvens med den ståndpunkt beträffande lagens tillämpning å djurskötsel, som intagits i herrar Anderssons och Johanssons reservation, upp-tager denna reservation i 3 § icke såsom föremål för arbetsrådets avgörande frågor huruvida djurskötare borde inräknas i arbetarantalet.

Departements-
chefen.

Då departementsförslaget inbegriper djurskötsel under lagens tillämpning, har däri icke upptagits majoritetsförslagens stadgande om skyldighet för arbetsrådet att avgöra, om djurskötare skulle inräknas i arbetarantalet. I majoritetsförslaget hava därjämte ändringar vidtagits varigenom detsamma i formellt hänseende bringas till närmare överensstämmelse med allmänna arbetstidslagen.

4—7 §§.

Översikt.

Departementsförslagens centrala bestämmelser om arbetstidsregleringens utformning återfinnas i 4—7 §§, svarande mot samma paragrafer i allmänna arbetstidslagen. I sakkunnigmajoritetens förslag utgöres motsvarande del av 4—8 §§, i herrar Anderssons och Johanssons reservation av 4—11 §§ jämte del av 1 §. Här följer en jämförelse av förslagets uppställning i denna del:

	Departementsförslaget	Majoritetsförslaget	Reservationen
Terminologi	—	4 §	4 §
Huvudregler	4 §	5 § och 6 § 1 mom.	5—8 §§
Dispensregler	5 §	6 § 2 mom.	9 §
Nödfallsarbete i allmänhet	6 § 1 mom.	8 §	11 §
" vid djurskötsel	6 § 2 mom.	—	1 §
Annat övertidsarbete	7 §	7 §	10 §

I det följande behandlas de i uppställningen upptagna ämnena vart för sig.

Terminologi.

I majoritetsförslagens och reservationens 4 §, vilken saknar motsvarighet i allmänna arbetstidslagen, fastställs, att den tid, under vilken arbetare jäm-

likt lagen må användas till arbete, för olika fall benämnas ordinarie arbetstid, förändrad ordinarie arbetstid och övertid.

I yttrandena hava *socialstyrelsen* och *arbetsrådet* föreslagit utslutande av 4 §, varigenom jämväl kunde ernås en med allmänna arbetstidslagen mera likformig paragrafbeteckning.

Socialstyrelsen har därvid framhållit, att om 4 § i sakkunnigförslaget uteläses, de regler som komme att motsvara förslaget 5 § borde ändras så, att ett förbud mot arbetares användande till ordinarie arbete utöver medgiven arbetstid komme till tydligt uttryck.

Arbetsrådet har anfört, att i anslutning till den i kollektivavtalen gängse terminologien uttrycken »ordinarie arbetstid» och »övertid» vunnit allmän användning vid allmänna arbetstidslagens tillämpning. Till ordinarie arbetstid hade därvid hänförts utsträckt arbetstid, som genom dispens medgivits av arbetsrådet. Med hänsyn härtill syntes det föreslagna uttrycket »förändrad ordinarie arbetstid», varmed tydligen avsåges sådan arbetstid, som omförändrades i 6 § av majoritetsförslaget, knappast behöfligt. Däremot funne arbetsrådet lämpligt, att beteckningarna »ordinarie arbetstid» och »övertid» i det följande genomgående användes i lagtexten.

På de skäl, arbetsrådet anfört, har av sakkunnigförslagets ifrågavarande termer i departementsförslaget utslutits »förändrad ordinarie arbetstid». I två av lagförslagets underrubriker hava däremot upptagits termerna »ordinarie arbetstid» och »arbete å övertid». Med ordinarie arbetstid förstås den längsta tid, under vilken arbetare i allmänhet får användas till arbete antingen enligt huvudreglerna eller med stöd av dispens (4 och 5 §§). Termen »arbete å övertid» användes som benämning på arbete, vartill arbetare får användas utöver den ordinarie arbetstiden enligt särskilda regler (6—8 §§).

Departements-
chefen.

Huvudregler (4 § i departementsförslaget).

Majoritetsförslagets arbetstidsreglering är enligt förslaget 5 § så utformad, att den ordinarie arbetstiden, raster ej inräknade, för olika tidsperioder begränsats till visst antal timmar, nämligen för en tidrymd av tolv månader i följd 2,600 timmar, för en vecka 46—59 timmar för olika arbetsområden och årstider samt för ett dygn 10 timmar. De arbetsområden, för vilka olika veckoarbetstider föreslås, utgöras av å ena sidan jordbruk och dess binäringar samt sådant byggnadsarbete, varå lantarbetstidslagen skulle äga tillämpning, och å andra sidan självständigt bedriven trädgårdsskötsel. Veckoarbetstidens anknytning till årstiderna föreslås så anordnad, att olika tider fastställas för veckor, vilkas första söckendag infaller i vissa angivna månader. Sålunda föreslås beträffande förstnämnda arbetsområden arbetstiden begränsad för vecka, vars första söckendag infaller i december—februari till 46 timmar, i mars, oktober eller november till 51 timmar samt i april—september till 56 timmar eller under högst 12 veckor, då så erfordras för sådd med tillhörande för- och efterbrukning eller för bärgning av hö eller mogen spannmålsgröda, till 59 timmar. Veckoarbetstiden för trädgårdsskötseln föreslås alternativt till antingen 53 timmar under hela året eller 50 timmar för oktober—mars och 56 timmar för april—september.

I majoritetsförslagets 6 § 1 mom. föreslås därjämte en modifikation av veckoarbetstidens angivna reglering såtillvida att arbetsgivare för veckor, vilkas första söckendag infaller i februari eller mars, må under högst 3 perioder, vardera omfattande 2 veckor, uttaga ytterligare 2½ eller 5 timmar i veckan, under förutsättning att motsvarande förkortning av arbetstiden ägt rum under de veckor, vilkas första söckendag infallit i november eller december året förut. Det föreslås skyldighet för arbetsgivare, som vill begagna den sålunda medgivna rätten, att senast den 1 november det år förkortningen skall äga rum på arbetsstället anslå ett arbetstidschema, angivande tiden för och omfattningen av arbetstidens förkortning respektive förlängning.

Reservationen avviker i detta hänseende från majoritetsförslaget dels genom att vad angår de av sistnämnda förslag berörda arbetsområdena föreskriva kortare maximiarbetstider för tolv månadersperiod och för vecka och dels däri att reservationen, som föreslår lagens tillämpning jämväl å arbete med djurskötsel, upptager en särskild arbetstidsreglering för arbetare, som äro anställda uteslutande såsom kreatursskötare. Däremot upptager reservationen icke möjligheten att överflytta arbetstid från tiden november—december till tiden februari—mars. De i reservationen föreslagna arbetstiderna utgöra — fränsett den särskilda regleringen för kreatursskötare — för en tolv månadersperiod 2,400 timmar och för vecka enligt samma uppdelning på årstider som i majoritetsförslaget 41, 46 eller 54 timmar inom jordbruk och byggnadsarbete (5 §) samt inom trädgårdsskötsel alternativt 48 timmar hela året eller 43 å 53 timmar under respektive vinter- och sommarhalvåret (8 §). Beträffande arbetare, som äro anställda uteslutande som kreatursskötare, föreslås arbetstiderna för en tolv månadersperiod 2,640 timmar, för vecka 56 timmar och för dygn 8 timmar (6 §). Vidare föreslås, att därest arbetare av sistnämnda kategori tillfälligtvis användes till annat arbete än djurskötsel eller annan arbetare tillfälligtvis uteslutande som kreatursskötare, reglerna för det tillfälliga arbetet skola gälla, dock att den ordinarie arbetstiden därigenom icke må under en tolv månadersperiod utsträckas över 2,640 timmar (7 §).

Här följer en sammanställning av maximiarbetstiderna enligt majoritetsförslaget och reservationen:

Maximiarbetstider enligt majoritetsförslaget och reservationen:

	Jordbruk utom djurskötsel; byggnadsarbete		Djurskötsel	Trädgårdsskötsel	
	Majoritetsförslaget	Reservationen	Reservationen	Majoritetsförslaget	Reservationen
Tolv månader	2 600	2 400	2 640	2 600	2 400
Vecka { december—februari	46	41	} 56	} 53 } 50	} 48 } 43
{ mars, oktober, november ...	51	46			
{ april—september	56 (59)	54			
Dygn	10	10	8	10	10

I motiveringen till majoritetsförslaget angiva de sakkunniga till en början förslagens begrepp arbetstid.

»Med arbetstid i förslagens mening avses den tid, då arbetaren står till arbetsgivarens förfogande. Raster skola alltså frånräknas, vilket även uttryckligen tillkännagives i lagtexten. Med raster avses avtalade, i arbetsplanen ingående raster, t. ex. ordinarie måltidsraster men ej under pågående arbete inträffande tillfälliga uppehåll, t. ex. vilopauser för dragare eller avbrott på grund av oväder eller maskinskada. Om däremot någon arbetsdag av någon inträffad anledning förkortas på det sätt, att arbetet begynner senare eller avslutas tidigare än vanligt, bör arbetsgivaren icke vara pliktig att räkna förkortningstiden såsom arbetstid. Tid, som åtgår för förflyttning från arbetarens bostad och till arbets- eller utryckningsplatsen och omvänt, ingår icke i arbetstiden, men väl tid, som åtgår för ut- och inryckning.»

Angående arbetstidsregleringens utformning yttra de sakkunniga i huvudsak följande.

Då jordbrukets och därmed jämställda näringars arbetsmängder växlade i omfång under loppet av ett år, kunde såsom utslagsgivande regleringsperiod icke väljas kortare tidrymd än ett år. Året hade emellertid i förslaget uttryckts såsom tolv månader i följd, huvudsakligen enär årsanställning i jordbruket i regel icke omfattade hela kalenderår utan tiden från en viss dag det ena året till motsvarande dag det följande. Det stode därför arbetsgivaren öppet att såsom regleringsperiodens begynnelse-dag välja vilken dag på året som helst. Vad anginge majoritetsförslagens årstimantal, 2,600 timmar, erinrade de sakkunniga om att detsamma understeg årarbetstiden enligt samtliga i 1935 års riksavtal för jordbruket intagna arbetstidstabläer.

En längre gående begränsning för dygn än den föreslagna med en maximum-tid av 10 timmar vore enligt de sakkunnigas mening utesluten för jordbrukets del. För jordbrukaren måste det stå öppet att under ett visst antal dagar om året använda sina arbetare till arbete upp till 10 timmar om dygnet.

Att icke fullfölja arbetstidens reglering längre än till bestämmandet av ett årsmaximum och ett dygnsmaximum skulle emellertid enligt de sakkunnigas mening vara till föga gagn. En sådan reglering skulle icke erbjuda tillräcklig garanti för en för arbetaren förbättrad ordning på ifrågavarande område, och för arbetsgivaren skulle införandet av ett snävt årsmaximum utan andra kompletterande bestämmelser än en i förhållande till årsbegränsningen lindrigare tillskuren begränsning av dygnsarbetstiden medföra risk för oavsiktligt överskridande av det tillåtna årstimantalet. Någon sådan risk föreläge icke beträffande allmänna arbetstidslagen, som innehölle begränsningar endast för dygn och vecka. En likformig uppdelning av årstimantalet på månader, veckor och andra perioder vore för jordbrukets del utesluten. Fördelningen måste ske efter en varierande skala, varvid man kunde välja mellan två olika system: antingen ett rörligt system med rätt för arbetsgivaren att under några tidsperioder uttaga ett visst antal arbetstimmar, under andra perioder ett annat antal, och att själv bestämma, hur perioderna skulle fördelas under året, eller ock ett kalenderbundet system, där i lagen angäves, vilket antal arbetstimmar som finge uttagas under vissa bestämt angivna månader, veckor eller andra perioder.

För en tillämpning av det rörliga systemet talade enligt de sakkunnigas mening jordbrukets och de därmed jämställda näringarnas beroende av klimat, årstider och väderlek:

»Om jordbrukaren för en tidrymd av tolv månader i följd har att röra sig med ett knappt tillmätt maximum arbetstimmar, måste det givetvis vara i jordbrukarens intresse att kunna så fullständigt som möjligt utnyttja detta maximum, och för att han skall kunna göra detta, måste han hava möjligheter att anpassa uttaget av arbetstimmarna allt efter växlingarna i mängden av arbetsuppgifter. Då de olika tidpunkterna för ökning och minskning av arbetsuppgifterna äro beroende av väderlekens växlingar och förty icke kunna med säkerhet på förhand beräknas, och då dessa tidpunkter ställa sig olika för jordbruk i skilda delar av landet, måste ett kalenderbundet system medföra olägenheter för arbetsgivaren. I den mån han icke varit i tillfälle att under en viss kalenderperiod uttaga det för denna period medgivna timantalet, går han förlustig de timmar, som under perioden blivit outnyttjade, vilket kan föranleda till, att det under en senare infallande kalenderperiod medgivna antalet ordinarie arbetstimmar icke räcker till.»

Mot det rörliga systemet talade å andra sidan, att detsamma för många av dem, som skulle tillämpa det, tedde sig svårfattligt och besvärligt att följa, men framförallt, att det nödvändiggjorde en omfattande journalföring. Både för att arbetsgivaren skulle kunna hålla reda på, huru mycket han tagit ut av den tillåtna arbetstiden, och för att möjliggöra offentlig tillsyn av lagens efterlevnad bleve det nödvändigt, att arbetsgivaren dag för dag eller vecka för vecka noggrant antecknade den för varje arbetare uttagna arbetstiden. Att pålägga de arbetsgivare det här rörde sig om en journalföring beträffande den ordinarie arbetstiden av sådan omfattning funne de sakkunniga uteslutet.

Med ett kalenderbundet system åter borde arbetsgivaren icke behöva åläggas att journalföra den ordinarie arbetstiden. Därest årsarbetstiden och delperiodernas arbetstid avpassades så inbördes att summan av delperiodernas maximala arbetstid, minskad med det antal timmar som ginge bort genom helgdagar och andra sedvanliga ledigheter, i det närmaste sammanföle med den högsta medgivna ordinarie årsarbetstiden, kunde det sägas, att systemet kontrollerade sig självt. Om årsmaximum vore så utmätt att det i regel borde räcka till för arbetsuppgifternas fullbordande, och om arbetsgivaren därjämte tillerkändes rätt att uttaga ett någorlunda väl tillmätt antal övertidstimmar, borde en arbetsgivare, som oavsiktligt överskrede årsmaximum för ordinarie arbetstid, näppeligen utsätta sig för risk av straffansvar, i det att det överskjutande antalet arbetstimmar kunde redovisas såsom av lagen medgiven övertid.

Till förmån för ett kalenderbundet system talade jämväl den omständigheten, att detta system hittills undantagslöst tillämpats i de inom jordbruket träffade kollektivavtalen.

Med stöd av dessa överbäganden hade de sakkunniga funnit sig böra föreslå ett kalenderbundet system allenast kompletterat på två punkter med en tillämpning av ett rörligt system, nämligen majoritetsförslagets bestämmelser om rätt för arbetsgivaren dels att under 12 av honom själv valda veckor av sommarhalvåret utsträcka arbetstiden inom jordbruk och byggnadsarbete till

59 timmar och dels att överflytta arbetstid från november—december till februari—mars.

Vid utformandet av reglerna om *veckoarbetstidens längd* hade de sakkunniga haft såsom särskilt ögonmärke, att förutsättningar borde skapas för förkortad arbetstid på lördagar. Då lagförslaget över huvud taget icke innehölle bestämmelser om arbetstidens förläggning under dygnet, hade de sakkunniga icke ansett sig böra lösa frågan om arbetstidens förkortning genom föreskrift om att arbetstiden på lördagar skulle vara avslutad ett visst klockslag. I stället hade veckoarbetstiderna avvägts så, att en i praktiken lämplig uppdelning av veckoarbetstiden borde leda till en lördagsarbetstid ej överstigande 6 timmar. Majoritetsförslagets veckoarbetstider inom jordbruk och byggnadsarbete å 46, 51 och 56 timmar vore avsedda att uttagas med respektive 8, 9 och 10 timmar å en var av veckans fem första söckendagar samt 6 timmar på lördagen. Under veckor med 59 timmar måste dock med hänsyn till bestämmelsen om dygnsmaximum 9 timmar uttagas på lördagen.

De olika veckoarbetstidernas anknytning till årstiderna anslöte sig, framhålla de sakkunniga, nära till det gällande riksavtalet för jordbruket. För ernående av en praktisk lösning av frågan om arbetstidens längd under de veckor, som infalla i övergången mellan två månader, under vilka olika veckoarbetstider skulle tillämpas, hade veckoarbetstidernas anknytning till kalenderveckor uttryckts så att de skulle tillämpas å veckor, vilkas första söckendag infölle i en given månad.

De sakkunniga förklara sig icke hava förbisett, att den föreslagna indelningen av veckoarbetstiden för jordbruk och byggnadsarbete i vissa fall kunde bliva mindre lämplig eller till och med icke användbar. De sakkunniga räknade med att dessa fall icke komme att bliva alltför talrika, och erinrade om att för sådana fall förslaget åt arbetsrådet inrymde befogenhet att laga efter lägligheten.

De sakkunniga hava verkställt en *beräkning* av det högsta antal ordinarie arbetstimmar, som med tillämpning av majoritetsförslaget samt av det gällande riksavtalets bestämmelser om fridagar och andra ledigheter skulle kunna inom jordbruk och byggnadsarbete uttagas under tio arbetsår, räknade från den 1 november ett vart av åren 1936—1945. Beräkningen, vid vilken helgdagar förutsatts vara helt arbetsfria, giver vid handen, att den beräknade ordinarie arbetstiden utan avdrag för helgdagar och avtalsenliga ledigheter under nämnda arbetsår skulle variera mellan 2,758 och 2,776 timmar, antalet avgående timmar för helgdagar mellan 69 och 91 samt antalet avgående timmar för avtalsenliga ledigheter mellan 75 och 89. Den för varje arbetsår återstående arbetstiden skulle för 5 av nämnda arbetsår icke överstiga majoritetsförslagets årmaximum, 2,600 timmar, och i lägsta fall stanna vid 2,579 timmar samt för de återstående 5 arbetsåren överskrida sagda maximum och uppgå till mellan 2,602 och 2,614 timmar.

De sakkunniga tillfoga:

»Då ett strikt uttagande av alla medgivna ordinarie arbetstimmar arbetsåret igenom icke lärer vara möjligt att åstadkomma, något som för övrigt

gäller varje i lag eller kollektivavtal fastställd arbetstid, i det att otjänlig väderlek, sjukdom och permissioner m. m. alltid måste beräknas medföra vissa avkortningar, är det antagligt, att det medgivna maximiantalet ordinarie årsarbetstimmar kan visa sig omöjligt att uppnå även under år, vilkas matematiskt uttagbara maximum ligger över det medgivna. Härvid är jämväl att taga i beräkning, att arbetarnas förmåner beträffande fridagar och andra ledigheter kunna i nya avtal komma att bli mer eller mindre utvidgade.»

Vad angår veckoarbetstiderna för *den självständigt bedrivna trädgårdsskötseln* framhålla de sakkunniga, att dessa i det närmaste motsvarade medeltalet av de olika veckoarbetstiderna för jordbruk och byggnadsarbete. Skillnaden mellan arbetstidsregleringen för nämnda olika arbetsområden inskränkte sig sålunda till en längre gående differentiering inom jordbruk och byggnadsarbete med hänsyn till jordbrukets större beroende av årstid och väderlek. Enär beroendet av dessa faktorer även inom trädgårdsskötseln kunde vara stort, hade för denna näring föreslagits en alternativ regel med längre arbetstid under sommarhalvåret och kortare under vinterhalvåret.

Särskilt angående förslaget om arbetsgivares rätt att *överflytta arbetstid* från november—december till februari—mars anföra de sakkunniga:

»Bestämmelsen tager närmast sikte på jordbruk, som äro förenade med skogsbruk, men har ansetts böra gälla även för företag inom trädgårdsskötseln. De olikheter beträffande dagsljusets längd och arbetsuppgifternas art, som förekomma mellan olika delar av landet, kunna tänkas på flera håll medföra ett särskilt behov av att vid vissa tider på året få tillämpa en längre arbetstid än den, som med fördel kan praktiseras på flertalet andra orter. Detta behov är i gällande kollektivavtal för jordbruket tillgodosett bland annat på det sätt, att årsarbetstidens uppdelning på kalendermånader har gjorts olika i de olika avtalen. Såsom exempel kan nämnas, att dygnsarbetstiden enligt avtalet för Uppland m. fl. landskap är 8½ timmar i februari och 8 timmar i november, under det att förhållandet är omvänt i avtalet för Älvsborgs län, där dygnsarbetstiden är 8 timmar i februari och 8½ timmar i november. Liknande omkastningar i de båda avtalen förekomma i fråga om dygnsarbetstiderna i april och december. Variationerna jämna emellertid ut varandra så, att de maximala årsarbetstiderna, bortsett från avdrag för fridagar och andra ledigheter, bli lika i de båda avtalen.»

Behovet av förskjutningar i arbetstidens indelning kunde beräknas uppkomma särskilt beträffande månaderna februari—mars och november—december:

»Sålunda kan det befaras, att det å vissa orter kan komma att medföra svårigheter att nedskära dygnsarbetstiden i februari till 8 timmar, under det att å andra sidan en dygnsarbetstid av 8 timmar i december kanske icke fullt kan utnyttjas. Men det kan även i vissa fall finnas önskvärt att, i stället för att hålla 9-timmarsdag både i november och mars, få förkorta arbetstiden i november mot rätt att förlänga arbetstiden i mars. En indelning i sådan riktning förekommer för närvarande i avtalet för Blekinge län, enligt vilket arbetstiden under senare hälften av mars överstiger och under senare hälften av november understiger 9 timmar.»

I enlighet härmed hade de sakkunniga föreslagit en möjlighet till förskjutning av arbetstid mellan nämnda perioder. Som villkor för en förlängning i

februari eller mars hade föreskrivits, att förkortning redan skett under näst-föregående november eller december. Därest den kompensande förkortningen finge anstå till nästkommande november eller december, riskerades nämligen, att de arbetare, som deltagit i det förlängda arbetet, lämnade tjänsten och ginge miste om compensationen. I övrigt hade ifrågavarande regel utformats med tanke på att ökning och minskning i arbetstidens längd borde ske efter en jämnt stigande eller fallande skala, icke ryckvis. Av denna anledning hade rätten till förskjutning knutits till perioder om minst två veckor samt förlängningen och förkortningen fixerats till bestämt antal timmar per vecka, alternativt $2\frac{1}{2}$ eller 5 timmar. Dessa timantal vore avsedda att jämnt fördelas på veckans fem första söckendagar med antingen $\frac{1}{2}$ eller 1 timme per dygn. Behov av sådan förskjutning hade ansetts icke komma att föreligga för mer än 3 perioder om 2 veckor. Inom nu nämnda gränser kunde arbetsgivaren välja det antal perioder och det antal timmar, som han med hänsyn till föreliggande förhållanden funne lämpligast. Förlängningen och förkortningen behövde icke göras exakt likformiga, blott sammanlagda timantalet vore detsamma; exempelvis kunde en tvåveckorsperiod med 5 timmars förlängning i veckan motsvara två tvåveckorsperioder med $2\frac{1}{2}$ timmars förkortning i veckan.

För kontroll av likvärdigheten mellan förlängningen och förkortningen hade föreslagits skyldighet för arbetsgivaren att uppgöra och anslå arbetstidsschema. De sakkunniga framhålla, att skyldigheten att i förväg uppgöra sådant schema icke syntes behöva lägga hinder i vägen för ett praktiskt utnyttjande av den medgivna förändringsrätten. Det behov, som denna rätt avsåge att tillgodose, vore icke grundat på förhållanden, som växlade år från år, utan på förhållanden, som på ett stadigvarande sätt utmärkte den ifrågavarande arbetsplatsen. En arbetsgivare borde därför redan vid ett arbetsårs början kunna bestämma sig för, om och i vilken utsträckning han ville begagna förändringsrätten.

Ur *reservanternas motivering* har förut återgivits deras principiella ståndpunkt, att nu ifrågavarande reglering för att få något egentligt värde för arbetaren måste innebära likställighet med industriens arbetare. Härom anföra reservanterna vidare:

»Enligt vår mening erbjuder majoritetens förslag icke sådan likställighet. Skillnaden mellan majoritetens förslag och allmänna arbetstidslagen i fråga om den arbetstid, som kan uttagas under loppet av ett år, är sålunda enligt vår mening allt för stor. Därtill kommer den oregelbundenhet, som vidlåder den för lantarbetarna föreslagna dygns- och veckoarbetstiden. Att för lantarbetarnas del helt och hållet upphäva denna oregelbundenhet lärer, såvitt angår egentliga jordbruksarbetare och trädgårdsarbetare, även enligt vår mening icke kunna ske, men en längre gående utjämning än den av majoriteten föreslagna torde i allt fall vara möjlig att åstadkomma, och vad årsarbetstiden beträffar synes full likställighet kunna uppnås mellan den industriella arbetstiden och arbetstiden för egentliga jordbruksarbetare och trädgårds-skötselns arbetare.

Vad kreatursskötseln angår gäller för dess del det särskilda förhållandet, att arbetet ingen dag kan avbrytas utan måste pågå varje dag året igenom,

oberoende av infallande sön- och helgdagar. Detta förhållande måste med nödvändighet medföra en i förhållande till övriga arbetares arbetstid något förlängd årsarbetstid. Strävandet att ernå likställighet med andra arbetares arbetstid får därför i detta fall inriktas på dygns- och veckoarbetstiden.»

Med de av reservanterna föreslagna *veckoarbetstiderna* för egentliga jordbruksarbetare å 41, 46 och 54 timmar borde dygnsarbetstiden icke i något fall behöva överstiga 9½ timmar och kunde på lördagar utgöra 6 timmar under vinterhalvåret och 6½ timmar under sommarhalvåret. Denna indelning komme dessutom att medföra, att arbetet varje dag, även under sommarhalvåret, kunde avslutas senast kl. 18.

Inom *trädgårdsskötseln* borde arbetstiden vid de flesta företag kunna uppdelas på samma sätt som inom industrien, d. v. s. i 48-timmarsveckor. Då emellertid vissa trädgårdsföretag torde behöva längre arbetstid under sommarhalvåret än under vinterhalvåret, hade upptagits ett alternativ i anslutning därtill.

För *kreatursskötarnas* del måste, framhålla reservanterna, med nödvändighet bruttoarbetstiden, d. v. s. tiden från arbetets början till dess slut, bliva längre än för arbetare inom andra yrken och kunde troligen i regel icke nedbringas under 13 timmar. En begränsning av deras arbetstid måste därför, under förutsättning att någon form av skiftarbete ej kunde tillgripas, inriktas på nettoarbetstiden. Reservanterna ansåge en sådan begränsning kunna i regel utan svårighet åstadkommas och anföra härom:

»I ladugårdar med normal arbetsstyrka bör det nödvändiga arbetet med fördel kunna utföras under 4 sammanhängande timmar på morgonen och 4 sammanhängande timmar på eftermiddagen. Under mellantiden, som med hänsyn till djurens behov av stillhet och vila bör uppgå till 4 à 5 timmar, kan kreatursskötarens arbete i regel ligga nere. Kreatursskötarens dygnsarbetstid kan således maximeras till 8 timmar. Med beräkning att kreatursskötaren erhåller var tredje sön- och helgdag fri, kan hans årsarbetstid begränsas till 2,640 timmar.»

I anslutning till sitt förslag om särskild arbetstidsreglering för arbetare, som äro anställda uteslutande som kreatursskötare, framhålla reservanterna, att för arbetare, i vars uppgifter inginge såväl egentligt jordbruksarbete som djurskötsel, huvudregeln skulle gälla. Vid tillfällig övergång mellan grupperna egentliga kreatursskötare och övriga vore det ofrånkomligt att medgiva avvikelser från de eljest gällande reglerna, vilket kunde medföra en något förlängd arbetstid. Avvikelserna finge dock icke föranleda, att årsmaximum för förstnämnda grupp, 2,640 timmar, överskredes. I enlighet därmed hade 7 § i reservanternas förslag utformats.

Däremot ansåge reservanterna något behov icke föreligga av möjlighet för arbetsgivaren att *överflytta arbetstid* från höstmånaderna till vårmånaderna.

I yttrandena har angående *arbetstidsbegränsningens anordning* i huvudsak anförts följande.

Med hänsyn till svårigheterna för jordbruksdriften av en avsevärd arbetsförlängning samt till den inom jordbruket betydande minskningen av den effektiva arbetstiden genom inverkan av störningar och avbrott förordar *socialstyrelsen* sakkunnigmajoritetens förslag till huvudregel för arbetstids-

regleringen och framhåller, att detta förslag innebure en icke oväsentlig minskning redan för de arbetare, som hade kollektivavtal, men framförallt för de arbetare, som vore sämre ställda än dessa. Styrelsen framhåller, att dess mening om hur långt begränsningen borde gå sammanhänge med dess åsikt, att lagen borde tillämpas även på djurskötsel.

Vad anginge begränsningens utformning befarade styrelsen, att det föreslagna sättet att begränsa arbetstiden så, att ej vid någon tidpunkt arbetstiden under de senaste 12 månaderna överstege visst timantal, i praktiken komme att, ehuru principiellt riktigt, medföra besvärande olägenheter därigenom att arbetsgivaren tvingades att hålla reda på den för varje arbetare vid varje tidpunkt uttagna arbetstiden. Med hänsyn härtill borde årsbegränsningen — om den över huvud bibehölles — knytas till en kalendariskt bestämd tidrymd, exempelvis 1 november—31 oktober, eller den tid, arbetsrådet eljest medgäve.

Socialstyrelsen funne emellertid anledning till tveksamhet, om sakkunnigförslaget vore tillfyllest i fråga om vare sig arbetstidens anpassning efter olika förhållanden eller möjligheterna till kontroll, och föresloge i stället en reglering, vid vilken lagen skulle föreskriva maximiarbetstid endast för arbetsår och dygn, medan arbetstidens fördelning i övrigt skulle bestämmas enligt ett av arbetsgivaren för varje arbetsår upprättat arbetstidschema, med rätt för arbetsgivaren att däri senare göra mindre jämkningar samt för arbetarna att hos arbetsrådet påkalla ändringar i detsamma.

Arbetsrådet — som förutskickat, att det behandlat bland annat förevarande fråga ur väsentligen rent formella synpunkter — föreslår, att bestämmelserna om årsmaxima uteslutas, och framhåller, att någon möjlighet att kontrollera dessa bestämmelsers iakttagande icke syntes föreligga, enär journalføring av den ordinarie arbetstiden icke föreskrivits. Till de sakkunnigas uttalande, att årsmaximum icke överskredes, därest avdrag gjordes för helgdagar samt de i riksavtalet för jordbruket föreskrivna ledigheterna beviljades, ville arbetsrådet anmärka, att riksavtalet gällde för endast omkring 10 procent av de ifrågavarande arbetarna, samt att det under alla förhållanden vore mindre lämpligt att uppställa en straffgaranterad lagregel, som för sin tillämpning vore beroende på iakttagandet av bestämmelser i ett kollektivavtal.

Lantbruksstyrelsen uttalar, att den genom 1935 års riksavtal fastställda årsarbetstiden borde vara en lämplig utgångspunkt för ifrågavarande lagstiftning. De sakkunnigas förslag innebure en minskning i jämförelse därmed, vilket syntes vara »att gå händelserna i förväg». Då riksavtalet berörde endast en mindre del av arbetarna, skulle redan en laglig begränsning till avtalets årsarbetstid föranleda en väldig omläggning i arbetstid och arbetsvanor landet runt. Styrelsen ansåge emellertid förslaget om 2,600 timmars årsarbetstid kunna godtagas, därest den av sakkunnigmajoriteten föreslagna möjliga ökningen å 3 timmar under envar av 12 sommarveckor icke inräknades i årsarbetstiden.

Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser, med hänsyn dels till att flertalet företag tillämpade en ofta avsevärt längre arbetstid än riksavtalets och dels till jordbruksarbetets ringa effektivitet, att årsarbetstiden icke borde sättas lägre än enligt riksavtalet.

Hallands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott, som tillstyrker sakkunnigförslaget endast under förutsättning att ekonomisk trygghet under längre tid framåt tillförsäkrades jordbruket, anser att det utan tvivel berättigade önskemålet om förkortad arbetstid på lördagar kunde tillmötesgåas utan att den totala arbetstiden behövde sättas lägre än i nu gällande kollektivavtal.

Västmanlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott finner det ligga en fara för jordbruket i en begränsning av arbetstiden till 10 timmar per dag. En utsträckt arbetstid under bråd tid kunde lätt kompenseras genom arbetstidsminskning under annan tid, men genom en absolut begränsning kunde stora värden spolieras.

Jämtlands läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott hävdar, att det föreslagna dygnsmaximum, 10 timmar, under sådd och skörd vore otillräckligt, särskilt i Norrland. Detta yttrande biträdades av *länsstyrelsen i Jämtlands län*. *Jämväl länsstyrelsen i Norrbottens län* förordar en jämkning uppåt av dygnsmaximum med hänsyn till den synnerligen korta arbetsäsongen inom jordbruket i övre Norrland. *Norrbottens läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* anser, att i Norrbotten arbetstiden under den brådaste tiden på sommaren, såsom under sådd och slätter, måste kunna utsträckas till 12 timmar per dag utom övertid. Däremot kunde för Norrbottens vidkommande den arbetstid, som föreslagits för mars och oktober, tillämpas även under april och halva maj samt arbetstiden från mitten av november till mitten av januari förkortas något.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening betvivlar, att en nedsättning av årsarbetstiden under den som fastställdes i gällande kollektivavtal vore ekonomiskt möjlig. Föreningen framhåller, att det gällande avtalet innebure en minskning mot det näst förut gällande, att de organiserade arbetsgivarna redan nu hade svårigheter att uppehålla driften med det avtalade timantalet, samt att arbetstiden inom en stor del av det oorganiserade jordbruket vore åtskilligt längre än kollektivavtalets. Särskilt för det oorganiserade jordbruket skulle den ifrågasatta arbetstidsförkortningen med all säkerhet medföra stora svårigheter. En arbetstidsreduktion kunde icke utan skada för jordbrukets räntabilitet ske utan omläggning och rationalisering av driften. Härför krävdes emellertid ökad kapitalinvestering, något som åtskilliga jordbrukare icke kunde åstadkomma. En längre gående minskning än enligt majoritetsförslaget för likställighet med industrien vore ännu mindre befogad; därtill vore skillnaden mellan industri och jordbruk alltför stor i fråga om såväl den effektiva arbetstid, som kunde utvinnas, som arbetets fysiska och psykiska påfrestningar. Vad särskilt anginge arbetets effektivitet gäve en beräkning med utgångspunkterna 100 procent effektivitet för fabriksarbete och, enligt de sakkunnigas uppskattning, cirka 70 procent för jordbruksarbete vid handen, att med en årsarbetstid för jordbruket av 2,600 timmar dess effektiva arbetstid med 25 procent understeg fabriksdriftens. Föreningen hemställde, att ej blott kollektivavtalens bestämmelser om arbetstid utan även praxis i sådant hänseende inom det oorganiserade jordbruket toges till utgångspunkt vid bedömandet av frågan om vilken årsarbetstid, som skäligen borde fastställas.

De sakkunnigas förslag till arbetstidens fördelning funne föreningen väl betingat av de praktiska förhållandena. Frågan om lördagsarbetets anordning hade lösts på ett i princip tillfredsställande sätt. Att arbetsgivaren erhöle möjlighet att förlänga veckoarbetstiden med 3 timmar under sådd och skörd ansåge föreningen ofrånkomligt.

Herrar Anderssons och Johanssons reservation förordas av *en reservant inom socialstyrelsen*, t. f. byråchefen Hagman, *två reservanter inom arbetsrådet*, herrar Holmström och Bergman, *landsorganisationen* och *svenska lantarbetareförbundet*.

Beträffande arbetstiden för *trädgårdsskötsel* hava särskilda önskemål framkommit.

Lantbruksstyrelsen biträder ett från trädgårdsodlarhåll framställt önskemål, att arbetstiden inom trädgårdsskötseln fastställdes för tvåveckorsperioder i stället för veckor. Därigenom kunde arbetarna lagvis beredas sammanhängande ledighet över lördag och söndag, respektive indelas till s. k. lördags- och söndagsvakter, d. v. s. arbete med vattning samt eldning och luftning i växthus nämnda dagar. Samma förslag framställes av *Stockholms läns och stads trädgårdsråd*, *svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen* och *Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund* samt biträdades av *länsstyrelsen i Stockholms län* och av *Stockholms läns och stads hushållningssällskaps förvaltningsutskott*.

Svenska arbetsgivareföreningen uttalar, att den differentiering av arbetstiden, som enligt förslaget möjliggjorts för trädgårdsskötseln, icke vore tillfyllest för handelsträdgårdarna. Dessa hade nämligen alltmera specialiserat sin verksamhet till att avse vissa bestämda trädgårdsalster, varför högsäsongen för olika företag vore förlagd till olika delar av året.

Svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen och *Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund* förorda, att lagstiftningen i vad den avsåg trädgårdsskötsel gäves giltighet för all sådan, vare sig i samband med jordbruk eller som självständig rörelse.

Särskilt angående arbetstiden för *djurskötsel* anföres av *socialstyrelsen*:

»Enligt socialstyrelsens mening torde det kunna ifrågasättas, huruvida man verkligen kan åstadkomma en reducering av nettoarbetstiden på sätt reservanterna angivit utan att äventyra ladugårdsarbetets rationella bedrivande — för så vitt man vill behålla den vid annan arbetstidslagstiftning gällande definitionen, att arbetstid är den tid arbetaren står till arbetsgivarens förfogande. För närvarande är kreatursskötseln i bästa fall baserad på 10 timmars nettoarbetsdag, och det förefaller, som om man skulle vara nödsakad att åtminstone tillsvidare bibehålla denna beräkningsgrund. Gör man detta, synes den enda möjligheten att väsentligt reducera kreatursskötarnas arbetstid vara att utöka fridagarna från de nuvarande cirka 30 till ungefär tredubbla antalet eller cirka 85. Härigenom skulle årsarbetstiden nedbringas från 3,300 — 3,400 timmar till cirka 2,800 timmar, vilket timantal synes stå i en till och med något förmånligare relation till den föreslagna arbetstiden för vanliga jordbruksarbetare än den arbetstid, vilken föreslagits av reservanterna. I olikhet med vad reservanterna föreslagit synes däremot knappast någon be-

stämd veckoarbetstid böra fastställas. Måhända skulle djurvårdens särskilda förhållanden möjliggöra att stipulera viss arbetstid för en längre tidsperiod, exempelvis 216 timmar för fyra på varandra följande veckor, en tidsbegränsning, som kan synas önskvärd bland annat ur kontrollsynpunkt. Det må dock understrykas, att ytterligare utredning erfordras såväl på denna punkt som beträffande åtskilliga andra i fråga om eventuell arbetstidsreglering för kreatursskötare.

Socialstyrelsen har icke förbisett, att nu föreslagna reducering av kreatursskötarnas arbetstid med drygt 15 procent måste särskilt under övergångstiden medföra betydande svårigheter av ekonomisk och praktisk art. Det förefaller emellertid, som om den föreslagna metoden att reducera arbetstiden genom inskjutande av ökat antal fridagar skulle vara den ur arbeteekonomisk synpunkt enklaste och minst kostsamma, detta dock under förutsättning att arbetstidsregleringen kunde inskränkas till sådana något större brukningsdelar, vilka äga möjligheter att växla om med arbetsuppgifterna och skaffa erforderliga fridagsersättare.»

Landsorganisationen och *svenska lantarbetareförbundet* förorda, att kreatursskötare i fråga om årsarbetstid i princip likställdes med övriga arbetare och att den överskjutande arbetsmängd per år å 240 timmar, som enligt reservationen ansåges erforderlig för kreatursskötseln, medgaves i form av övertid. Årsmaximum övertid för kreatursskötare skulle då bestämmas till 440 timmar, varav 240 timmar finge uttagas å sön- och helgdagar, med iakttagande av att kreatursskötare erhöle var tredje sön- och helgdag fri.

Den föreslagna möjligheten till *överflyttning* av arbetstid föreslås i några yttranden utvidgad.

Socialstyrelsen förordar sålunda, att arbetstidsförlängning finge, åtminstone med arbetsrådets medgivande, ske även om compensationen gaves efteråt. Förlängningens respektive förkortningens tillåtna omfattning borde angivas till högst 5 timmar i veckan.

Svenska lantarbetsgivarnes centralförening uttalar, att den föreslagna bestämmelsen tillgodosåge det i vissa delar av landet förefintliga behov av förändring i arbetstiden, som betingades bland annat av skogskörningens högkonjunktur i februari och mars. Emellertid medförde i landets södra delar bland annat betodlingen en högkonjunktur under oktober—december, då oundgängligen krävdes en förlängning av arbetstiden, vilken kunde kompenseras av en förkortning under januari—mars. Föreningen hemställde om stadgandets utvidgning även till detta fall.

Svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen uttalar, att den föreslagna anordningen saknade betydelse för trädgårdsskötseln. För denna skulle däremot vara av värde en rätt till förlängning i april—juni i utbyte mot förkortning under de sex nästföregående månaderna.

I andra yttranden åter kritiseras förslaget i fråga.

Bestämmelsen avstyrkes av *arbetsrådet*, som finner densamma alltför invecklad för att kunna, i varje fall inom det mindre jordbruket, tillämpas på rätt sätt och därjämte i hög grad ägnad att försvåra kontrollen över lagens efterlevnad. Ifrågavarande behov av ändring borde tillgodoses dispensvägen.

En minoritet inom arbetsrådet, ledamöterna Almström och Söderbäck, förordar bestämmelsen och framhåller, att dispensförfarandet så långt möjligt borde undvikas, därest lagen komme att omfatta även mindre företag i den utsträckning, sakkunnigmajoriteten föreslagit.

I och med anslutning till reservationen avstyrkes detta förslag även av den förutnämnde reservanten i socialstyrelsen, av landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet.

Länsstyrelsen i Södermanlands län yttrar, att vad de sakkunniga anfört därom, att ojämnheter i arbetstidskurvan borde undvikas, i anledning varav ifrågavarande rätt till förändring av arbetstiden knutits till tvåveckorsperioder, enligt länsstyrelsens mening saknade reell betydelse med hänsyn till de små förändringar, varom här vore fråga. Å andra sidan uppnåddes icke den åsyftade kontinuiteten, därest förändringen uppdelades på skilda perioder.

I de sakkunnigas förslag till arbetstidsregleringens utformning ligger tyngdpunkten i begränsningen av årsarbetstiden, varmed här avses sammanlagda antalet arbetstimmar för en period av tolv månader, godtyckligt förlagd under året, sålunda icke avseende endast kalenderår eller på visst sätt bestämt arbetsår. Med hänsyn till här ifrågavarande näringars behov av olika lång arbetstid under olika årstider har den kortaste tidrymd, för vilken en och samma arbetstid alltid kunde iakttagas, ansetts utgöra ett år. Årsarbetstiden föreslås i majoritetsförslaget till 2,600 timmar och i reservationen till 2,400 timmar; för kreatursskötare — vilka majoritetsförslaget lämnar helt utanför regleringen — föreslås dock i reservationen 2,640 timmar. — Årsarbetstiden finge emellertid icke fördelas under året efter gottfinnande utan med ett högsta timantal på varje vecka, vilket timantal varierade efter årstiderna på så sätt, att ett visst högsta timantal bestämts för varje vecka, vars första söckendag infölle i en viss angiven kalendermånad. Denna reglering innebure ett s. k. kalenderbundet system i motsats till det s. k. rörliga systemet för arbetstidsreglering, vid vilket arbetsgivaren hade större frihet att avgöra, hur årsarbetstiden skulle fördelas under året. Veckoarbetstidernas differentiering efter årstider går enligt förslaget längst beträffande jordbruk, dess binäringar och byggnadsarbete; majoritetsförslaget föreslår 46 timmar för vintern (december—februari), 51 timmar för övergångstiderna (mars, oktober, november) och 56 timmar för sommarhalvåret (april—september), och reservationen föreslår efter samma indelning respektive 41, 46 och 54 timmar. Beträffande trädgårdsskötsel är differentieringen dels valfri och dels mindre långt gående. Majoritetsförslaget upptager för trädgårdsskötsel 53 timmars veckoarbetstid, alternativt 50 timmar under vinterhalvåret och 56 timmar under sommarhalvåret, varemot reservationen föreslår respektive 48, 43 och 53 timmar. Reservationens förslag beträffande kreatursskötare upptager ingen differentiering av detta slag utan en veckoarbetstid av 56 timmar för hela året. — Icke heller veckoarbetstiden får fördelas alltför ojämnt mellan veckodagarna; regleringens yttersta gräns gäller arbetstiden per dygn, vilken enligt samtliga här berörda förslag utom vad angår kreatursskötare må uppgå till

Departements-
chefen.

10 timmar och enligt reservationens arbetstidsreglering för kreatursskötare icke må överstiga 8 timmar. — En sammanställning i tabellform av förslagens innehåll i nu angivna delar har intagits å sid. 76.

Majoritetsförslaget innehåller i två avseenden modifikationer av den nu angivna regleringen. Det föreslås nämligen rätt för arbetsgivaren att dels under 12 veckor av sommarhalvåret, vilka han själv äger välja, för vissa sådd- och skördarbeten uttaga ytterligare 3 timmar i veckan och dels att överflytta högst 30 timmar arbetstid, fördelad på visst föreskrivet sätt, från november eller december till februari eller mars följande år.

Jag kommer i det följande att var för sig upptaga frågorna om årsarbetstid i allmänhet, om veckoarbetstider för jordbruk m. m. och trädgårdsskötsel, om arbetstid för djurskötsel, om dygnsarbetstid i allmänhet samt om den särskilda regeln angående rätt till överflyttning av arbetstid.

Vad först angår *årsarbetstiden* motiverar sakkunnigmajoriteten sitt förslag därutinnan endast med att åberopa, att detsamma något understiger årsarbetstiderna för olika landsdelar enligt 1935 års riksavtal (2,625—2,660 timmar). Reservationens förslag åter dikteras av en strävan att åstadkomma största möjliga likställighet med arbetstiden inom industrien. Beträffande det praktiska genomförandet av bestämmelsen om årsarbetstid förmena de sakkunniga, att härför icke erfordrades någon fortlöpande kontroll genom journalføring eller dylikt utan endast iakttagande av veckoarbetstidens begränsning, arbetsfrihet å helgdagar samt riksavtalets bestämmelser om vissa årliga ledigheter. Skedde så skulle enligt vad de sakkunniga beräknat den föreslagna årsarbetstiden icke överskridas eller överskridas så obetydligt, att den överskjutande tiden borde kunna redovisas såsom övertid enligt de bestämmelser därom, som av de sakkunniga föreslagits. I yttrandena har framhållits, att journalføring eller annan fortlöpande kontroll likväl icke kunde undvaras därest en föreskrift om årsarbetstid infördes. Detta skäl har föranlett arbetsrådet att helt avstyrka förslaget om sådan föreskrift samt socialstyrelsen att föreslå bestämmelsens anknytning till ett från viss dag löpande arbetsår. — Vad sålunda anförts mot förslaget om årsarbetstid torde vara ofrånkomligt. Tillförlitlig och lättillgänglig uppgift om den under det förflutna året uttagna arbetstiden är uppenbarligen erforderlig icke blott ur kontrollsynpunkt utan även såsom ledning för arbetsgivaren vid tillämpningen av de uppställda reglerna. Utan en sådan uppgift kan arbetsgivaren nämligen icke avgöra, om han vid en viss tidpunkt äger uttaga all den arbetstid som faller inom ramen för veckoarbetstiderna, med iakttagande jämväl av nämnda ledigheter, eller om ett utnyttjande av hela denna arbetstid innebär ett överskridande av den ordinarie arbetstiden för år och sålunda är medgivet endast i den mån outtagen övertid därtill förslår. Enär en föreskrift om journalføring av den omfattning, som därvidlag skulle erfordras, torde vara svårgenomförbar, bör det övervägas, huruvida icke bestämmelsen om årsmaximum kan undvaras och förslagets regler om vecko- och dygnsarbetstid vara tillfyllest. Då för veckoarbetstidens reglering valts det kalenderbundna systemet, har därmed i själva verket fastslagits ett årsmaximum, låt vara något varierande år från år, näm-

ligen summan av den längsta tillåtna arbetstiden för envar av årets veckor. Det synes icke föreligga något hinder för att genom avvägning av de olika veckoarbetstiderna nå den arbetstidsstandard, som för varje fall anses önskvärd. Under sådana förhållanden finner jag icke skäl föreslå särskilda bestämmelser angående årsarbetstid.

Veckoarbetstiderna enligt såväl majoritetsförslaget som reservationen hava icke motiverats på annat sätt än som grund för lämplig fördelning mellan årstiderna av de årsarbetstider de båda förslagen från sina olika utgångspunkter förordat. I yttrandena har socialstyrelsen uttalat tvivel om att den därvidlag eftersträfvade anpassningen efter de olika årstidernas behov vore tillräckligt smidig, och för sin del i stället förordat en form av det rörliga systemet, byggt på ett av arbetsgivaren uppgjort arbetstidschema för ett år i sänder. I frågan huru långt arbetstidsbegränsningen beträffande jordbruket borde och kunde gå har i yttrandena — närmast med anknytning till förslagen om årsarbetstider — från arbetsgivarhåll hävdats, att en minskning under de i riksvalet fastställda tiderna icke vore ekonomiskt genomförbar, samt av socialstyrelsen och (med visst förbehåll) lantbruksstyrelsen majoritetsförslaget förordats. Från arbetarhåll har reservationen biträtt. — Socialstyrelsens förslag om regleringens ersättande i denna del med ett förfarande med arbetstidsschema drabbas väl icke direkt av huvudskälet mot ett rörligt system, nämligen behovet av journalföring, enär denna kan ersättas av schemat, men om dettas upprättande gäller på det hela taget detsamma som om journalföringen, nämligen att ett åläggande därom skulle te sig främmande och alltför maktpåliggande för en stor del av de företagare, varom här vore fråga. Tillvägagångssättet med schema förefaller emellertid praktiskt lämpligt för många företag och bör kunna komma till användning i dispensfall. Vad härefter angår arbetstidsminskningens omfattning har, såsom framhållits i den allmänna motivering, för mig en huvudsynpunkt på det föreliggande förslaget varit önskemålet att så långt möjligt ernå likställighet i arbetstidshänseende mellan jordbrukets och industriens arbetare. Ur denna synpunkt har jag ansett mig böra i princip tillstyrka reservanternas förslag vad angår maximitidernas utmätande. I enlighet med vad här anförts angående uteslutandet av bestämmelser om årsarbetstid bör den sålunda valda principen bli vägledande vid fastställandet av veckoarbetstider. Då vad reservanterna därutinnan föreslagit genomsnittligt i stort sett motsvarar regleringen enligt allmänna arbetstidslagen och då samma veckoarbetstiders inbördes avvägning i huvudsak synes vara lämplig, hava reservationens veckoarbetstider för jordbruk, dess binäringar och byggnadsarbete upptagits i departementsförslaget. I den mån en sådan med årstiderna växlande arbetstid i särskilda fall icke erfordras inom vissa binäringar till jordbruk eller för byggnadsarbete, som faller under denna lag, torde härav påkallade avvikelser böra medgivas genom dispens av arbetsrådet.

Beträffande regleringen för *trädgårdsskötsel* har från företagare inom näringen framkommit önskemål att arbetstiden fastställdes för tvåveckorsperioder och icke för perioder om endast en vecka, varigenom skulle möjliggöras,

att arbetarna lagvis varannan vecka utförde arbeten med vattning samt eldning och luftning av växthus på lördagar och söndagar. Då denna anordning förefaller lämplig, anser jag mig kunna biträda vad sålunda föreslagits. Med utgångspunkt från reservationens veckoarbetstider även vad avser trädgårdsskötsel upptager departementsförslaget därför för denna näring en begränsning av arbetstiden för tvåveckorsperioder till 96 timmar, alternativt 86 timmar under vinterhalvåret och 106 timmar under sommarhalvåret. Ett från arbetsgivarhåll framhållet behov av en mera långt driven differentiering av arbetstiden med hänsyn till olika företags specialiteter och därmed på skilda tider infallande högsäsong torde däremot böra tillgodoses genom dispens. Vad slutligen Sveriges handelsträdgårdsmästareförbund anfört därom, att arbetstidsregleringen för självständig trädgårdsskötsel borde gälla även trädgårdsskötsel i samband med jordbruk, torde icke böra föranleda ändring i den vid denna lagstiftning i övrigt följda grundsatsen att binäring bör följa reglerna för huvudnäringen.

Även i reservationens arbetstidsreglering för *djurskötsel* ligger tyngdpunkten i bestämmelsen om årsmaximum. Då reservanterna anse sig icke kunna undgå att föreslå detta något högre än för andra arbetare, hava arbetarna inom djurskötseln enligt deras förslag kompenserats med en kortare arbetstid för dygn, 8 timmar mot 10 timmar för övriga arbetarkategorier. Den i detta sammanhang föreslagna veckoarbetstiden, 56 timmar, innebär däremot ingen begränsning utöver den som ligger i föreskriften om längsta dygnsarbetstid och saknar självständig betydelse. Socialstyrelsen har i sitt yttrande skisserat ett förslag, baserat på 10 timmars dygnsarbetstid samt en något längre årsarbetstid än reservationens, 2,800 timmar. Det antydes, att för kontrollens skull årsarbetstiden möjligen kunde uppdelas på kortare perioder, exempelvis 4-veckorsperioder à 216 timmar. Från arbetarhåll har föreslagits ändring i reservanternas förslag såtillvida, att de 240 timmar, varmed kreatursskötarnas årsarbetstid överstege övriga arbetares, skulle anses som övertid att uttagas å sön- och helgdagar; av sistnämnda dagar skulle var tredje vara fri. — Samtliga dessa förslag torde i huvudsak drabbas av vad förut sagts om svårigheten att genomföra bestämmelser om årsmaxima. Arbetstidsregleringen torde jämväl för djurskötare böra anknytas till kortare perioder, varvid, av liknande skäl som de vilka förut anförts i fråga om arbetstiden inom trädgårdsskötseln, torde kunna väljas tvåveckorsperioder. Vid övervägande av å ena sidan behovet av en längre genomsnittsarbetstid för djurskötseln än för annat jordbruksarbete och å andra sidan betydelsen av en utjämning av skillnaden i arbetsförhållanden mellan nu ifrågavarande och övriga arbetargrupper inom jordbruket har jag ansett mig kunna förorda en arbetstid för djurskötare å 108 timmar för en tid av två veckor, vilken arbetstid motsvarar den i socialstyrelsens nyssnämnda förslag beräknade arbetstiden för 4-veckorsperioder samt för övrigt överensstämmer med den av mig för övriga jordbruksarbetare föreslagna arbetstiden under sommarhalvåret. Vad angår djurskötares arbetstid för dygn, torde med hänsyn till

under utredningen yppade svårigheter att nedbringa densamma begränsningen därvidlag icke sättas lägre än till 9 timmar.

Arbetsstidsbegränsningen för *dygn* har med undantag för djurskötsel genomgående föreslagits till 10 timmar. Mot förslagen i denna del har i allmänhet ingen särskild invändning framställts; dock har gjorts gällande av hushållningssällskapet i Jämtlands län, att tiden under sådd och skörd vore otillräcklig, särskilt i Norrland, samt av länsstyrelsen och hushållningssällskapet i Norrbottens län, att så vore fallet under jordbrukets korta arbets-säsong i övre Norrland. Här berörda förhållanden torde dock icke böra för-
anleda ändring i den generella regeln men hava i departementsförslaget vunnit beaktande på det sätt, att i 10 § 2 mom. föreslagits befogenhet för Konungen att meddela dispens beträffande viss del av landet, där lagens tillämpning skulle medföra särskilda svårigheter.

Bestämmelsen om möjlighet att *överflytta arbetstid* har i yttrandena föreslagits utvidgad att avse vissa andra årstider, inom vilka för olika trakter eller arbetsområden liknande förskjutningar vore önskvärda. Arbetsrådets majoritet avstyrker däremot bestämmelsen såsom alltför invecklad och svårtillämpad; det behov, som därmed avsåges, borde enligt arbetsrådets mening tillgodoses i form av dispens. — Till vad arbetsrådet sålunda anfört vill jag ansluta mig, så mycket hellre som dispensförfarandet i allt fall torde böra tillämpas för tillgodoseende av andra önskemål om förskjutning av arbetstid.

Vad slutligen angår 4 §:s *avfattning* har i 1 mom. intagits huvudregeln om den ordinarie arbetstidens begränsning. Densamma har i förslaget utformats så att arbetsgivare, med de undantag dispensreglerna kunna medföra, icke må av arbetare uttaga längre ordinarie arbetstid, raster oräknade, än i 4 § stadgas. De fall, beträffande vilka, såsom i det föregående utvecklats, olika regler skola gälla, nämligen trädgårdsskötsel, djurskötsel samt övriga hithörande arbetsområden, behandlas därefter i 2 och 3 mom.

I 2 mom. anges den ordinarie arbetstiden för jordbruk, dess binärningar samt sådant byggnadsarbete, å vilket lantarbetstidslagen äger tillämpning, varvid skilda regler givas för kreatursskötare och övriga arbetare. För den senare gruppen, huvudsakligen de egentliga jordbruksarbetarna, fastställs i första stycket den ordinarie arbetstiden för dygn och vecka. För kreatursskötare, vilka i förslaget definierats såsom arbetare, vilka i regel användas uteslutande till djurskötsel, fastställs i tredje stycket den ordinarie arbetstiden för dygn och tvåveckorsperioder.

I samma moment har även upptagits en tillämpning i viss utsträckning av den i herrar Anderssons och Johanssons reservation föreslagna regleringen för tillfällig övergång mellan grupperna egentliga jordbruksarbetare och kreatursskötare. Om en arbetare tillfälligtvis användes uteslutande till djurskötsel, skulle uppenbarligen svårigheter uppkomma, om hans arbetstid för vecka respektive tidrymd av två veckor därvid icke finge utsträckas så att den motsvarade den för kreatursskötare fastställda. Användes en kreatursskötare tillfälligtvis till annat arbete, bör av samma skäl hans dygnsarbetstid kunna utsträckas till den för egentliga jordbruksarbetare medgivna, 10 timmar,

medan å andra sidan, om det tillfälliga arbetet varar en vecka eller därutöver den under vissa årstider kortare veckoarbetstiden för denna grupp bör komma honom till godo. Förstnämnda modifikation har upptagits i momentets andra stycke, de senare i tredje styckets andra punkt.

I 3 mom. angives den ordinarie arbetstiden för självständigt bedriven trädgårdsskötsel. För denna näring fastställes den ordinarie arbetstiden för dygn och tvåveckorsperioder.

Dispensregler (5 § i departementsförslaget).

I majoritetsförslagets 6 § 2 mom. och reservationens 9 § föreslås befogenhet i två fall för arbetsrådet att meddela dispens från huvudreglernas tillämpning; så skulle kunna ske i allmänhet, när det funnes av synnerliga skäl påkallat, och eljest om det av uttalanden från arbetarorganisationer eller annorledes framginge, att det stora flertalet arbetare, som skulle beröras av undantaget, funne detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom komme att oskäligt utsträckas.

Förslaget motsvarar två av de fem dispensreglerna i allmänna arbetstidslagen (5 §), beträffande det förstnämnda, allmänna fallet dock med den olikheten, att därför enligt nämnda lag erfordras, att eftergiften påkallas till undvikande av allvarligt missförhållande. Allmänna arbetstidslagens tre övriga dispensfall sakna direkta motsvarigheter i förslaget, nämligen eftergifterna för arbete, som är beroende av årstid eller väderlek eller eljest av växlande längd, för visst skiftarbete på söndagar samt för arbete, som fortgår under kortare tid eller medför ringa ansträngning eller tillgodoser ändamål av synnerligen stort allmänt intresse.

De sakkunniga framhålla, att i förslaget den allmänna dispensregeln givits större räckvidd än i allmänna arbetstidslagen av det skälet, att förslaget icke upptager några direkta motsvarigheter till allmänna arbetstidslagens sistnämnda tre dispensfall. De sakkunniga hölle före, att det numera borde kunna överlämnas åt arbetsrådet att utan närmare anvisningar i lagtexten bedöma, när sådant fall kunde anses föreligga, att eftergifter från huvudreglerna borde komma i fråga, ävensom på vad sätt eftergifterna borde gestaltas. Med den av de sakkunniga föreslagna formuleringen syntes det icke finnas anledning antaga annat, än att bestämmelsen skulle komma till varsam användning.

Arbetsrådet anmärker i sitt yttrande, att dess möjlighet att meddela eftergift alltför snävt begränsats genom föreskriften, att densamma skulle vara av synnerliga skäl påkallad. Rådets motsvarande befogenhet enligt allmänna arbetstidslagen vore betydligt mera vidsträckt. Eftergift borde kunna meddelas »av särskilda skäl» eller »med hänsyn till särskilt förhållande», möjligen därjämte, i likhet med vad i allmänna arbetstidslagen medgäves, i vissa särskilda, närmare angivna fall.

I det föregående har jag i åtskilliga fall med anledning av befarade tillämpningssvårigheter hänvisat till möjligheten att erhålla dispens. Sådan hänvisning har skett vid behandling av spörsmålen om lagens tillämpning med hänsyn till företagens storlek, om dess tillämpning å aekordsarbete, om modifikation av huvudreglerna med stöd av arbetstidsschema, om arbetstiden inom vissa binärningar till jordbruk eller byggnadsarbete, om särskilda säsongbestämmelser för trädgårdsföretag, om dygnsarbetstiden i landsdelar med kort jordbrukssäsong samt om rätt till överflyttning av arbetstid mellan olika årstider. Redan härav framgår, att utformningen av den föreslagna lagens dispensbestämmelser måste tillmätas en synnerligen stor betydelse. I detta hänseende torde det få anses, att den dispensbeviljande myndigheten, arbetsrådet, givits en vittgående befogenhet redan i de sakkunnigas förslag, enligt vilket arbetstiden finge anordnas på annat sätt eller utsträckas längre än enligt huvudregeln, då »synnerliga skäl» så påkallade. Emellertid har arbetsrådet funnit den föreslagna befogenheten alltför begränsad och förordat, att för dylik dispens borde krävas allenast »särskilda skäl» eller liknande.

I fråga om dispens torde böra särskiljas å ena sidan de fall, där den genomsnittliga arbetstiden enligt huvudregeln icke behöver överskridas utan endast fördelas på annat sätt mellan årstider, veckor, dygn eller andra perioder, och å andra sidan de fall, där ett överskridande av den genomsnittliga arbetstiden påkallas. Vad förstnämnda fall angår, torde en mycket vittgående regel kunna uppställas, varemot för sistnämnda fall sakkunnigförslagets strängare krav synas böra upprätthållas. Det lär nämligen stå i god överensstämmelse med departementsförslagets förutnämnda huvudsyfte om likställighet med industrien vad avser den genomsnittliga arbetstiden, att strängare villkor för dispens uppställas först då fråga är om överskridande av denna tid, medan en annan fördelning av arbetstiden mellan olika perioder må kunna tillåtas så snart skäl därtill förebringas. I enlighet härmed hava i 1 och 2 mom. av departementsförslagets 5 § införts särskilda regler för dessa fall. Då den fördelning av den ordinarie arbetstiden, som stadgas i 4 §:s huvudregel, sker inom ramen av kalenderåret, har det förstnämnda dispensfallet angivits så, att den ordinarie arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än enligt huvudregeln. Tydligt kan en sådan ändrad fördelning ske även inom en kortare tidrymd än ett år, exempelvis under en anställning endast för sommarmånaderna, därest nämligen de varandra kompenserande förändringarna alla infalla under den ifrågavarande, kortare tiden; genom en sådan åtgärd förlänges icke arbetstiden, för år räknat. Det senare dispensfallet har följaktligen angivits som det fall, då den ordinarie arbetstiden utsträcker längre, för år räknat, än enligt huvudregeln.

I 3 mom. har upptagits i huvudsak oförändrad regeln om undantag jämlikt arbetarmajoritetens samtycke, mot vilken bestämmelse ingen erinran framställes i yttrandena.

Nödfallsarbete i allmänhet (6 § 1 mom. i departementsförslaget).

I majoritetsförslagets 8 § och reservationens 11 § föreslås bestämmelser om s. k. nödfallsarbete, nämligen sådant arbete utöver den ordinarie, even-

tuellt genom dispens medgivna arbetstiden, som nödvändiggöres med hänsyn därtill, att natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat driftsavbrott eller medfört överhängande fara därför eller för skada å liv, hälsa eller egendom. Sådant nödfallsarbete må enligt förslaget av arbetsgivaren påbörjas utan särskilt tillstånd eller inskränkning, men åläge det arbetsgivaren att inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet om arbetets anledning, omfattning och varaktighet, varefter rådet hade att omedelbart avgöra, om arbetet vore av här avsedd natur samt under vilka villkor arbetet finge fortsättas. Tillika har föreslagits, att dylik anmälan finge anses gjord, när densamma avsänts med posten.

Förslaget överensstämmer i huvudsak med motsvarande bestämmelse i allmänna arbetstidslagen (6 §), vilken emellertid utom anmälningsplikten särskilt föreskriver, att tillstånd till arbetets fortsättande utöver två dygn skall inom samma tid sökas hos arbetsrådet.

Lantbruksstyrelsen ifrågasätter, om anmälan till arbetsrådet och dess prövning av frågan vore nödvändiga i detta fall. Förhållandena inom jordbruket vore i detta avseende helt andra än inom industrien; sålunda förekomme inhämtning av genom driftsavbrott försenat arbete — varå bestämmelsen närmast torde syfta — icke inom jordbruket men väl inom industrien.

Departements-
chefen.

Att på sätt lantbruksstyrelsen ifrågasatt lämna detta fall av övertidsarbete under obegränsad tid utanför arbetsrådets kontroll finner jag icke tillrädligt. Med hänsyn till önskvärdheten av likalydande bestämmelser för arbetsrådets handläggning av likartade ärenden har departementsförslaget i denna del avfattats i nära överensstämmelse med allmänna arbetstidslagen.

Nödfallsarbete vid djurskötsel (6 § 2 mom. i departementsförslaget).

I herrar Anderssons och Johanssons reservation (1 § andra stycket) föreslås det undantaget från djurskötselns inbegripande under arbetstidsregleringen, att arbete av kortare varaktighet, som å tid, då arbetaren eljest ej skulle vara i arbete, vållades av födelser eller sjukdomsfall bland boskapen, undantoges från lagens tillämpning.

Som exempel till uttrycket »av kortare varaktighet» anges i reservationens motivering en eller ett par timmar under loppet av ett dygn.

Arbetsrådet föreslår, att arbete som nu sagts hänföres till övertidsarbete; anmälan eller ansökan till arbetsrådet skulle dock icke erfordras i detta fall, men väl anteckning i övertidsjournal.

Jämväl *landsorganisationen* och *svenska lantarbetareförbundet* föreslå, att dylikt arbete hänföres till övertidsarbete.

Departements-
chefen.

Arbete som utom den ordinarie arbetstiden vållas av födelser eller sjukdomsfall bland boskapen torde icke, på sätt i reservationen föreslagits, böra betraktas som ett arbete, vilket i princip är undantaget från lagens tillämpningsområde. Det syfte reservanterna velat vinna synes kunna uppnås på det

sätt att arbetet anses som nödfallsarbete, varmed det närmast torde kunna jämföras. Enär arbetet ifråga enligt sin natur i regel torde vara av kortare varaktighet synes någon särskild bestämmelse i detta hänseende icke vara erforderlig. Däremot bör stadgandet avse utom födelser och sjukdomsfall även olycksfall. Vidare har uttrycket »bland boskapen» ersatts med »bland djuren».

Såsom arbetsrådet anmärkt bör givetvis anmälan eller ansökan till rådet icke erfordras i detta fall. Vid sådant förhållande och då ifrågavarande övertid icke skall inräknas i någon viss mängd tillåten övertid eller dylikt, torde med hänsyn till önskemålet att journalföringen inskränkes till vad som är oundgängligen nödvändigt anteckning i journal om sådant övertidsarbete icke heller böra föreskrivas.

Annat övertidsarbete (7 § i departementsförslaget).

Majoritetsförslagets 7 § och reservationens 10 § innehålla bestämmelser om övertidsarbete av annat slag än nödfallsarbete, därav i 1 mom. om förberedelse- och avslutningsarbeten och liknande, i 2 mom. om övertidsarbete i allmänhet samt i 3 mom. om arbetsgivares och arbetstagares inbördes förpliktelser i avseende å övertidsarbete.

Enligt 1 mom. finge till förberedelse- eller avslutningsarbeten eller, såvitt anginge trädgårdsskötsel, till vakt-, vattnings- eller andra nödiga underhållsarbeten användas nödigt antal arbetare å övertid under högst 7 timmar i veckan, för så vitt arbetenas utförande utom ordinarie arbetstid erfordrades för driftens ohindrade gång.

Enligt 2 mom. medgives arbetsgivare att i annat fall, där särskilt förhållande så påkallar, uttaga övertidsarbete för högst 48 timmar under en tid av 4 veckor och högst 200 timmar under en tid av 12 månader.

I 3 mom. föreslås föreskrift dels därom, att beträffande arbetares skyldighet att utföra övertidsarbete skall gälla vad som kunde anses i detta hänseende avtalat med arbetsgivaren, och dels om skyldighet för arbetsgivaren att tillse, att arbetaren genom användning till övertidsarbete icke utsättes för överansträngning eller ohälsa.

Förslagets tre moment motsvara, fränsett tillägget i 1 mom. beträffande trädgårdsskötsel, i huvudsak allmänna arbetstidslagets 7 § 1 mom., 2 mom. 1 st. och 5 mom. Vad dessa lagrum samt 4 mom. av samma paragraf innehålla därom, att arbetare under 16 år icke i något fall och arbetare mellan 16 och 18 år endast med arbetsrådets tillstånd må användas till övertidsarbete, som här avses, saknar dock motsvarighet i förslaget. Så är även fallet med allmänna arbetstidslagets 7 § 3 mom., som bemyndigar arbetsrådet att för trängande behov medgiva uttagande av ytterligare 150 timmars övertidsarbete per kalenderår.

De sakkunniga framhålla, att det i de fall av övertidsarbete, som upptagits i förslaget, stode arbetsgivaren fritt att själv bestämma, när övertidsarbetet skulle uttagas och huru många timmar det vid varje tillfälle skulle omfatta.

I anslutning till förslagets 1 mom. anföra de sakkunniga:

»Med förberedelse- och avslutningsarbeten avses sådana arbeten, som, om de ej finge utföras å övertid, skulle föranleda till, att den övriga arbetsstyrkan eller vissa arbetare antingen komme att uppehållas vid den ordinarie

arbetstidens början eller tvingades att sluta arbetet före den ordinarie arbetstidens slut. Såsom exempel på sådana arbeten kan anföras iordningställande av tröskverk eller andra maskiner, av vilka andra arbetare äro beroende för sitt arbete. Med förberedelse- och avslutningsarbeten synas sådana inom trädgårdsskötseln förekommande arbeten som vakt, vattning och dylikt böra jämställas. Då det emellertid kan synas tveksamt, om uttrycket förberedelse- och avslutningsarbeten kan avse även dylika arbeten, har i lagtexten särskilt utsagts, att till utförande av dessa underhållsarbeten får tillgripas den i 1 mom. medgivna övertiden.»

De sakkunniga erinra vidare om att vissa slags göromål, som vore jämförliga med förberedelsearbeten, såsom rykt av hästar, rengöring av spiltor och boxar, inhämtande av hästar från betesgång och dylikt, vilka av arbetare som körde dragare vanligen utfördes utom den egentliga arbetstiden, enligt majoritetsförslaget fölle utom lagen, enär de vore hänförliga till djurskötsel.

De sakkunniga anföra emellertid därom:

»Dylika sysslor stå i så nära samband med det egentliga jordbruksarbetet, att de närmast utgöra en naturlig del av detta, ehuru den tid, som åtgår för deras utförande, av praktiska skäl brukat förläggas utom den egentliga eller ordinarie arbetstiden. Dessa arbeten synas alltså under alla omständigheter icke vara av den karaktär, att de kunna betraktas såsom övertidsarbeten.»

Förslagets bestämmelser om övertid anser *svenska lantarbetsgivarnes centralförening* hava såväl med avseende å förberedelse- och avslutningsarbeten som annan övertid avfattats med vederbörlig hänsyn tagen till praktiskt förekommande behov.

I anslutning till förslaget i 1 mom. ifrågasätter *socialstyrelsen*, om förberedelse- eller avslutningsarbeten i egentlig mening i någon avsevärd omfattning förekomme inom jordbruket. I varje fall hörde icke dit de i samma moment omtalade trädgårdsarbetena.

Även *arbetsrådet* kritiserar nämnda bestämmelsers sammanförande och föreslår uteslutning av föreskriften om vissa trädgårdsarbeten. Dessa hörde i stor utsträckning till vederbörandes huvudsakliga sysselsättning, och i den mån de icke kunde hänföras till vanliga förberedelse- eller avslutningsarbeten borde utsträckt tid för dem medgivas genom dispens, därvid det vore lämpligt att bland dispensreglerna särskilt upptaga detta fall.

Därest lagen i enlighet med arbetsrådets förslag gjordes tillämplig å djurskötsel, torde enligt rådets mening sådana till djurskötsel hörande arbeten som rykt av hästar och dylikt — i motsats till vad de sakkunniga i sin motivering uttalat — böra hänföras till här ifrågavarande förberedelse- eller avslutningsarbeten, i varje fall i den mån nämnda arbeten icke utfördes av särskilda djurskötare.

Beträffande förslaget i 2 mom. förordar *arbetsrådet* att den period av 12 månader, under vilken 200 timmar övertid finge uttagas, fixerades att börja å viss bestämd dag, exempelvis den 1 november. I annat fall måste tillses, att denna gräns icke överskredes under någon tolv månadersperiod (januari—december, februari—januari o. s. v.).

På grund av stadgandet i förslagets 3 mom. har *lantbruksstyrelsen* ansett arbetsgivaren icke äga påfordra övertidsarbete, såvida icke före arbetets början överenskommelse därom i någon form träffats med arbetaren.

Jämväl *Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* finner av förslaget 3 mom. framgå, att skyldighet för arbetaren att utföra övertidsarbete föreläge, endast om överenskommelse därom träffats mellan parterna, vilket syntes innebära en skärpning av riksavtalets föreskrift, att arbetsgivaren ägde rätt att påfordra övertidsarbete. Avsikten torde dock vara, att sagda föreskrift vore i detta hänseende tillräcklig inom riksavtalets giltighetsområde. Utom detta område däremot torde erfordras överenskommelse. Det föreslagna stadgandet, som vore kopierat efter allmänna arbetstidslagen, torde på grund av kollektivavtalens relativt obetydliga utbredning inom jordbruket där föranleda betydande svårigheter och borde ändras till överensstämmelse med riksavtalets berörda stadgande. *Länsstyrelsen i Uppsala län* biträder detta yttrande.

Mot de sakkunnigas förslag hava i yttrandena riktats anmärkningar i de två hänseenden, där förslaget avviker från allmänna arbetstidslagen, nämligen *dels* beträffande vakt-, vattnings- eller andra underhållsarbeten vid trädgårdsskötsel, som måste utföras utom den vanliga arbetstiden, och *dels* under vilken period medgiven övertid om 200 timmar finge uttagas. Därjämte hava i yttrandena förekommit vissa uttalanden om förslagets tredje moment.

Beträffande de nämnda arbetena inom trädgårdsskötseln har i yttrandena framhållits, att desamma i stor utsträckning hörde till det ordinarie arbetet inom näringen och icke kunde jämföras med förberedelse- eller avslutningsarbeten. Vad sålunda anförts torde emellertid hava övervägande formell innebörd. Arbeten av dessa slag kunna otvivelaktigt »för driftens ohindrade gång» behöva utföras under avbrott i den sedvanliga arbetstiden — framförallt längre sådana, såsom över söndagar — och därvid hava en betydelse, jämförlig med förberedelsearbetens. Icke heller den omständigheten att samma slags arbeten förekomma jämväl under vanlig arbetstid utgör i och för sig något skäl mot att desamma inbegripas under övertidsfall. Då eljest ingen erinran riktats mot bestämmelsen, har densamma upptagits i departementsförslaget.

Den i de sakkunnigas motivering samt i arbetsrådets yttrande berörda frågan huruvida vissa till djurskötsel hörande arbeten borde hänföras till förberedelsearbeten i lagens mening torde böra överlämnas till rättstillämpningen.

I anledning av den anmärkning, som riktats mot förslagets utformning av bestämmelserna om 200 timmars övertid, ha desamma jämkats till nära överensstämmelse med allmänna arbetstidslagen, enligt vilken rätten att uttaga denna mängd övertid knutits till kalenderår. Därmed är visserligen förknippad den olägenheten, att ifrågavarande period icke i princip anslutits till arbetarens anställningstid, men en tillfredsställande anordning av dylikt slag synes vara svår att åstadkomma. Då emellertid olikformigheten i detta hänseende i stort sett torde bestå däri, att anställningsåret oftast tager sin början redan omkring den 1 november, men det å andra sidan icke är sanno-

*Departements-
chefen.*

likt, att övertid i allmänhet kommer att uttagas i större omfattning under kalenderårets sista månader, torde det vara berättigat antaga, att denna oöverensstämmelse icke kommer att medföra några olägenheter.

Beträffande vad i yttrandena förekommit i anslutning till den i förslagets tredje moment intagna, jämväl i allmänna arbetstidslagen förekommande bestämmelsen, att för arbetares skyldighet att utföra övertidsarbete gällde vad därom kunde anses vara överenskommet med arbetsgivaren, må här endast framhållas, att detta stadgande närmast har karaktären av ett förtydligande och en erinran. Genom detsamma erinras om att arbetaren icke genom lagens regler om övertidsarbete förpliktats att prestera sådant arbete, utan att det på andra grunder måste avgöras, i vad mån skyldighet därtill föreligger. Då vad sålunda utsagts lärers gälla oavsett stadgandets förekomst i lagen, torde dess upptagande i lantarbetstidslagen lika väl som i allmänna arbetstidslagen knappast böra giva anledning till särskilda olägenheter.

8 §.

Sakkunnigförslagets 9 § innehåller föreskrifter om övertidsjournal. Det föreslås skyldighet för arbetsgivare att, där nödfallsarbete eller annat övertidsarbete förekommit, senast å första söckendagen i nästföljande vecka i övertidsjournal anteckna för varje särskild arbetare det antal övertidstimmar, som under föregående vecka uttagits av honom. Arbetsrådet hade att fastställa formulär för journal ävensom medgiva, att anteckning finge ske annorlunda än nu sagts. Övertidsjournalen skulle av arbetsgivaren förvaras under två år. Arbetare eller representant för honom hade rätt att på anfordran taga del av journalen såvitt den rörde honom.

I jämförelse med förslaget företer allmänna arbetstidslagen vad angår förande av övertidsjournal såvitt nu är ifråga följande olikheter (8 §):

1) Anteckning i övertidsjournal behöver icke ske angående förberedelse- eller avslutningsarbeten, därest tiden härför finnes upptagen å arbetstidschema, som enligt allmänna arbetstidslagen (11 § 2 mom.) skall anslås å större arbetsplatser för industriellt och liknande arbete.

2) Beträffande tiden för antecknings verkställande föreskrives, att därest det icke, när anteckning eljest skall ske, kan avgöras, om ifrågavarande arbete är att hänföra till övertidsarbete, anteckningen skall göras, så snart detta kan bedömas.

3) Journalen skall förvaras »å arbetsstället» (icke »av arbetsgivaren»), och förvaringstiden är bestämd till 3 år. Samma föreskrift om förvaring gives angående arbetsrådets beslut i hithörande ärende (sådant beslut förekomme enligt sakkunnigförslaget endast beträffande nödfallsarbete).

4) Rätt att taga del av journalen tillkommer endast representant för arbetarna men är å andra sidan icke begränsad till vad som gäller representantens huvudmän.

De sakkunniga framhålla, att ehuru det vore önskvärt att icke behöva föreskriva bokföring av arbetstiden, detta icke kunde undgås vad anginge över-

tidsarbete. Övertiden föresloges i motsats till den ordinarie arbetstiden rörlig, d. v. s. arbetsgivaren skulle kunna inom de gränser, lagen angåve, fritt uttaga övertidsarbete, närhelst det visade sig behöfligt. För att arbetsgivaren skulle kunna hålla reda på att nämnda gränser icke överskredes och för att tillsynsmyndigheten skulle kunna kontrollera bestämmelsernas rätta iakttagande vore sådan bokföring nödvändig.

Det syntes angeläget, att den journalföring, som sålunda måste åläggas jordbrukets arbetsgivare, bleve så enkel som möjligt. Då något större uttag av övertid för jordbrukets del icke vore att förvänta, syntes det vara tillräckligt att inrätta övertidsjournalen som en enkel dagbok utan kolumnsystem. Den närmare utformningen av journalföringen hade enligt förslaget efter mönster av allmänna arbetstidslagen anförtratts åt arbetsrådet.

Angående de ovan under 3) omnämnda avvikelserna hava de sakkunniga anført följande. Den plats, där journalen borde förvaras, hade icke angivits i förslaget, enär det borde tillkomma arbetsgivaren att föra journalen med sig, i händelse han flyttade eller nedlade sin verksamhet. Den föreslagna förvaringstiden 2 år borde vara ur alla synpunkter tillräcklig. Någon skyldighet att förvara jämväl arbetsrådets beslut om övertidsarbete hade icke ansetts behöflig, enär de enda fall, där sådant beslut enligt förslaget skulle förekomma, nämligen nödfallsarbete, måste beräknas bliva mycket sällsynta, och enär arbetsrådet i allt fall självt förvarade sina beslut.

I yttrandena har i fråga om övertidsjournal anförts följande.

Socialstyrelsen ifrågasätter med hänsyn till å ena sidan befarade svårigheter, särskilt för mindre jordbrukare, i fråga om journalföringen och å andra sidan dennas betydelse ur kontrollsynpunkt, huruvida det icke borde föreskrivas olika omfattande journalföring för större och mindre arbetsställen.

Såsom i några fall antytts i den allmänna motiveringen, har i yttranden från *hushållningssällskap* uttalats betänkligheter mot föreskrifter om journalföring och dylikt särskilt för mindre jordbruk. Utöver vad förut nämnts har så skett i yttranden från *förvaltningsutskotten i Älvsborgs läns södra hushållningssällskap* och *Skaraborgs läns hushållningssällskap*.

Socialstyrelsen och *arbetsrådet* förorda, att, på sätt medgives i allmänna arbetstidslagen, journalföring av förberedelse- och avslutningsarbeten icke skall erfordras, om tiden därför upptagits å arbetstidsschema.

Socialstyrelsen föreslår vidare en bestämmelse, att journalen skall så förvaras, att den lätt kan åtkommas.

Arbetsrådet förordar därjämte, att bestämmelsen om rätt att taga del av journalen avfattas i överensstämmelse med allmänna arbetstidslagen.

Såsom de sakkunniga framhållit, torde det vara oundgängligt, att sådan övertid, som begränsats till vissa timantal, antecknas i övertidsjournal för att möjliggöra begränsningens iakttagande. Jämväl för kontroll över skyldigheten att till arbetsrådet anmäla nödfallsarbete synes det vara lämpligt att anteckning om sådant arbete i journal föreskrives. I nämnda båda fall föreligger enahanda skyldighet enligt allmänna arbetstidslagen. Däremot torde,

*Departements-
chefen.*

såsom tidigare framhållits i anslutning till den särskilda regeln om nödfallsarbete vid djurskötsel, anteckning i journal om sistnämnda slag av arbete icke erfordras.

Bestämmelsen om övertidsjournal torde böra utformas i huvudsak i överensstämmelse med allmänna arbetstidslagens motsvarande stadgande. Vad de sakkunniga anfört till stöd för avvikelse därifrån i några avseenden synes icke övertygande. Sålunda läser den omständigheten att arbetsgivaren avflyttar icke böra föranleda, att icke journalen alltjämt förvaras å det arbetsställe till utredning om vars förhållanden den skall tjäna. Föreskrift om förvaring av arbetsrådets beslut som bilagor till journalen torde erfordras för att underlätta en granskning av den senares uppgifter. Endast beträffande den i andra stycket stadgade rätten att taga del av journalen synes en avvikelse i enlighet med sakkunnigförslaget vara motiverad med hänsyn till att departementsförslaget omfattar smärre företag än allmänna arbetstidslagen, inom trädgårdsskötsel företag med allenast en arbetare. Särskilda skäl för avvikelserna i övrigt från allmänna arbetstidslagen hava icke framlagts och synas icke föreligga. Å andra sidan finnes uppenbarligen för tillämpningen ett intresse av likformiga bestämmelser, varför departementsförslaget med nyssnämnda undantag avfattats i nära överensstämmelse med nämnda lag.

Den av socialstyrelsen väckta frågan om olika omfattande journalföring för större och mindre företag torde böra prövas av arbetsrådet i samband med fastställandet av formulär för journal.

9 §.

De sakkunnigas majoritet har föreslagit bibehållande av bestämmelserna om arbetsrådet i 9 § allmänna arbetstidslagen och därjämte framlagt förslag till lag med vissa bestämmelser angående arbetsrådet i vad avsåge rådets befattning med lantarbetstidslagen.

Enligt de föreslagna bestämmelserna skulle vid handläggning av ärenden enligt lantarbetstidslagen i arbetsrådet tjänstgöra två med jordbruksförhållanden förtrogna ledamöter. Dessa ledamöter skulle inträda i arbetsrådet i stället för två av de ledamöter, som enligt 9 § 1 mom. första stycket allmänna arbetstidslagen utsetts efter förslag av vissa rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetare. Här ifrågavarande ledamöter skulle utses av Kungl. Maj:t för den tid Kungl. Maj:t bestämde, en bland personer, föreslagna av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd, och en bland personer, föreslagna av landsorganisationen i Sverige. För dessa två ledamöter skulle i enahanda ordning utses minst dubbelt så många suppleanter. I övrigt skulle beträffande här avsedda ledamöter och suppleanter och om förslag till sådana gälla vad därom stadgades i 9 § allmänna arbetstidslagen angående representanter i arbetsrådet för arbetsgivare och arbetare.

Vidare föreslås tillämpning med anknytning till lantarbetstidslagen av 9 § 7 och 8 mom. allmänna arbetstidslagen angående skyldighet att höra och samråda med representanter för arbetsgivare och arbetare samt angående befogenhet för ledamot av rådet att i brådskande fall meddela beslut.

I sakkunnigmajoritetens motivering till förslaget i denna del anföres i huvudsak följande.

Enär det föreslagits, att arbetsrådet i ärenden enligt lantarbetstidslagen skulle utöva en funktion, liknande den som åläge rådet enligt allmänna arbetstidslagen, kunde det förefalla riktigast att i en särskild lag sammanföra såväl de regler om rådets organisation och arbetssätt, vilka nu vore intagna i allmänna arbetstidslagen, som de nya föreskrifter, vilka kunde påkallas med hänsyn till rådets nya uppgifter enligt lantarbetstidslagen. Då emellertid enligt sakkunnigmajoritetens förslag lantarbetstidslagen skulle tills vidare erhålla karaktär av försökslag med endast temporär giltighet, och då det icke kunde vara lämpligt att utan tvingande skäl göra en tillfällig rubbning av bestämmelserna i en bestående lag, borde i en särskild lag meddelas de tilläggsföreskrifter, som kunde erfordras för arbetsrådets av lantarbetstidslagen föranledda verksamhet. I övrigt skulle 9 § allmänna arbetstidslagen tillämpas även då arbetsrådet handlade ärenden, som härflöte av lantarbetstidslagen, för så vitt icke annat uttryckligen framginge av bestämmelsens egen avfattning eller av den kompletterande lagen.

Vidkommande arbetsrådets sammansättning framhålla de sakkunniga angelägenheten av att rådet vid handläggning av ärenden, som avsåges i förslaget till lantarbetstidslag, erhöle en sammansättning, i vilken sakkunskap på jordbrukets område vore särskilt företrädd. I enlighet därmed hade förslaget till den kompletterande lagen avfattats. I fråga om vilka organisationer, som ägde avgiva förslag till jordbruksrepresentanter i arbetsrådet, hade i stället för allmänna arbetstidslagens regel, att denna rätt tillkomme arbetsgivarsammanslutningar, vars medlemmar sysselsatte minst 50,000 arbetare, samt arbetarsammanslutningar, som räknade minst samma antal, efter mönster av lagen om arbetsdomstol förslagsrätten tillagts de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd samt landsorganisationen i Sverige, till vilka sammanslutningar svenska lantarbetstidslagens centralförening respektive svenska lantarbetareförbundet vore anslutna.

I sin reservation framlägga herrar Andersson och Johansson ett förslag till lag om arbetsråd, upptagande dels — med ändring i ett avseende — de bestämmelser om arbetsrådet, som återfinnas i 9 § av allmänna arbetstidslagen, och dels föreskrifter, i huvudsak överensstämmande med sakkunnigmajoritetens förslag till lag med vissa bestämmelser om arbetsrådet. Reservationens ändringsförslag i förstnämnda del innebär, att förslag jämväl till övriga arbetsgivar- och arbetarrepresentanter i arbetsrådet skulle avgivas endast av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd och landsorganisationen i Sverige. I senare delen avviker reservationens förslag från majoritetsförslaget däri, att jämväl jordbruksrepresentanterna skulle utses för en tid av två år i sänder.

I reservationens motivering i denna del anföres.

För reservanterna, vilka föreslå, att lantarbetstidslagen göres definitiv, har det syntts ofrånkomligt att bestämmelserna om arbetsrådet utbrötes ur allmänna arbetstidslagen och sammanfördes med de nya föreskrifter, som påkallades av lantarbetstidslagen, till en särskild lag.

I fråga om arbetsrådets sammansättning har i *yttrandena* hemställts från *svenska trädgårdsarbetsgivareföreningen* samt *Stockholms läns och stads trädgårdsråd*, att arbetsrådet måtte kompletteras med representanter för trädgårdsnäringen.

Departements-
chefen.

Då jag biträder sakkunnigmajoritetens förslag att giva lagen allenast provisorisk giltighet, finner jag även skäl förorda, att allmänna arbetstidslagens bestämmelser om arbetsrådet tillsvidare lämnas orubbade. Vad angår de ytterligare bestämmelser, som böra tillkomma i anledning av arbetsrådets befattning med lantarbetstidslagen, torde desamma icke böra upptagas i en särskild lag. Intet hinder synes föreligga att åtminstone under lantarbetstidslagens provisoriska giltighetstid inrycka desamma i nämnda lag.

Sakkunnigmajoritetens förslag om arbetsrådets komplettering med jordbrukssakkunniga ledamöter, nämligen en arbetsgivar- och en arbetarrepresentant, utsedda av Kungl. Maj:t, den förre efter förslag av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd, till vilket svenska lantarbetsgivarnes centralförening är ansluten, och den senare efter förslag av landsorganisationen, till vilken svenska lantarbetareförbundet är anslutet, ävensom suppleanter för dessa finner jag mig kunna biträda. Enär intresset av olika näringsgrenars representerande i arbetsrådet av praktiska skäl uppenbarligen endast kan tillgodoses i begränsad utsträckning, lär det från trädgårdsodlarhåll framställda önskemålet i sådan riktning icke kunna vinna beaktande på annat sätt än att bland suppleanterna beredes plats för personer, som ha erfarenhet inom trädgårdsskötsel. En bestämmelse härom torde böra inflyta i förslaget. I enlighet med vad nu sagts hava 1 och 2 mom. i departementsförslagets 9 § utformats

I 3 och 4 mom. hava upptagits bestämmelser av det innehåll de sakkunniga i analogi med stadgandena i 9 § 7 och 8 mom. allmänna arbetstidslagen föreslagit, nämligen dels att arbetsrådet i ärenden rörande lantarbetstidslagen bör bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig samt på lämpligt sätt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom verksamhetsområdet ifråga, dels ock att beslut i brådskande ärenden må meddelas av en ledamot av arbetsrådet.

Slutligen har i 5 mom. intagits en hänvisning av innehåll, att beträffande arbetsrådets handläggning av ärenden enligt lantarbetstidslagen bestämmelserna i 9 § allmänna arbetstidslagen skola i tillämpliga delar gälla.

10 §.

De sakkunnigas förslag upptager icke någon motsvarighet till bestämmelserna i 10 § 2 och 3 mom. allmänna arbetstidslagen om möjlighet för Kungl. Maj:t att på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande medgiva undantag från lagens tillämpning antingen med allmän giltighet inom visst verksamhetsområde, därest rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, som kunde anses företräda flertalet arbetsgivare och arbetare inom området, vore därom ense, eller för visst arbete eller företag, därest lagens tillämpning därå skulle medföra sådana svårigheter, att företagets fortsatta bedrivande därigenom äventyrades.

Arbetsrådet ifrågasätter införande i lantarbetstidslagen av motsvarande bestämmelser.

Då den föreslagna lagen icke omspanner en sådan mångfald olikartade arbetsområden som fallet är med allmänna arbetstidslagen, lärer möjligheten att meddela eftergift beträffande helt verksamhetsområde visserligen hava mindre betydelse för den förstnämnda, men då för dess vidkommande ett behov av dylik eftergift likväl icke kan anses helt uteslutet, synes icke föreligga anledning till olikhet i detta hänseende mellan de båda lagarna. Vad angår möjligheten till eftergift för visst arbete eller företag, torde med hänsyn till vad förut anförts angående behovet av dispensregler inom lantarbetstidslagens tillämpningsområde bestämmelsen därom vara väl motiverad även i denna lag.

I detta sammanhang torde böra upptagas de i några yttranden uttalade farhågorna, att arbetstidsregleringen skulle medföra olägenheter inom vissa landsdelar med mycket kort vegetationsperiod eller eljest klimatiska förhållanden, som betydligt skilja sig från landets förhållanden i övrigt. Särskilt skulle det sagda gälla Norrland. Vad sålunda framhållits torde böra föranleda, att i 10 § stadgas befogenhet för Kungl. Maj:t att, där lagens tillämpning befinner sig inom viss del av riket medföra särskilda svårigheter, medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

11 §.

I sakkunnigförslagets 10 § föreslås i överensstämmelse med vad allmänna arbetstidslagen därom innehåller (11 § 1 mom.), att tillsynen å lantarbetstidslagens efterlevnad skulle utövas av yrkesinspektionens befattningshavare, därvid i tillämpliga delar skulle gälla vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen om arbetarskydd.

Härom anför *socialstyrelsen*:

»Yrkesinspektörerna framhålla i avgivna yttranden enstämmigt, att någon effektiv kontroll av lantarbetstidslagens efterlevnad ej kan åstadkommas med de arbetskrafter, som för närvarande stå till yrkesinspektionens förfogande. Tillsynen bleve visserligen mindre betungande, om lagens tillämpningsområde inskränktes till att omfatta rörelser med minst fem arbetare, men även i sådant fall kunde en tillfredsställande övervakning icke komma till stånd med nuvarande personal utan att befattningshavarnas huvudsakliga tillsynsuppgifter bleve eftersatta.

Styrelsen måste för sin del vitsorda riktigheten av vad yrkesinspektörerna sålunda framhållit. Någon fortlöpande tillsyn av lantarbetstidslagens efterlevnad kan icke utövas av yrkesinspektionens befattningshavare utan efter sättande av yrkesinspektionens tillsynsuppgifter beträffande särskilt arbetarskyddslagen och därtill hörande författningar.

Styrelsen vill emellertid erinra om innehållet i 25 § sistberörda lag. Enligt föreskrift i nämnda lagrum skall tillsynen enligt arbetarskyddslagen i främsta rummet ägnas sådan verksamhet, vari arbetet måste anses medföra fara för olycksfall, ohälsa eller annat missförhållande. Kan i avseende å viss verksamhet dylik fara i regel anses utesluten, är vederbörande tillsynsorgan ej förpliktat företaga inspektion å arbetsställe, där sådan verksamhet utövas, såvida

ej anmälan eller annan särskild omständighet giver skälig anledning därtill. Syftet med detta stadgande synes beträffande lantarbetstidslagen kunna förverkligas på det viset, att yrkesinspektionens befattningshavare vid sina inspektioner enligt arbetarskyddslagen av jordbruks- och andra företag, varå lantarbetstidslagen äger tillämpning, jämväl skola vara skyldiga att kontrollera iakttagandet av sistnämnda lags bestämmelser men att de i övrigt icke skola behöva taga befattning med tillsynen å lagens efterlevnad i andra fall än då anmälan inkommer, att lagens bestämmelser ej efterföljas vid visst arbetsställe, eller eljest särskild anledning till kontroll uppkommer. I sistnämnda fall böra vidare de kommunala tillsynsorganen enligt arbetarskyddslagen, d. v. s. hälsovårdsnämnderna, för övervakande av den föreslagna lagens efterlevnad utöva kontroll jämväl å arbetsställen, som enligt instruktionen för yrkesinspektionen eljest ej falla under deras tillsyn.»

Därest de kommunala tillsynsorganen skola utöva tillsyn å efterlevnaden av lantarbetstidslagen vid de arbetsställen, som de hava att övervaka enligt lagen om arbetarskydd, föreslår styrelsen att orden »yrkesinspektionens befattningshavare» utbytas mot »yrkesinspektionen».

Arbetsrådet yttrar i detta hänseende:

»Med hänsyn till den dryga arbetsbördan, som redan förut åvilar befattningshavarna inom yrkesinspektionen, d. v. s. i förevarande fall närmast yrkesunderinspektörerna, torde dessas tillsyn över lagens efterlevnad icke böra utsträckas till andra företag än sådana, med vilka de redan på grund av arbetarskyddslagen skola taga befattning. Enahanda tillsyn i övrigt, som alltså skulle ankomma blott på de kommunala tillsynsorganen, kan, tills vidare åtminstone, i allmänhet förväntas möta vissa svårigheter. Detta förhållande synes dock icke vara ägnat att väcka betänkligheter. Enligt arbetsrådets mening synes nämligen myndigheternas befattning med lagen i fråga, särskilt under första tiden efter lagens ikraftträdande, böra väsentligen utövas i form av en rådgivande och vägledande verksamhet från arbetsrådets sida i samband med rådets behandling av framställningar från arbetsgivare och arbetare om avgöranden, utlåtanden och dispenser.»

Landsorganisationen och *svenska lantarbetareförbundet* ifrågasätta, om yrkesinspektionen är i tillfälle att omhänderhava tillsynen även av lantarbetstidslagens tillämpning och huruvida möjligen en med jordbrukets särskilda förhållanden förtrogen tillsynsmyndighet borde inrättas.

Tillsynen å efterlevnaden av allmänna arbetstidslagen tillkommer befattningshavarna inom den institution, som tillskapats för kontrollen av arbetarskyddslagstiftningens efterlevnad, yrkesinspektionen, och utövas i samband med sistnämnda kontroll. Denna kombination av tillsynsverksamheten möjliggöres därigenom, att allmänna arbetstidslagens tillämpningsområde helt täckes av arbetarskyddslagens mera vidsträckta giltighetsområde. För lantarbetstidslagens del hava de sakkunniga föreslagit samma anordning. Nyssnämnda förutsättning för en dylik kombination föreligger emellertid icke oomtvistligt i detta fall, enär lantarbetstidslagens föreslagna tillämpningsområde åtminstone formellt icke helt täckes av arbetarskyddslagens nu gällande. Sistnämnda lag är nämligen tillämplig å jordbruk allenast i vad den åsyftar att förekomma olycksfall vid användande av maskinella hjälpmedel eller sådana ångpannor, kokare eller andra kärl under tryck, som genom explosion kunna förorsaka olycksfall.

Till frågan om innebörden av denna begränsning vill jag erinra om att i proposition (nr 136) till 1934 års riksdag förslag framlades till utvidgning av arbetarskyddslagens tillämpning å jordbruk att avse användningen av maskiner, redskap, elektriska apparater eller ledningar samt ångpannor, kokare eller kärl, som förut sagts. I propositionens motivering anfördes bland annat, att tillsyn jämlikt arbetarskyddslagen i allmänhet icke, såsom önskvärt vore, ägnades maskiner, som dreves med handkraft eller dragdjur, och att den föreslagna ändringen avsåge att fastslå, att tillsyn borde ägnas även sådana maskiner, ävensom att utvidga tillsynen jämväl till redskap. Andra lagutskottet (utlåtande nr 19) avstyrkte propositionen med motivering, att propositionens syfte i den mån detsamma vore praktiskt möjligt att genomföra kunde förverkligas utan lagändring, därest en inom vissa yrkesinspektionsdistrikt redan förekommande praxis allmänt genomfördes, nämligen att tillsynen omfattade alla maskinella anordningar, vilka vore av sådan beskaffenhet att åtgärder i fråga om dem kunde vidtagas för att förhindra olycksfall. Riksdagen följde utskottets utlåtande (skrivelse nr 147).

Med den innebörd, som med stöd av nyss anförda uttalanden bör vid tillämpningen inläggas i uttrycket »maskinella hjälpmedel», torde kunna antagas, att i stort sett de jordbruksföretag, varå lantarbetstidslagen enligt departementsförslaget skulle äga tillämpning, jämväl beröras av yrkesinspektionens verksamhet enligt arbetarskyddslagen. Vid sådant förhållande synas icke föreligga några hinder av praktisk betydelse att för tillsynen jämväl å lantarbetstidslagens efterlevnad bygga på yrkesinspektionen.

Socialstyrelsen har i sitt yttrande över sakkunnigförslaget vissa uttalanden rörande inspektionsverksamhetens anordning. Det synes som om styrelsen därmed avser, att tillsynen å lantarbetstidslagen principiellt skall åvila yrkesinspektionen men att det å andra sidan vore ofrånkomligt, att när yrkesinspektionen såsom här föresloges tillfördes nya arbetsuppgifter vid sidan av sin mest maktpåliggande uppgift, arbetarskyddet, genomförandet av de nytillkomna åliggandena måste anpassas efter den planläggning, som i 25 § arbetarskyddslagen stadgas för inspektionens nyssnämnda huvuduppgift. Med den gemensamma organisation vi äga för övervakande av gällande regler för arbetarskydd och arbetstid, lärer det icke kunna undvikas, att de företag, som i fråga om risk för olycksfall eller ohälsa påkalla ringare intresse från inspektionens sida, komma i efterhand även vad angår kontrollerandet av arbetstidsreglers iakttagande. Då socialstyrelsens förutnämnda uttalande allenast torde avse ett fullföljande även under en blivande lantarbetstidslags giltighetstid av en sådan planläggning av yrkesinspektionens arbete med stöd av 25 § arbetarskyddslagen, som här angivits, torde för närvarande intet vara att invända däremot.

Med hänsyn till den här berörda differentieringen av yrkesinspektionens arbetsfält ävensom till omfattningen av den föreslagna lagens tillämpningsområde torde emellertid böra för tillsynen anlitas jämväl de i arbetarskyddslagen omförmälda kommunala tillsynsorganen, d. v. s. hälsovårdsnämnderna. På sätt socialstyrelsen föreslagit och i analogi med vad som skett i instruk-

tionen för yrkesinspektionen den 18 december 1931 (nr 423) synes som gemensam beteckning för de olika tillsynsorganen kunna användas termen »yrkesinspektionen». I enlighet härmed har departementsförslaget utformats på denna punkt. Därest förevarande förslag genomföres, torde erfordras vissa ändringar i nämnda instruktion. Härtill ävensom till övriga författningsändringar, som må påkallas av lagförslaget, torde jag sedermera få återkomma.

12—14 §§.

Sakkunnigförslagets 11—13 §§ innehålla straffbestämmelser. Sålunda stadgas i 11 § bötesstraff för arbetsgivare, som använder arbetare i strid mot lagen eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av denna, ävensom beträffande arbetare under 18 år för fader eller målsman, med vars vilja så skett; straffet föreslås i förra fallet till dagsböter, i senare till böter från och med 5 till och med 50 kronor. I 12 § stadgas dagsböter som påföljd för försummad uppgiftsplikt till arbetsrådet eller journalföring samt minst 5 dagsböter för den som inför medvetet oriktig uppgift i journal. 13 § innehåller bestämmelser om laga domstol i dylika mål samt om bötesförvandling.

Förslaget överensstämmer i sak helt med vad som gäller enligt allmänna arbetstidslagen (12—14 §§) jämfört med särskilda böteslagen.

De sakkunniga anföra, att det kunde ifrågasättas, om sådana jämförelsevis obetydliga förseelser som underlåten anmälan om nödfallsarbete eller försummad journalföring borde föranleda dagsböter, men att å andra sidan straffet för likvärdiga förseelser i de två närliggande arbetstidslagarna borde överensstämma.

Örebro läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott anser straffansvar för förseelse mot lagen böra med hänsyn till de särskilda arbetsförhållandena inom jordbruket läggas på vederbörande arbetsledare, icke på arbetsgivaren.

Straffbestämmelserna för överträdelse av lantarbetstidslagens föreskrifter synas böra överensstämma med motsvarande stadganden i allmänna arbetstidslagen allenast med de ändringar, som föranledas av den år 1931 genomförda reformen av bötesstraffet. Att låta straffansvaret för arbetstidsreglernas iakttagande under alla förhållanden åvila arbetsledare i stället för arbetsgivaren lär icke vara möjligt. För de fall, i vilka en sådan överflyttning av det formella ansvaret otvivelaktigt motsvarar den faktiska fördelningen av ansvaret för arbetsledningen vid företaget, har såsom framgår av 15 § i departementsförslaget stadgats möjlighet för arbetsrådet att på ansökan godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe i här ifrågakommande avseende.

15 §.

I 14 § av sakkunnigförslaget föreskrives, att vad i lagen är stadgat om arbetsgivare skall gälla arbetsföreståndare dels när kommun är arbetsgivare och dels eljest, när arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit någon som arbetsföreståndare i hans ställe.

Vad beträffar kommun som arbetsgivare gäller motsvarande enligt allmänna arbetstidslagen (15 §).

Till motivering av förslaget i vad det saknar motsvarighet i allmänna arbetstidslagen anföra *de sakkunniga*:

»Då det på jordbrukets område ofta förekommer, att dödsbon, bolag eller andra juridiska personer än stat och kommun äga företag, vilka de icke själva sköta, utan vilkas skötsel ombesörjes av förvaltare eller andra förtroendemän, under det att dödsbodelägarna, styrelsemedlemmarna o. s. v. äro bosatta å annan ort än den, där företaget är beläget, har det syntts önskvärt att i särskilda fall kunna avlyfta arbetsgivaransvaret från den frånvarande ägaren och i stället lägga det å den, som utövar den direkta ledningen av företaget.»

Lantbruksstyrelsen ifrågasätter, om icke för underlättande av lagens tillämpning bestämmelsen angående arbetsföreståndare borde gälla även andra fall, exempelvis då jordbruk drives av hushållningssällskap eller annan dylik offentlig korporation. *Uppsala läns hushållningssällskaps förvaltningsutskott* föreslår samma ordning jämväl beträffande bolag, vilket yttrande biträdes av *länsstyrelsen i Uppsala län*.

Förslaget, att arbetsrådet skulle äga godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe, tillstyrkes av *svenska lantarbetstidslagens centralförening*.

Såsom framhållits i samband med förslaget till straffbestämmelser, kan i *Departements- chefen* många fall arbetsledningen vid ett företag vara så anordnad, att straffansvar vid överträdande av arbetstidsregler bör åvila arbetsföreståndare i stället för arbetsgivaren. Detta bör, såsom gäller enligt allmänna arbetstidslagen och jämväl föreslagits av de sakkunniga, vara fallet när kommun är arbetsgivare. Med kommun synes, på sätt *lantbruksstyrelsen* föreslagit, böra jämställas hushållningssällskap. Beträffande juridiska personer i allmänhet torde däremot en sådan generell överflyttning icke vara försvarlig utan varje fall böra särskilt prövas. För detta ändamål ävensom för övriga fall, där en sådan överflyttning kan anses naturlig, upptager departementsförslaget jämväl den av de sakkunniga föreslagna rätten för arbetsrådet att efter särskild framställning godtaga arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

16 §.

De sakkunnigas förslag upptager icke någon motsvarighet till 16 § i allmänna arbetstidslagen, enligt vilken sådan ytterligare begränsning beträffande användning av minderårig eller kvinna till arbete, som kan vara stadgad i lag eller författning, skall lända till efterrättelse.

Denna hänvisning gäller huvudsakligen hithörande bestämmelser i arbetarskyddslagen, för vilka redogjorts i inledningen (sid. 7 och 8).

De sakkunniga erinra om att förslag om utsträckning av arbetarskyddslagens tillämpning med avseende å minderåriga och kvinnor även till jordbruket framkommit i riksdagen men icke vunnit bifall (motioner vid 1931 års riksdag nr I: 206 och II: 352, vid 1932 års riksdag nr II: 61 och vid 1933 års riksdag nr II: 80). De sakkunniga säga sig icke hava funnit anledning ingå på frågan om särskild begränsning beträffande minderåriga av arbetstiden inom de arbetsområden, som omfattades av lantarbetstidslagen. Denna fråga upptoges lämpligen till behandling i sammanhang med spørsmålet om en vidsträcktare tillämpning av arbetarskyddslagen på jordbrukets område.

Departements-
chefen.

Då lagen om arbetarskydd äger tillämpning å visst arbete, som avses i förslaget till lantarbetstidslag, torde den i 16 § allmänna arbetstidslagen intagna bestämmelsen böra hava sin motsvarighet i lantarbetstidslagen.

Lagens ikraftträdande och giltighetstid.

De sakkunniga föreslå, att lagen skall träda i kraft vad angår bestämmelserna om arbetsrådets befogenhet och verksamhet den 1 oktober 1936 och i övrigt den 1 november samma år. Av de sakkunnigas majoritet föreslås lagens giltighetstid begränsad till 3 år från sistnämnda dag, dock att beträffande under giltighetstiden begången förseelse vad i lagen vore stadgat skulle gälla även därefter.

Att ikraftträdandet föreslagits till den 1 november sammanhängande, framhålla *de sakkunniga*, med att arbetsåret inom jordbruket vanligen räknades från denna dag.

De sakkunniga anföra vidare:

»En med lagens ikraftträdande sammanhängande fråga, som måhända kan komma att vålla tvistigheter, är, huru det skall förfaras för den händelse att arbetsavtal, vilkas giltighet fortfar i tiden efter lagens ikraftträdande, statuera längre arbetstid än den i förslaget medgivna. Då lagens bestämmelser om arbetstidens längd äro av tvingande natur, måste givetvis avtalena vika, i den mån de därutinnan gå längre än lagen. Men när maximitiderna i lagen äro avvägda med hänsyn till individens sociala välfärd kan å andra sidan förväntas, att den arbetsgivare, som på grund av lagens genomförande icke fullt kan taga ut den med arbetaren avtalade arbetstiden, icke skall taga denna omständighet till intäkt för en minskning av de avtalade löneförmånerna.»

Särskilt angående lagens giltighetstid uttala de sakkunniga följande:

Ehuru lagstadgad arbetstidsreglering sedan många år tillbaka tillämpas i vårt land inom ett avsevärt antal näringar och grundlig erfarenhet alltså kunnat vinnas angående verkningarna av en sådan lagstiftning, blir dock införandet av lagstadgad arbetstid på ett sådant område som jordbrukets mer eller mindre ett experiment, beroende på de särskilda betingelser under vilka jordbruket arbetar. De erfarenheter, som kunna hämtas från främmande länder, vilka infört eller sökt att införa lagstadgad arbetstid inom jordbruket, bekräfta detta påstående. Sålunda hava i utlandet gjorda försök att lagstifta på detta område i många fall slagit mindre väl ut, antagna lagar hava måst revideras eller till och med upphävas, allt följer av svårigheten att på förhand överskåda verkningarna av en sådan lagstiftning. Före utgången av den föreslagna giltighetstiden bör så stor erfarenhet hava vunnits angående lagens verkningar i olika hänseenden, att det kan avgöras, huruvida lagen vid giltighetstidens utgång bör slopas, förlängas eller definitivt antagas. Ett ytterligare skäl att framgå med försiktighet beträffande ifrågavarande lagstiftning är det internationella läget på detta område. Frågan om lagstadgad arbetstid inom jordbruket är för närvarande föremål för studier inom internationella arbetsbyrån och förslag till internationell konvention i ämnet torde kunna väntas inom en nära framtid. Att under sådana förhållanden nu i vårt land genomföra en definitiv lagstiftning på området synes knappast vara lämpligt.

I herrar Anderssons och Johanssons *reservation* anföres i detta hänseende.

Tillräckliga skäl syntes icke föreligga att göra lagen provisorisk. De erfarenheter, som under en lång följd av år kunnat göras beträffande allmänna

arbetstidslagens nödvändighet och lämplighet, borde erbjuda tillräckligt stöd för riktigheten av uppfattningen, att lantarbetstidslagen kunde och borde givas permanent karaktär.

I *yttrandena* har beträffande tiden för lagens *ikraftträdande* anförts:

Arbetsrådet uttalar, att den för dess förberedande arbete tillmätta tiden före lagens ikraftträdande i övrigt, en månad, vore alltför knapp, och föreslår härför en tid av fyra månader. Då *arbetsrådet* började sin verksamhet den 1 november 1919, hade återstått två månader till lagens ikraftträdande i allmänhet och åtta månader till ikraftträdandet av bestämmelserna om skiftarbete. Det oaktat hade det befunnits omöjligt för *arbetsrådet* att successivt avgöra de inkommande ärendena. Redan den 1 januari 1920 hade uppkommit en balans på över 1,000 ärenden, vilken därefter mer och mer ökats och trots mycket betydande förstärkning av rådets arbetskrafter icke kunnat avarbetas förrän i början av år 1921. Ett ytterligare skäl för en längre tidsfrist vore, att ärendena rörande allmänna arbetstidslagen brukade vara särskilt talrika under höstmånaderna och då toge *arbetsrådets* tid i anspråk i stor utsträckning.

Länsstyrelsen i Värmlands län föreslår, att lagen finge träda i kraft först den 1 november 1937 för att förebygga tvister angående arbetsavtal, som avse jämväl tid efter lagens ikraftträdande och innehålla mot lagen stridande bestämmelser.

I frågan, huruvida lagen borde göras *provisorisk* har i yttrandena förekommit följande.

Med hänvisning till vad *socialstyrelsen* på olika punkter uttalat i detta ärende har styrelsen framhållit, att införandet av lagstadgad arbetstid på ett sådant område som jordbrukets mer eller mindre måste bliva ett experiment, varför styrelsen tillstyrkte, att lagen bleve *provisorisk*. Emellertid ifrågasatte styrelsen, om icke den föreslagna giltighetstiden, 3 år, vore väl kort för att vinna erforderlig erfarenhet, och förordade en giltighetstid av 5 år.

Arbetsrådet förordar, att lagen från början blir av permanent natur, och uttalar, att erfarenheterna från allmänna arbetstidslagens genomförande till fullo visade olägenheterna av en *provisorisk* lagstiftning.

Majoritetsförslaget om en *provisorisk* lag tillstyrkes av *en minoritet inom arbetsrådet*, herrar Almström och Söderbäck, av *länsstyrelserna i Värmlands, Västmanlands och Gävleborgs län* samt av *hushållningssällskapens förvaltningsutskott i Stockholms län och stad* samt *Uppsala, Södermanlands och Östergötlands län*. *Länsstyrelserna i Uppsala och Östergötlands län* biträda yttrandena från samma läns hushållningssällskap.

Reservationen förordas jämväl i detta hänseende av *en reservant i socialstyrelsen*, t. f. byråchefen Hagman, samt av *landsorganisationen och svenska lantarbetareförbundet*.

På sätt de sakkunniga föreslagit, torde lagen i huvudsak böra träda i kraft den 1 november, från vilken dag arbetsåret inom jordbruket vanligen räknas. Bestämmelserna om *arbetsrådets* befogenhet och verksamhet synas emeller-

Departements-
chefen.

tid jämlikt arbetsrådets uttalande därom böra träda i kraft redan den 1 juli. Då det torde höra till undantagen, att arbetsavtal inom jordbruket ingås för längre tid än ett arbetsår, och även eljest sådana avtal endast i mindre utsträckning torde komma att träffas före lagens utfärdande med giltighetstid utöver nästkommande 1 november, lära de av länsstyrelsen i Värmlands län befarade svårigheterna vid tillämpning av avtal med bestämmelser om arbetstiden, stridande mot lagen, icke få sådan omfattning att de böra föranleda det betydande dröjsmål med förverkligandet av lagens syften, som ett uppskov med ikraftträdandet till den 1 november 1937 skulle innebära.

I anslutning till vad de sakkunniga anfört i motiveringen till sitt förslag vill jag framhålla, att jag utgår ifrån att den nu föreslagna arbetstidsregleringen icke skall komma att föranleda sänkning i lönestandarden för jordbrukets arbetare.

Vad härefter angår frågan, huruvida lagen enligt herrar Anderssons och Johanssons reservation bör omedelbart göras definitiv eller enligt sakkunnigmajoritetens förslag givas temporär giltighet, vill jag erinra om vad förut i olika sammanhang uttalats om svårigheten att bedöma möjligheterna för och konsekvenserna av lagens genomförande inom olika delar av dess vidsträckt tillämpningsområde. Med hänsyn därtill torde erfarenheterna av dess tillämpning böra under någon tid avvaktas, innan ställning tages till frågorna om dess slutliga utformning.

Lagens giltighetstid synes lämpligen kunna sättas till den av de sakkunniga föreslagna och jämväl för de tidigaste provisoriska allmänna arbetstidslagarna tillämpade tiden, tre år.

Föredraganden hemställer härefter, att lagrådets utlåtande över ifrågavarande lagförslag, av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar, måtte för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas genom utdrag av protokollet.

Denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan bifaller Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten.

Ur protokollet:

Erik Skoglund.

Fö r s l a g
till
Lantarbetstidslag.

Häri genom förordnas som följer:

Om lagens tillämpningsområde.

1 §.

Denna lag äger tillämpning:

1) å jordbruk jämte därtill hörande binärningar, vilka icke bedrivs såsom självständiga företag, samt å byggnadsarbete för jordbruk eller sådan dess binäring som nu nämnts, allt för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användas minst tre arbetare, häri icke inräknad arbetare som användes till arbete vilket avses under a)—d) här nedan,

2) å trädgårdsskötsel, bedriven såsom självständigt företag, för såvitt i rörelsen till arbete för arbetsgivares räkning i regel användes minst en arbetare enligt samma beräkning.

Från lagens tillämpning undantagas:

a) arbete som utföres under sådana förhållanden att det ej kan anses tillkomma arbetsgivaren att vaka över dess anordnande;

b) arbete med skötsel och upptagning av rotfrukter, dikning samt skogsarbete, i den mån dessa arbeten utföras mot ackordsersättning av arbetare som icke är fast anställd i rörelsen;

c) arbete som bedrivs av staten;

d) husligt arbete.

2 §.

Såsom arbetare skall vid tillämpning av denna lag ej räknas medlem av arbetsgivarens familj; samt ej heller

lantbruksinspektör eller annan befattningshavare i överordnad ställning; bokhållare eller annat kontorsbiträde.

3 §.

På begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den vars rätt därav beröres åligger det arbetsrådet att avgöra, huruvida visst arbete är att hänföra till sådant varå denna lag äger tillämpning eller huruvida viss arbetstagare är att enligt lagen räkna såsom arbetare.

Är mål som handlägges vid domstol beroende av fråga varom förmäles i första stycket, skall domstolen hänskjuta frågan till arbetsrådet när part sådant äskar eller domstolen finner det nödigt, och må slutligt utslag av domstolen ej meddelas förrän arbetsrådets beslut kommit domstolen tillhanda.

I annan fråga rörande lagens tillämpning än som i första stycket avses har arbetsrådet att på begäran av domstol, allmän åklagare, yrkesinspektör eller den vars rätt av frågan beröres avgiva utlåtande.

Om arbetstid som i allmänhet må uttagas (ordinarie arbetstid).

4 §.

1 mom. I arbete varå denna lag äger tillämpning må arbetsgivare icke av arbetare uttaga längre ordinarie arbetstid, raster räknade, än nedan i 2 och 3 mom. stadgas, där ej annat medgives enligt 5 §.

2 mom. I arbete som avses i 1 § under 1) vare för arbetare, som icke i regel användes uteslutande till djurskötsel, den ordinarie arbetstiden för dygn 10 timmar samt för vecka,

om första söckendagen i veckan infaller i januari, februari eller december, 41 timmar,

om första söckendagen i veckan infaller i mars, oktober eller november, 46 timmar och

om första söckendagen i veckan infaller under tiden april—september, 54 timmar.

Användes arbetare tillfälligtvis uteslutande till djurskötsel, må därvid arbetstiden utsträckas till 54 timmar för vecka och 108 timmar för två veckor i följd.

För arbetare som i regel användes uteslutande till djurskötsel vare den ordinarie arbetstiden för dygn 9 timmar samt för två veckor i följd 108 timmar. Användes sådan arbetare tillfälligtvis till annat arbete, gälle därvid den arbetstid som i första stycket sägs.

3 mom. I arbete som avses i 1 § under 2) vare den ordinarie arbetstiden för dygn 10 timmar samt för två veckor i följd 96 timmar eller ock vad avser veckor, vilkas första söckendag infaller under tiden april—september, 106 timmar, därest ordinarie arbetstiden under året i övrigt begränsas till högst 86 timmar för två veckor i följd.

5 §.

1 mom. Arbetsrådet må, när skäl därtill äro, medgiva att den i 4 § angivna ordinarie arbetstiden utan att förlängas, för år räknat, fördelas på annat sätt än i nämnda paragraf sägs.

2 mom. Finnes i visst fall av synnerliga skäl påkallat att den ordinarie arbetstiden utsträckes längre, för år räknat, än i 4 § sägs, äger arbetsrådet lämna medgivande därtill.

3 mom. Undantag från de i 4 § angivna begränsningarna må ock av arbetsrådet medgivas, då det av uttalande av arbetarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår att det stora flertalet av de arbetare som skulle beröras av undantaget finner detsamma önskvärt och arbetstiden ej därigenom kommer att oskäligt utsträckas.

Om arbete utöver ordinarie arbetstid (arbete å övertid).**6 §.**

1 mom. Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet som ej kunnat förutses vållat avbrott i ett företags drift eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må arbetare, i den mån så är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å övertid. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet åligger det arbetsgivaren att senast inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetsrådet.

Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Angående sådan ansökan har arbetsrådet att ofördröjligen meddela beslut.

Anmälan eller ansökan varom här är sagt må anses gjord, när densamma i betalt brev avlämnats till allmänna posten.

2 mom. Arbetare må utan sådan anmälan eller ansökan som i 1 mom. sägs användas till arbete å övertid, som vållas av födelser, olycksfall eller sjukdomsfall bland djuren.

7 §.

1 mom. Erfordras för driftens ohindrade gång nödvändigtvis att förberedelse- eller avslutningsarbeten utföras före eller efter den allmänna arbetstiden eller såvitt angår trädgårdsskötsel att vakt-, vattnings- eller andra underhållsarbeten eljest utföras utom den allmänna arbetstiden, må nödigt antal arbetare därtill användas å övertid under högst 7 timmar i veckan.

2 mom. Finner arbetsgivare i annat fall än som avses i 6 § med hänsyn till särskilt förhållande påkallat att använda arbetare till arbete å övertid, vare därtill berättigad för högst 48 timmar under loppet av fyra veckor och 200 timmar under loppet av ett kalenderår.

3 mom. I fråga om arbetares skyldighet att utföra arbete som avses i denna paragraf gäller vad därom kan anses vara med arbetsgivaren överenskommet, men åligger det arbetsgivaren att tillse att icke arbetaren genom användande till dylikt arbete utsättes för överansträngning eller ohälsa.

8 §.

Rörande arbetares användande till arbete å övertid enligt 6 § 1 mom. eller 7 § åligger det arbetsgivaren att senast den första söckendagen i näst därpå följande kalendervecka eller, därest då icke kan avgöras huruvida arbetstiden är att hänföra till sådan som avses i nämnda lagrum, så snart sådant kan bedömas, göra anteckning i särskild journal, upprättad enligt formulär som fastställles av arbetsrådet. Nämnda myndighet äger dock föreskriva att anteckning om arbete å övertid får verkställas å annan tid och på annat sätt än nu angivits. I fråga om sådant arbete å övertid som avses i 7 § 1 mom. är arbetsgivaren icke pliktig att göra dylik anteckning, där övertiden finnes behörigen upptagen å arbetstidsschema, anslaget å arbetsstället och angivande tiden för det dagliga arbetets början och slut.

Arbetare äge rätt att själv eller genom utsedd representant på anfordran erhålla del av övertidsjournalen såvitt honom rör.

Beslut av arbetsrådet enligt 6 § 1 mom. skall biläggas journal eller annan handling, däri anteckning enligt första stycket skall göras, och skall journalen eller handlingen jämte bilagda beslut förvaras å arbetsstället under minst tre år, räknat beträffande journalen eller handlingen från den tid då sista anteckningen gjordes däri och beträffande beslutet från detsammes datum.

Allmänna bestämmelser.

9 §.

1 mom. För tjänstgöring i arbetsrådet vid handläggning av ärende som avses i denna lag skola med jordbruksförhållanden förtrogna ledamöter utses av Konungen för viss tid. En ledamot skall utses bland personer, föreslagna av de svenska arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd, och vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter som utsetts efter förslag av arbetsgivarsammanslutningar; en ledamot skall utses bland personer, föreslagna av landsorganisationen i Sverige, samt vid tjänstgöring i arbetsrådet ersätta en av dess ledamöter som utsetts efter förslag av arbetarsammanslutningar. För var och en av de sålunda utsedda ledamöterna skola i enahanda ordning utses minst två suppleanter av vilka en bör vara förtrogen med förhållandena inom trädgårdsskötseln. I övrigt skall om sådan ledamot eller suppleant och om avgivande av förslag som nu sagts gälla vad i 9 § lagen den 16 maj 1930 om arbetstidens begränsning stadgas om ledamot eller suppleant som representerar arbetsgivare eller arbetare och om förslag till sådan ledamot eller suppleant.

2 mom. Vid arbetsrådets beslut i ärende som avses i denna lag skola, med iakttagande av vad eljest gäller om rådets beslutförhet, närvara båda de ledamöter vilka utsetts i här nämnd ordning eller för dem utsedda suppleanter.

3 mom. Vad i 9 § 7 mom. första stycket första punkten lagen om arbetstidens begränsning stadgas därom att arbetsrådet bör bereda vederbörande arbetsgivare och arbetare tillfälle att yttra sig samt söka samråd med representanter för arbetsgivare och arbetare inom det verksamhetsområde varom fråga är skall äga motsvarande tillämpning vid handläggning av annat i denna lag avsett ärende rörande förhållandet mellan arbetsgivare och arbetare än sådant som avses i 5 § 3 mom. eller 10 § 1 mom.

4 mom. Vad i 9 § 8 mom. lagen om arbetstidens begränsning stadgas om beslut i brådskande fall skall äga motsvarande tillämpning vid handläggning av ärende som avses i 6 § 1 mom. denna lag.

5 mom. Angående arbetsrådets behandling av ärenden enligt denna lag skola i övrigt i tillämpliga delar gälla bestämmelserna i 9 § lagen om arbetstidens begränsning.

10 §.

1 mom. Äro sådana rikssammanslutningar av arbetsgivare och arbetare, som kunna anses företräda flertalet arbetsgivare och arbetare inom visst verk-

samhetsområde som i denna lag avses, ense om viss eftergift som i 5 § sägs, må Konungen på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande förordna att eftergiften må inom verksamhetsområdet i fråga allmänt tillgodosjutas.

2 mom. Skulle tillämpningen av denna lag medföra särskilda svårigheter inom viss del av riket eller ock sådana svårigheter för visst arbete eller företag att dess fortsatta bedrivande därigenom äventyras, må Konungen på framställning av arbetsrådet eller efter dess hörande medgiva av förhållandena påkallat undantag från lagens tillämpning.

11 §.

Tillsyn å efterlevnaden av denna lag utövas av yrkesinspektionen. Därvid skall i tillämpliga delar lända till efterrättelse vad som finnes stadgat rörande tillsyn å efterlevnaden av lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd.

12 §.

Använder arbetsgivare arbetare till arbete i strid mot vad i denna lag är stadgat eller mot föreskrift, som meddelats med stöd av lagen, straffes med dagsböter. Var arbetaren under aderton år och har användandet skett med faders eller målsmans vetskap och vilja, vare fadern eller målsmannen förfallen till böter från och med fem till och med femtio kronor.

Den som under tid då han är ställd under åtal för förseelse varom i denna paragraf förmåles fortsätter samma förseelse skall när han varder därtill lagligen förvunnen för varje gång stämning därför utfärdats och delgivits fällas till det ansvar som är bestämt för sådan förseelse.

13 §.

Försummar arbetsgivare att fullgöra anmälningsskyldighet som föreskrives i 6 § 1 mom. eller att iakttaga vad enligt 8 § åligger honom, straffes med dagsböter.

Har arbetsgivare mot bättre vetande lämnat oriktig uppgift i anteckning som avses i 8 §, straffes med dagsböter, ej under fem.

14 §.

Förseelse mot denna lag åtalas vid polisdomstol där särskild sådan är inrättad men eljest hos poliskammare eller där sådan ej finnes vid allmän domstol.

Böter som ådömas enligt denna lag tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas gäldande, skola de förvandlas enligt allmän strafflag.

15 §.

Beträffande verksamhet som bedrivs av kommun eller hushållningssällskap skall vad i denna lag är stadgat angående arbetsgivare gälla arbetsföreståndare.

Lag samma vare där arbetsrådet efter framställning av arbetsgivare godtagit viss person såsom arbetsföreståndare i arbetsgivarens ställe.

16 §.

Där i lag eller författning ytterligare begränsning stadgats beträffande användande av minderårig eller kvinna till arbete, skall sådan begränsning lända till efterrättelse.

Denna lag träder i kraft såvitt den avser arbetsrådets befogenhet och verksamhet den 1 juli 1936 och i övrigt den 1 november 1936 samt gäller till och med den 31 oktober 1939. Beträffande sådan under tiden för lagens giltighet begången förseelse som avses i 12 eller 13 § skall dock vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.

*Utdrag av protokollet, hållet i Kungl. Maj:ts lagråd den
26 mars 1936.*

Närvarande:

justitierådet AFZELIUS,
regeringsrådet KELLBERG,
justitieråden GEIJER,
 ALSÉN.

Enligt lagrådet tillhandakommet utdrag av protokoll över socialärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet den 14 februari 1936, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle för det i § 87 regeringsformen omförmälda ändamålet inhämtas över upprättat förslag till lantarbetstidslag.

Förslaget, som finnes bilagt detta protokoll, hade inför lagrådet föredragits av tillförordnade byråchefen för lagärenden i socialdepartementet, hovrättsrådet Konrad Persson.

Lagrådet yttrade:

Vid granskning av det remitterade förslaget har lagrådet icke ingått i bedömning av förutsättningarna för genomförande av en lagstiftning i förevarande syfte och med ifrågasatt räckvidd. I avseende å uppställning och avfattning äro förslagets bestämmelser, i den mån det med hänsyn till saklig överensstämmelse varit påkallat, i stort sett utarbetade i anslutning till gällande lagstiftning om reglering av arbetstiden å andra näringslivets områden. Med beaktande av detta sammanhang har lagrådet icke i sådana delar ifrågasatt någon ändring i förslaget.

Vidkommande utformningen i övrigt av de särskilda bestämmelserna i förslaget torde 1 mom. i 4 §, vilket moment närmast har karaktär av ett inledande stadgande till de båda följande momenten, kunna uteslutas och dessa senare med fördel kunna avfattas i närmare överensstämmelse med motsvarande regler i den allmänna arbetstidslagen. I anslutning härtill synes böra övervägas, huruvida icke bestämmelserna om särskild reglering av arbetstiden för djurskötare skulle kunna omarbetas till vinnande av större lättfattlighet och klarhet.

Bestämmelserna i 9 § torde kunna förenklas, förslagsvis på det sätt att i paragrafen först upptages huvudregeln, att i fråga om arbetsrådets sammansättning vid och behandling av ärenden som avses i lagen skall vad i 9 § av den allmänna arbetstidslagen stadgas äga motsvarande tillämpning, samt att

till denna huvudregel anknytas, till avfattningen lämpligen jämkade, de särskilda bestämmelser som innefattas i 1 och 2 mom.

Underrubrikerna till förslaget bestämmelser i 4 och 5 §§ samt i 6—8 §§ torde i nära överensstämmelse med motsvarande rubriker i sjöarbetstidslagen lämpligen bära erhålla avfattningen »Om den ordinarie arbetstiden» och »Om övertidsarbete».

Ur protokollet:

Ragnar Kihlgren.

*Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför
Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i stats-
rådet å Stockholms slott den 27 mars 1936.*

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena SANDLER, statsråden
UNDÉN, SCHLYTER, WIGFORSS, MÖLLER, LEVINSON, VENNERSTRÖM, LEO,
ENGBERG, EKMAN, SKÖLD.

Departementschefen, statsrådet Möller, anmäler efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och jordbruksdepartementen lagrådets den 26 mars 1936 avgivna utlåtande över det den 14 i föregående månad till lagrådet remitterade förslaget till *lantarbetstidslag*.

Efter redogörelse för utlåtandet anför föredraganden:

Lagrådet har i sitt utlåtande gjort vissa uttalanden rörande avfattningen av dels 4 och 9 §§ i det remitterade förslaget dels ock två utav förslagets under-
rubriker.

Med anledning av vad lagrådet sålunda anfört har 1 mom. i 4 § uteslutits samt paragrafen jämväl i övrigt undergått omredigering, därvid regeln om djurskötare givits sådant innehåll att densamma omfattar samtliga de fall när en arbetare användes uteslutande till djurskötsel som regleras i lagen. Arbets-
tiden har härvid angivits icke få överstiga för dygn 9 timmar samt för två
veckor i följd 108 timmar. Skulle t. ex. en vanlig lantarbetare tillfälligtvis
användas uteslutande till djurskötsel kortare tid än två veckor, torde det utan
att särskilda bestämmelser härom meddelas framgå att veckoarbetstiden i
sådant fall icke må överstiga hälften av den för två veckor föreskrivna d. v. s.
54 timmar. Även i ett dylikt fall får enligt förslaget dygnsarbetstiden icke
överstiga 9 timmar.

Beträffande lagförslagets underrubriker torde det vara av värde att en defini-
tion lämnas å vad som förstås med arbete å övertid. Såväl med hänsyn här-
till som till att denna omständighet medför vissa förenklingar i 6—8 para-
grafernas avfattning har ifrågavarande underrubrik bibehållits oförändrad.

Slutligen ha bestämmelserna i 9 § omredigerats i förenklande syfte samt
i lagförslaget i övrigt vidtagits vissa jämkningar av formell innebörd.

Föredraganden hemställer härefter, under framhållande av att proposition
i ärendet jämlikt § 54 riksdagsordningen läser kunna avlätas utan hinder av
att den för propositioners avlämnande till riksdagen i allmänhet stadgade tid
gått till ända, att det sålunda jämkade förslaget till *lantarbetstidslag* måtte,
jämlikt § 87 regeringsformen, genom proposition föreläggas riksdagen till
antagande.

Kungl. Maj:ts proposition nr 230.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten, att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Dagny Olsson.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

	Sid.
Propositionen	1
Förslag till lantarbetstidslag	2
Utdrag av statsrådsprotokollet den 14 februari 1936	7
Inledning	7
<i>Gällande svensk lagstiftning om arbetstid</i>	7
<i>Statistiska uppgifter rörande arbetstiden inom jordbruket i vårt land</i>	10
<i>Avtalsförhållanden inom jordbruk, trädgårdsskötsel, torvindustri och djurskötsel i vårt land med särskild hänsyn till arbetstiden</i>	13
<i>Reglering i utlandet av jordbrukets arbetstid genom lagstiftning och kollektivtal</i> ...	15
<i>Tidigare behandling i vårt land av frågan om lagstadgad reglering av arbetstiden inom jordbruket</i>	16
<i>Lantarbetstidsutredningen</i>	20
Departementsförslaget	22
<i>Allmän motivering</i>	22
<i>Översikt</i>	22
<i>Frågan om arbetstidsreglering för jordbruket och närliggande arbetsområden</i>	23
De sakkunniga s. 23. — Yttrandena s. 27. — Departementschefen s. 36.	
<i>Lantarbetstidslagens tillämpningsområde</i>	38
De sakkunniga s. 38. — Yttrandena s. 46. — Departementschefen s. 55.	
<i>Principerna för en arbetstidsreglering inom jordbruket</i>	58
De sakkunniga s. 58. — Yttrandena s. 63. — Departementschefen s. 65.	
<i>Specialmotivering</i>	66
Lagens rubrik och underrubriker	66
1 §	66
2 §	71
3 §	73
4—7 §§	74
8 §	98
9 §	100
10 §	102
11 §	103
12—14 §§	106
15 §	106
16 §	107
Lagens ikraftträdande och giltighetstid	108
Bilaga.	
<i>Förslag till lantarbetstidslag</i>	111
Utdrag av lagrådsprotokollet den 26 mars 1936	117
Utdrag av stadsrådsprotokollet den 27 mars 1936	119